

TEMATICKÉ ZISŤOVANIE

Stereotypy a postoje voči Rómom
v lokálnej politike

Vydavateľ: ■ **Úrad vlády Slovenskej republiky,**
■ **Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity**

Autor: ■ **TREXIMA Bratislava, spol. s r. o.**

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu
a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

■ www.esf.gov.sk ■ www.minv.gov.sk

ANOTÁCIA

Predmetná publikácia prezentuje výstupy z tematického zisťovania zameraného na zaznamenanie a porovnanie rôznych foriem stereotypného usudzovania o ródoch na úrovni opatrení v lokálnej politike vo vybraných obciach so zastúpením rómskych komunít. Cieľom publikácie je zmapovať a kategorizovať stereotypy a sociálne normy týkajúce sa usudzovania o ródoch na úrovni realizátorov inkluzívnych politík. Za týmto účelom prebehlo tematické zisťovanie v ôsmich obciach slovenskej republiky, v ktorých boli oslovení lokálni aktéri majúci vplyv na miestnu marginalizovanú rómsku komunitu. Publikácia približuje postoje rôznych lokálnych aktérov v jednotlivých lokalitách k marginalizovanej rómskej komunite a k rozvojovým projektom a aktivitám smerovaným na túto komunitu. Zachytené postoje boli kategorizované do skupín. Rovnako boli kategorizované aj argumenty v prospech alebo v neprospech realizovania projektov zameraných na rómsku komunitu.

Kľúčové slová

stereotypy, sociálne normy, lokálna politika, miestna samospráva, marginalizované rómske komunity

ANNOTATION

This publication presents the results of a thematic survey aimed at mapping and comparing different forms of stereotypical thinking about the Roma people at the level of activity in the local politics in selected municipalities with the presence of Roma communities. The aim of the publication is to map and categorize different attitudes to the implementation of activities for the Roma community in the village. For this purpose, a thematic survey was conducted in eight municipalities of the Slovak Republic, in which stakeholders influencing the local marginalized Roma community were addressed. The publication outlines the attitudes of various stakeholders in individual localities towards the marginalized Roma community and to development projects and activities for this community. The captured attitudes were categorized into groups. Arguments in favor of or against the implementation of projects aimed at the Roma community were also categorized.

Key words

stereotypes, social norms, local politics, local government, marginalized Roma communities

OBSAH

ZOZNAM TABULIEK	7
ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK	8
ÚVOD	11
1. ZÁKLADNÉ POJMY, KONTEXTY A METODIKA VÝSKUMU	13
1.1 Základné pojmy	15
1.2 Politické a výskumné kontexty	15
1.3 Metodika a lokality výskumu	21
1.3.1 Metodika výskumu	21
1.3.2 Lokality výskumu	23
2. VYHODNOTENIE PRIESKUMU ZA JEDNOTLIVÉ LOKALITY	25
2.1 Lokalita 1	25
2.1.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 1	25
2.1.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 1	27
2.1.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 1	28
2.1.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 1	29
2.1.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 1	29
2.2 Lokalita 2	30
2.2.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 2	30
2.2.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 2	32
2.2.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 2	33
2.2.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 2	34
2.2.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 2	34
2.3 Lokalita 3	35
2.3.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 3	36
2.3.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 3	37
2.3.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 3	39
2.3.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 3	40
2.3.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 3	40
2.4 Lokalita 4	41
2.4.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 4	42
2.4.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 4	44
2.4.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 4	45
2.4.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 4	45
2.4.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 4	46
2.5 Lokalita 5	47
2.5.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 5	47

2.5.2	Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 5	48
2.5.3	Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 5	48
2.5.4	Perspektívy vývoja v Lokalite 5	49
2.5.5	Sumárne zhodnotenie Lokality 5	49
2.6	Lokalita 6	50
2.6.1	Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 6	50
2.6.2	Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 6	54
2.6.3	Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 6	55
2.6.4	Perspektívy vývoja v Lokalite 6	56
2.6.5	Sumárne zhodnotenie Lokality 6	57
2.7	Lokalita 7	58
2.7.1	Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 7	58
2.7.2	Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 7	60
2.7.3	Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 7	61
2.7.4	Perspektívy vývoja v Lokalite 7	61
2.7.5	Sumárne zhodnotenie Lokality 7	62
2.8	Lokalita 8	62
2.8.1	Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 8	63
2.8.2	Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 8	66
2.8.3	Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 8	67
2.8.4	Perspektívy vývoja v Lokalite 8	68
2.8.5	Sumárne zhodnotenie Lokality 8	68
3.	POSTOJE, STEREOTYPY A SOCIÁLNE NORMY LOKÁLNYCH AKTÉROV VOČI RÓMOM (MRK) A DEKLAROVANÉ SOCIÁLNE NORMY	71
3.1	Kategorizácia postojov lokálnych aktérov voči Rómom (MRK)	71
3.1.1	Skupina neutrálnych postojov	72
3.1.2	Skupina pozitívnych (proaktívnych) postojov	72
3.1.3	Skupina negatívnych (odmietavých) postojov	73
3.2	Najčastejšie stereotypy (predsudky) lokálnych aktérov voči MRK	75
3.3	Kategorizácia deklarováných sociálnych noriem	78
4.	SÚBOR ARGUMENTOV TÝKAJÚCICH SA USKUTOČNENÝCH A NEUSKUTOČNENÝCH OPATRENÍ PRE RÓMOV A MRK	81
4.1	Najčastejšie argumenty za realizovanie projektov v prospech ľudí z MRK v dopytovaných lokalitách	81
4.2	Najčastejšie argumenty proti realizovaniu projektov v prospech ľudí z MRK v dopytovaných lokalitách	84
	ZÁVER	91
	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	93
	ZOZNAM PRÍLOH	95

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka č. 1: Počet respondentov v jednotlivých lokalitách	23
--	----

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

atp.	a tak podobne
BOKKÚ	projekt „Budovanie odborných kapacít na komunitnej úrovni“
CVČ	Centrum voľného času
CŽV	Celoživotné vzdelávanie
DEREX index	Demand for Right-Wing Extremism (Index podpory pravicového extrémizmu)
EFRR	Európsky fond regionálneho rozvoja
EK	Európska komisia
ERRC (ECPR)	European Roma Rights Center (Európske centrum práv Rómov)
ESF	Európsky sociálny fond
EŠIF	európske štrukturálne a investičné fondy
EÚ	Európska únia
FRA	European Union Agency for Fundamental Rights (Agentúra Európskej únie pre základné práva)
IVO	Inštitút pre verejné otázky
KC	komunitné centrum
KF	Kohézny fond
MIRRI SR	Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky
MOPS	Miestna občianska poriadková služba
MPSVR SR	Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky
MRK	marginalizovaná rómska komunita
MŠ	materská škola
MsÚ	mestský úrad
MVO	mimovládna organizácia
MV SR	Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
NP TSP	národný projekt „Terénna sociálna práca“
OÚ	obecný úrad
PRIM	Národný projekt inklúzie v materských školách
PZ SR	Policačný zbor Slovenskej republiky
Rada pre SVV	Rada pre spravodlivosť a vnútorné veci
SAV	Slovenská akadémia vied

SR	Slovenská republika
ŠÚ SR	Štatistický úrad Slovenskej republiky
TPP	trvalý pracovný pomer
TSP	terénni sociálni pracovníci
UoZ	uchádzač o zamestnanie
ÚPSVR	Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
ÚV SR	Úrad vlády Slovenskej republiky
VÚC	Vyšší územný celok
VZN	všeobecne záväzné nariadenie
ZŠ	základná škola

ÚVOD

Odborná publikácia sa predkladá v zmysle plnenia zmluvných povinností voči Úradu vlády SR (Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity) vyplývajúcich poskytovateľovi – spoločnosti **TREXIMA Bratislava, spol. s r. o.** zo Zmluvy o dielo č. p.: SE-VO1-2021/001712-017 uzatvorenej dňa 14.5.2021, ktorej predmetom je „**Tematické zisťovanie – Stereotypy a postoje voči Rómom v lokálnej politike**“. Predmetné zisťovanie je zamerané na zaznamenanie a porovnanie rôznych foriem stereotypného usudzovania o Rómoch na úrovni opatrení v lokálnej politike vo vybraných obciach so zastúpením rómskych komunit. Cieľom projektu je zmapovať rôzne postoje k realizácii opatrení smerom k rómskej komunite v danej obci.

Predkladaná odborná publikácia sa snaží odpovedať na niekoľko otázok, a to:

- Ako ľudí z MRK vníma majoritné obyvateľstvo a ako na nich nazerajú lokálni aktéri a predstavitelia samosprávy na úrovni obcí?
- Majú predstavitelia samospráv chuť pomáhať MRK a akým spôsobom argumentujú majoritnému obyvateľstvu, ktorého časť žije s predsudkami, a to nielen voči marginalizovaným Rómom?
- Aké majú postoje lokálni aktéri a tvorcovia lokálnych politík voči marginalizovaným Rómom?
- Vyskytujú sa u nich aj také negatívne predsudky, ktoré bránia realizovať aktivity a projekty zamerané na zlepšenie situácie MRK?

Na vyššie uvedené otázky sa pokúsilo nájsť odpovede tematické zisťovanie v ôsmich vybraných obciach Slovenska s prítomnosťou MRK. Cieľom publikácie bolo na základe zisťovania v predmetných lokalitách podrobne priblížiť postoje respondentov – lokálnych aktérov a následne tieto ich postoje tematicky kategorizovať. Publikácia nepolemizuje, nehodnotí, ale snaží sa na príklade skúmaných obcí priblížiť a popísať skutkový stav v samosprávach, na ktorých území sa nachádza aj lokalita MRK.

1. ZÁKLADNÉ POJMY, KONTEXTY A METODIKA VÝSKUMU

1.1 Základné pojmy

Primárnym cieľom autorského kolektívu je zozbierať stereotypy, postoje a sociálne normy, kategorizovať ich do určitých tematických skupín a následne aj zaznamenať najčastejšie dôvody a argumenty týkajúce sa realizovaných opatrení v prospech/neprospech Rómov v obci.

STEREOTYPY

Oxfordský slovník stereotyp definuje ako „*utkvelú predstavu alebo predstavu, ktorú má veľa ľudí o určitom type osoby alebo veci, ale ktorá v skutočnosti často nie je pravdivá*“.¹ Termín stereotyp je v slovenskej terminológii úzko spojený s termínom predsudok. Predsudok je predpojatý názor, ktorý sa nezakladá na skutočnosti, ale vychádza zo samotného predpokladu či názoru, ktorý redukuje skutočnosť na jej samostatné znaky. Je to určitý predpoklad o niekom alebo o niečom ešte predtým, než vôbec získame dostatočné informácie na to, aby sme ich mohli adekvátne posudzovať. Tento predpoklad je najčastejšie založený na našom pohľade na rasy, pohlavie, príslušnosti k určitému etniku, sexuálnej orientácii a pod.² Prirodzenou ľudskou tendenciou je hodnotiť negatívne príslušníkov iných skupín. V kontraste s tým je priaznivejšie hodnotenie členov skupiny, do ktorej dané osoby patria.

Stereotypy sú zjednodušené, nerealistické obrazy určitých skupín, idealizované a očakávané vzory, ktoré nás sprevádzajú vo všetkých oblastiach života. Svojou reprodukciou utvárajú zdanie prirodzenosti a samozrejmosti.³ Vo všeobecnosti možno stereotypy chápať ako určité predstavy, ktoré majú ľudia o sebe, resp. o „svojej skupine“, s ktorou sa identifikujú a na druhej strane o členoch iných skupín, s ktorými sa naopak nestotožňujú (môžu mať pozitívny aj negatívny charakter). Predsudky predstavujú zvyčajne negatívne postoje voči určitej skupine ľudí ako celku, resp. voči jednotlivcovi považovanému za člena skupiny.⁴

Stereotypy sú istou generalizáciou o skupine ľudí vymedzenej na základe určitých vlastností, ktoré predstavujú akýsi „filter“, cez ktorý ľudia triedia informácie z reality.

1 Oxford Advanced Learner's Dictionary. 2022. *Stereotype noun*. [online]. 2022. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/stereotype_1>

2 FÓRUM PRO PROŽITKOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ, Z.Ú. 2020. *Odmítání předsudků a stereotypů: Metodika pro pedagogy*. [online]. Praha : 2020. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <https://www.forumppv.cz/wp-content/uploads/2020/09/Metodika_Odm%C3%ADt%C3%A1n%C3%AD-p%C5%99edsudk%C5%AF-a-stereotyp%C5%AF.pdf>

3 Podľa: GLOSÁR RODOVEJ TERMINOLÓGIE. 2006. *Rodové stereotypy*. [online]. 03.04.2006. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=119>>

4 USC SHOAH FOUNDATION INSTITUTE [online]. 03.04.2006. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na: <https://sfi.usc.edu/sites/default/files/videos/docs/Slovak_Lesson_5_0.pdf>

Stereotypy sa týkajú predovšetkým „tých druhých“, ktorých odlišnostiam je pripisovaný v spoločnosti význam, ako napr. rasa, etnicita, rod či sexuálna orientácia.⁵

POSTOJE

Postoje možno v najzákladnejšom zmysle chápať ako stanoviská. Postoje sú utvárané životnými skúsenosťami a vypracovávajú sa v súvislosti s potrebami. Rozhodujúcim faktorom sú predovšetkým medzilidské interakcie, ale určitý vplyv na utváranie, perzistenciu a zmenu postojov majú aj médiá, pričom najsilnejší vplyv majú audiovizuálne médiá. Postoje sa formujú v procese sociálneho učenia. Nie sú priamo pozorovateľným produktom tohto procesu, ale skôr „hypotetickými konštruktami“.

Postoje majú určité vlastnosti, ktoré ich charakterizujú ako špecifické psychologické kategórie:

- Postoj má určitý smer, vzťahuje sa na niečo.
- Postoj má určitú intenzitu, ktorá sa prejavuje v rôznych formách obrany postoja a jeho presadzovania konaním.
- Postoj zaujíma určitú pozíciu, pričom táto vlastnosť sa nazýva valencia postoja.
- Postoj má určitú frekvenciu, t. j. vyskytuje sa v rámci danej populácie v určitej miere.
- Postoje sú polárne, t. j. každý postoj má svoj polárny protiklad, napr. priateľstvo-nepriateľstvo, súhlas-nesúhlas.
- Postoj má určité trvanie, t. j. udržuje sa alebo sa stráca v súvislosti s posilňovaním alebo utlmovaním (v súvislosti so zmenami osobnej skúsenosti na základe princípov učenia). Z tohto hľadiska sa rozlišujú krátkodobé a dlhodobé postoje.
- Postoj má obsahovú a výrazovú stránku, ktoré tvoria jednotu. Obsahovú stránku postoja tvorí nejaká forma správania.
- Postoj je komplexný psychický jav, ktorý má zložky emotívne, kognitívne, resp. akčné.⁶

5 Podľa: LAJČÁKOVÁ, J., GALLOVÁ-KRIGLEROVÁ, E., KADLEČÍKOVÁ, J., BALÁŽOVÁ, Z., CHUDŽÍKOVÁ, A. 2017. *Riešenie nezamestnanosti Rómov: Od mýtu k praxi a späť*. [online]. Bratislava : Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Rómske advokačné a výskumné stredisko. 2017. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <http://cvek.sk/wp-content/uploads/2017/04/Nezamestnanost-Romov_studia.pdf>

6 NAKONEČNÝ, M. 1996. Postoje. In: Sociologická encyklopédia. ed. Nešpor, Z. [online]. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <[https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Postoje_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Postoje_(MSgS))>

SOCIÁLNE NORMY

Za normu považujeme podobnosť, ktorá je pozorovaná v správaní väčšieho množstva ľudí. U noriem rozlišujeme rolu toho, kto normu ukladá (adresant), toho, komu je určená (adresát) alebo v čí prospech je zavedená, a tiež situácii, v ktorej je norma vyžadovaná. Sociálna norma sa vzťahuje k pravidlám, ktoré zaväzujú jedinca k určitému spôsobu správania a vyžadujú si konformitu (akceptovanie). Sú to pravidlá regulujúce ľudské správanie v určitej situácii.⁷ Ide o kolektívne očakávanie a hodnotenie určitých typov správania v danej sociálnej jednotke. Sociálna norma formuje naše správanie tým, čo sa od nás očakáva a rovnako aj tým, ako okolie reaguje na naše správanie.⁸

1.2 Politické a výskumné kontexty

POLITIKY ZAČLEŇOVANIA RÓMOV - CELKOVÝ PREHLAD

Aktuálne rámcuje politiku členských štátov EÚ k Rómom dokument *Odporúčanie Rady z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov*⁹ (2021/C 93/01). Rada Európskej únie pri tvorbe tohto najnovšieho dokumentu vychádzala zo *Zmluvy o fungovaní Európskej únie*,¹⁰ explicitne spomína najmä článok 19 ods. 1, ktorý je venovaný postupom pri boji s diskrimináciou.¹¹ Materiál sa opiera o prijaté smernice, predovšetkým o *Smernicu Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod*.¹² Uvedená smernica stanovuje rámec boja proti diskriminácii na základe rasy alebo etnického pôvodu v celej Únii, a to v oblasti zamestnania, vzdelávania, sociálnej ochrany vrátane sociálneho zabezpečenia a zdravotnej starostlivosti, sociálnych výhod a prístupu k tovaru a službám vrátane bývania a ich poskytovania. Ako sa konštatuje v dokumente o zmysle prijatého nového odporúčania: „Jedným z účelov tohto odporúčania je prispieť k účinnému vykonávaniu uvedenej smernice bez toho, aby tým boli dotknuté právomoci členských štátov.“ Odporúčanie pripomína aj ďalšie záväzné dokumenty pre členské štáty EÚ týkajúce sa diskriminácie a nerovného zaobchádzania, ako napr. *Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra*

7 GEIST, B., 1992. *Sociologický slovník*. [online] Victoria Publishing. [cit. 2022-01-26]. ISBN 80-85605-28-7

8 HRČKA, M., 2001. *Sociální deviace*. [online] Sociologické nakladatelství (SLON), Praha. [cit. 2022-01-26]. ISBN 80-85850-68-0

9 RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2021. *ODPORÚČANIE RADY z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov*. [online]. 19.03.2021. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319(01)&from=EN)>

10 *ZMLUVA O FUNGOVANÍ EURÓPSKEJ ÚNIE (KONSOLIDOVANÉ ZNENIE)*. [online]. 07.06.2016. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0021.01/DOC_3&format=PDF>

11 „Rada môže, bez toho, aby boli dotknuté ostatné ustanovenia zmlúv a v rámci právomocí, ktorými je poverená Únia, po udelení súhlasu Európskeho parlamentu, jednomyselne v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom prijať opatrenia na boj proti diskriminácii založenej na pohlaví, rasovom alebo etnickom pôvode, náboženskom vyznaní alebo viere, postihnutí, veku alebo sexuálnej orientácii.“

12 RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2000. *SMERNICA RADY 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod*. [online]. 19.07.2000. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0043&from=SK>>

2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva¹³ alebo Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.¹⁴

V dokumente sa formulujú tri horizontálne ciele – rovnosť, začleňovanie a účasť:

1. Rovnosť: Členské štáty by mali konsolidovať úsilie o prijatie a vykonávanie opatrení na podporu rovnosti a na účinné predchádzanie diskriminácii, protirómskemu zmýšľaniu, sociálnemu a hospodárskemu vylúčeniu a prvotným príčinám týchto javov, ako aj na ich účinné riešenie. (Pre toto úsilie formuluje 8 opatrení.)
2. Začleňovanie: Členské štáty by mali bojovať proti extrémne vysokej miere rizika chudoby a materiálnej a sociálnej deprivácii rómskeho obyvateľstva s cieľom účinne podporovať rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov. (5 opatrení)
3. Účasť: Členské štáty by mali podľa potreby zvýšiť zmysluplnú účasť Rómov vrátane žien, detí, mladých ľudí, starších ľudí a osôb so zdravotným postihnutím, a konzultácie s nimi s cieľom poskytovať im účinnú podporu v oblasti rovnosti a nediskriminácie Rómov. (5 opatrení)

Podstatnú časť *Odporúčania* tvoria sektorové ciele, ktoré sú rozdelené do štyroch základných okruhov:

1. Prístup ku kvalitnému inkluzívnemu vzdelávaniu (3 odporúčania a 17 navrhovaných druhov opatrení)
2. Prístup ku kvalitnému a udržateľnému zamestnaniu (10 opatrení)
3. Zdravie a prístup ku kvalitným službám v zdravotnej a sociálnej starostlivosti (12 opatrení)
4. Prístup k primeranému nesegregovanému bývaniu a základným službám (9 opatrení)

Slovenskú politiku k rovnosti, začleneniu a účasti Rómov rámcuje na najbližšie desaťročie dokument nazvaný *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030* schválený v roku 2021.¹⁵ Materiál nadväzuje na predchádzajúce strategické dokumenty pre SR a ich vyhodnotenie¹⁶ a rozpracúva do konkrétnejšej podoby odporúčania EÚ (pozri vyššie). V úvode definuje základné pojmy, cieľové skupiny a proces tvorby dokumentu.

13 RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2014. *RÁMCOVÉ ROZHODNUTIE RADY 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva*. [online]. 15.06.2014. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=LEGIS-SUM:I33178>>

14 EURÓPSKY PARLAMENT A RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2016. *SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV*. [online]. 15.02.2016. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=LEGIS-SUM:jl0027>>

15 ÚRAD VLÁDY SR. 2021. *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Vlastný materiál*. [online]. 30.03.2021. [cit. 2021-12-22]. Dostupné na internete: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25860/1>>

16 MV SR. *Stratégia pre integráciu Rómov do roku 2020*. [online]. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?strategia-pre-integraciju-romov-do-roku-2020>>

Rovnako ako *Odporúčanie Rady*, aj *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030* sa člení do štyroch základných kapitol: vzdelávanie, bývanie, zamestnanosť a zdravie, pričom pridáva piaty prierezový okruh – boj s protirómskym rasizmom a podpora participácie. Pre každý z uvedených piatich okruhov pripomína východiská a definuje globálny cieľ a čiastkové ciele. Materiál uzatvára príloha s podrobným zoznamom indikátorov k jednotlivým čiastkovým cieľom.

STEREOTYPY A PROTIRÓMSKE ZMÝŠLANIE – CIELE VEREJNÝCH POLITÍK

Ako sa konštatuje v úvode štúdie vypracovanej Agentúrou EÚ pre základné práva pod názvom *Pretrvávajúca obava: protirómske postoje ako prekážka inklúzie Rómov*¹⁷ z roku 2018, protirómske zmýšľanie, postoje a konanie¹⁸ predstavujú významnú bariéru v úsilí posilniť životné šance a štandardy života Rómov. Predsudky a protirómske zmýšľanie sú vážnym ohrozením rovnosti príležitostí Rómov.¹⁹

Túto kauzalitu i povinnosť si plne uvedomujú tvorcovia verejných politík na európskej úrovni. Hneď prvý z horizontálnych cieľov formulovaných v *Odporúčaní Rady z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov (2021/C 93/01)* hovorí o potrebe úsilia na podporu rovnosti a na účinné predchádzanie diskriminácii, protirómskemu zmýšľaniu.²⁰ A medzi uvádzanými 8 odporúčanými opatreniami sa pomenúva aj boj so stereotypmi a protirómskym zmýšľaním či protirómskou rétorikou:

- opatrenia na účinný boj proti priamej a nepriamej diskriminácii vrátane boja proti obťažovaniu, protirómskemu zmýšľaniu, stereotypizácii, protirómskej rétorike, nenávisným prejavom, trestným činom z nenávisťi a násiliu voči Rómom vrátane ich podnecovania;
- opatrenia na zvyšovanie informovanosti o skutočnosti, že úsilie v boji proti diskriminačným praktikám je prepojené s úsilím v boji proti protirómskemu zmýšľaniu a sociálnemu a ekonomickému vylúčeniu a že je súčasťou spoločnej snahy podporiť širší cieľ v oblasti rovnosti;

17 FRA: European Union Agency for Fundamental Rights. 2018. *A persisting concern: anti-Gypsyism as a barrier to Roma inclusion*. [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-anti-gypsyism-barrier-roma-inclusion_en.pdf> ISBN 978-92-9491-926-7.

18 V tejto súvislosti dodajme, že sa objavili pokusy používať pojem „anticigánizmus“ ako preklad anglického pojmu „Anti-Gypsyism“, napr. v správe pre EK z roku 2018 (rcm-civil-society-monitoring-report-1-slovakia-2017-eprint-fin-sk.pdf (ceu.edu), o jeho všeobecnom používaní nedošlo ku konsenzu, nepoužívajú ho akčné plány pre boj s diskrimináciou a rasizmom a ani najnovšia Stratégia do roku 2030.

19 FRA: European Union Agency for Fundamental Rights. 2018. *A persisting concern: anti-Gypsyism as a barrier to Roma inclusion*. [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-anti-gypsyism-barrier-roma-inclusion_en.pdf> ISBN 978-92-9491-926-7.

20 Viac pozri na: RÁDA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2021. *Odporúčanie rady z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov*. [online]. 19.03.2021. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319(01)&from=EN)>

- opatrenia na analyzovanie a uznanie existencie protirómskeho zmyšľania a diskriminácie Rómov a zvýšenie informovanosti o uvedených javoch, o formách, ktoré nadobúdajú, a o ich škodlivých dôsledkoch prostredníctvom médií, učebných osnov a iných prostriedkov, napr. zvyšovaním povedomia štátnych zamestnancov a iných zainteresovaných strán o potrebe tieto javy identifikovať a riešiť.

„Neexistuje rovnosť, keď pretrváva diskriminácia, a nemožno účinne bojovať proti diskriminácii bez boja proti protirómskemu zmyšľaniu a bez zlepšenia sociálno-ekonomického začlenenia a účasti rómskeho obyvateľstva. Potenciál rómskych detí je obmedzený, pretože príliš veľa z nich nemá rovnaký prístup k vzdelávaniu z dôvodu chudoby, vylúčenia a diskriminácie.“ Píše sa v dôvodovej správe k *Odporúčaniu Rady*, čo poukazuje na dôležitosť boja s protirómskym zmyšľaním a stereotypmi.²¹

Čo malo Slovensko k dispozícii na boj s diskrimináciou a rasizmom pred prijatím *Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030*? Všeobecným dokumentom boja proti diskriminácii na Slovensku je *Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike* z roku 2015.²² Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „MV SR“) následne pripravilo *Akčný plán predchádzania a eliminácie rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie* (Akčný plán proti rasizmu²³). Vláda SR v roku 2011 zriadila v rámci MV SR Výbor pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie,²⁴ ktorý je jedným z orgánov Rady pre ľudské práva ako poradného orgánu vlády SR. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity vypracoval v roku 2017 Akčné plány stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020 na roky 2017-2020, pričom pre D.2.6 Oblasť nediskriminácie je cieľom akčného plánu prispieť k napĺňaniu globálneho cieľa pre oblasť nediskriminácie, a to zvýšením účinnosti ochrany Rómov pred diskrimináciou a nerovným zaobchádzaním. Akčný plán má v rámci D.2.7 Oblasť prístupov smerom k väčšinovej spoločnosti – Iniciatíva integrácie Rómov prostredníctvom komunikácie ambíciu prispieť k napĺňaniu globálneho cieľa, ktorým je „scitlivenie verejnej mienky, zmiernenie vzájomných stereotypov a predsudkov a posilnenie súdržnosti medzi rómskou populáciou a majoritnou spoločnosťou.“²⁵

SR odporúčania z úrovne EÚ pre boj so stereotypmi voči Rómom pretavila generálne v *Stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030*. V tomto konkrétnom bode došlo k výraznému posunu v porovnaní s predchádzajúcim strategickým

21 EURÓPSKA KOMISIA. 2020. *Dôvodová správa k návrhu odporúčenia Rady z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov*. [online]. Brusel : 07.10.2020. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0621:FIN:SK:PDF>>

22 Definuje legislatívne a inštitucionálne rámce ľudských práv v SR a rekapituluje medzinárodné záväzky v tejto oblasti, ako aj rámce priorít a úloh v oblasti všeobecnej podpory a ochrany ľudských práv v Slovenskej republike.

23 *Akčný plán predchádzania a eliminácie rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie na roky 2016-2018*. [online]. 2015. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://tandis.odihr.pl/bitstream/20.500.12389/22242/1/O8539slo.pdf>>

24 MV SR. *Základné informácie*. [online]. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?VRAX>>

25 MV SR. *Akčné plány stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020 na roky 2017-2020 pre oblasti: D.2.6 Oblasť nediskriminácie a D.2.7 oblasť prístupov smerom k väčšinovej spoločnosti – iniciatíva integrácie Rómov prostredníctvom komunikácie*. [online]. [cit. 2022-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?romske-komunity-uvod&subor=277339>>

dokumentom, ktorý bol platný do roku 2020.²⁶ Ako sa uvádza v hodnotení stratégie do roku 2020: „boj s protirómskym rasizmom ako aj podpora participácie neboli špecifikované v Stratégii 2020“²⁷. *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030* uvádza, že: „Doterajšie aktivity zamerané na boj s diskrimináciou vyplývajúce zo Stratégie 2020 boli vo väčšine prípadov vyhodnotené ako nepostačujúce s absenciou spolupráce príslušných ministerstiev a dostatočnou alokáciou finančných zdrojov.“²⁸

V novej *Stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030* sa medzi päť prioritných oblastí zaradil aj „Boj s protirómskym rasizmom a podpora participácie“.²⁹ Priamo v úvode sa konštatuje pretrvávajúce rasizmus a predsudkov voči Rómom medzi obyvateľmi Slovenska, pričom sa poukazuje na nárast takýchto nálad, ako aj ich posun do inštitúcií verejnej moci – konkrétne sa spomína polícia a lokálne samosprávy.³⁰

Zámery boli formulované do jedného globálneho cieľa a následných troch čiastkových cieľov:

- Eliminácia protirómskeho rasizmu, podpora antidiskriminácie a participácie a zvýšenie ochrany
 - Čiastkový cieľ 1: Bojovať proti diskriminácii a protirómskemu rasizmu.
 - Čiastkový cieľ 2: Zníženie predsudkov a stereotypov o Rómoch, posilnenie ľudsko-právnej výchovy a výchovy k tolerancii.
 - Čiastkový cieľ 3: Posilnenie participácie Rómov na všetkých úrovniach.

Realizovaný výskumný projekt môže prispieť k nasmerovaniu konkrétnych aktivít v záujme naplnenia stanovených cieľov.

REALIZOVANÉ VÝSKUMNÉ AKTIVITY – POTVRDENIE NEGATÍVNYCH POSTOJOV

Za ostatné roky je možné použiť údaje z medzinárodných porovnávacích výskumov, ako aj z viacerých kvantitatívnych a kvalitatívnych prieskumov realizovaných na Slovensku.

Kľúčovým prieskumom v danej oblasti bol DG Justice PolRom, ktorý bol realizovaný Ústavom výskumu sociálnej komunikácie SAV a Univerzitou Loránda Eötvösa. Ich výsledkom bolo vytvorenie manuálu s cieľom identifikácie „*metód založených*

26 MV SR. *Stratégia pre integráciu Rómov do roku 2020*. [online]. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?strategia-pre-integraciju-romov-do-roku-2020>>

27 KANOVSKÝ, M., SKUPNIK, J., BELÁK, A., KOBES, T., BUZALKA, J., MOKRÁ, L., WEIBL, G. 2019. *Externé hodnotenie implementácie Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020*. [online]. Bratislava : Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK, december 2019. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/np_docs/np_mah/Externe_hodnotenie_Strategie_AP2016_2018.pdf>

28 ÚRAD VLÁDY SR. 2021. *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Vlastný materiál*. [online]. 30.03.2021. [cit. 2021-12-22]. Dostupné na internete: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25860/1>>

29 Zostávajúce štyri prioritné oblasti sú: Vzdelávanie, Bývanie, Zamestnanosť a Zdravie.

30 Napr. najznámejší prípad policajného zásahu z Moldavy nad Bodvou (ale aj incident v Pohronskej Polhore či policajný zásah vo Vrbici); a zo samospráv napr. prípad postupu mesta Sabinov týkajúci sa rezidentskej segregácie (ale aj obec Krásna a Kuzmice, Nižné Kapustníky a mnohé iné).

na dôkazoch, ktoré umožnia efektívne bojovať proti diskriminácii Rómov v meniacej sa politickej klíme v Európe“. Manuál je vo forme krátkej publikácie, ktorá poskytuje informácie o antidiskriminačných intervenciách. Jej zameranie sa dotýka úlohy spoločensko-politických kontextov a ich významu pri riešení problematiky protirómskeho rasizmu. Manuál obsahuje sociálno-psychologické teórie týkajúce sa intervencií na zmierňovanie predsudkov. Hĺbkovo bol analyzovaný koncept protirómskeho rasizmu a boli identifikované príklady dobrej praxe v oblasti jeho zmierňovania. Významnou pridanou hodnotou je v neposlednom rade obsiahly prehľad bibliografie s anotáciami vedeckých publikácií o intervenciách na zmierňovanie predsudkov, čo môže slúžiť ako zdroj pre prípravu a vyhodnocovanie vplyvu intervencií.³¹

Podľa špeciálneho Eurobarometra 493 z roku 2019³² si 41 % obyvateľov Slovenska myslelo, že diskriminácia na základe rómskej etnicity je u nás značne rozšírená. V prípade etnicity všeobecne vnímalo rozšírenie diskriminácie 24 % dospeljej populácie Slovenska. Diskrimináciu rómskych uchádzačov o zamestnanie pri hľadaní pracovného miesta pre dvoch uchádzačov o zamestnanie s rovnakými predpokladmi na výkon daného zamestnania vnímalo až 39 % opýtaných obyvateľov Slovenska.

Mapovaniu názorov obyvateľov Slovenska na rasizmus a postoje k Rómom a menšinám sa pravidelnejšie výskumne venoval Inštitút pre verejné otázky (IVO). Výskumná štúdia M. Velšica *Mladí ľudia a riziká extrémizmu* zaznamenala, že medzi rokmi 2005 až 2013 vzrástol sumárny index podpory extrémizmu (DEREX³³) na Slovensku z hodnoty 10 % na 13 %. Podstatné pritom je, že sa zvýšil predovšetkým jeden z komponentov indexu zachytávajúci predsudky a sociálny šovinizmus – a to z 27 % na 39 %, ako aj kategória pravicovej hodnotovej orientácie – z 19 % na 34 %.

Podľa prieskumu IVO z roku 2016 sa až 71 % mladých ľudí vo veku 18-24 rokov stotožnilo s návrhmi Ľudovej strany Naše Slovensko na obmedzenie sociálnych dávok pre Rómov.³⁴ Rovnaký zdroj uvádza, že podľa výskumu zo septembra 2017 by mladí ľudia na Slovensku až v 80 % nechceli mať za suseda rómsku rodinu.³⁵

31 Ústav výskumu sociálnej komunikácie Slovenskej akadémie vied (Bratislava) a ELTE - Univerzita Loránda Eötvösa (Budapešť), 2021. Identifikácia metód založených na dôkazoch, ktoré umožnia efektívne bojovať proti diskriminácii Rómov v meniacej sa politickej klíme v Európe. [online]. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://polrom.eu/wp-content/uploads/2021/09/polrom-identifikacia-metod-zalozenych-na-dokazoch-ktore-umoznia-efektivne-bojovat-proti-diskriminacii-romov-v-meniacej-sa-politickej-klime-v-europe.pdf>> ISBN: 978-80-973370-6-3.

32 EUROPEAN COMMISSION. 2019. *Special Eurobarometer 493: DISCRIMINATION IN THE EU*. [online]. Máj 2019. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=71170>>.

33 DEREX (Demand For Right-Wing Extremism – dopyt po pravicovom extrémizme): jedna z metód na určenie rozsahu potenciálnej podpory extrémistických politických aktivít. Index vyvinul budapeštiansky think-tank Political Capital Institute. Ide o medzinárodný komparatívny projekt, v rámci ktorého sa na základe originálneho teoretického modelu vyhodnocujú údaje z dlhodobého sociologického výskumu European Social Survey (ESS – na Slovensku dáta spravuje Sociologický ústav SAV: <http://www.sociologia.sav.sk/index.php>). Otázky pre index DEREX sa členia do 4 komponentov: 1. predsudky a sociálny šovinizmus (protimienšinové a protiimigrantské nálady, podpora požiadavky obmedziť migráciu a pod.); 2. antiestablišmentové nálady (nedôvera voči moci a demokratickým inštitúciám – národným a medzinárodným, voči súdnictvu a polícii, celková nespokojnosť s existujúcim politickým systémom); 3. pravicové hodnotové orientácie (silná potreba spoločenského poriadku a jeho dodržiavania, oddanosť tradičným hodnotám, religiozita, politické sebadefinovanie v zmysle podpory pravicových síl); 4. obavy, nedôvera a pesimizmus (celková nespokojnosť s vlastným životom a s ekonomickou situáciou, nedôvera k iným ľuďom, pocit neistoty). Viac pozri na linku: <<http://derexindex.eu/>>

34 VELŠIC, M. 2017. *Mladí ľudia a riziká extrémizmu: Výskumná štúdia*. [online]. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2017. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <https://www.ivo.sk/buxus/docs/publikacie/subory/Mladi_a_rizika_extremizmu.pdf> ISBN 978-8-89345-65-6.

35 Merané podľa Bogardusovej škály sociálnej vzdialenosti či dištancu: stupnicu na meranie rasizmu a iných etnických predsudkov vytvoril E. S. Bogardus začiatkom 20. storočia; škála zisťuje sociálnu vzdialenosť jedinca voči nejakej skupine na základe prijatia príslušníka nejakej inej skupiny do svojej blízkosti. Zdroj: OXFORD REFERENCE. 2022. [online]. 2022. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<http://www.oxfordreference.com>>

Ako konštatuje O. Gyárfášová: „Mnohé výskumy v minulosti poukázali na to, že pre Slovensko je dlhodobou charakteristickým sociálnym dištanc voči národnostným menšinám, cudzincom a celkovo voči akejkoľvek ‚inakosti‘. Je postavený na predsudkoch a obavách, ktoré často vyplývajú z nedostatku informácií či osobnej skúsenosti... Práve takéto postoje uzavretosti, netolerancie, nerešpektovania kultúrnych odlišností môžu predstavovať živnú pôdu extrémistických inklinácií“.³⁶

1.3 Metodika a lokality výskumu

1.3.1 Metodika výskumu

Výskumným zámerom bolo zmapovať a identifikovať postoje, stereotypy a sociálne normy týkajúce sa usudzovania o Rómoch na úrovni lokálnych aktérov v danej obci. Cieľom výskumu bolo zistiť, či rôzni aktéri v rámci lokálnej politiky (miestni poslanci, zástupcovia neziskových organizácií, občianski aktivisti, terénni pracovníci) zdieľajú skupinovo-špecifické stereotypy a sociálne normy týkajúce sa lokálnej rómskej komunity. Súčasťou výskumu boli rozhovory, v ktorých boli anketované jednotlivé mocenské zoskupenia a ich názory boli vzájomne konfrontované. Tieto zistenia sú súčasťou kapitoly č. 2, primárne v podkapitolách „Projekty a aktivity pre MRK“, kedy sa zisťoval názor na dôvod realizácie, resp. nerealizácie projektov v danej lokalite z pohľadu rôznych lokálnych mocenských zoskupení. Členovia výskumného tímu zároveň v rámci polo-štruktúrovaných rozhovorov dopytovali relevantných stakeholderov ohľadom ich reakcií v modelových situáciách typických pre danú lokalitu (napr. realizácia projektov).

Ako mocenské polia sme chápali rôzne skupiny lokálnych aktérov v danej lokalite, ktorí zastávali podobné/rovnaké názory a hodnoty, pričom svojím svetonázorom sa odlišovali od ostatných skupín lokálnych aktérov.

Stereotypmi sa pre potreby výskumu rozumeli zovšeobecňujúce charakteristiky a informácie o členoch rómskych komunit v obci, bez ohľadu na pozitívnu, neutrálnu alebo negatívnu konotáciu daných informácií.

Výskumný zámer bol realizovaný pomocou polo-štruktúrovaných rozhovorov so zástupcami relevantných skupín v obci, ktorí majú určitý vplyv na miestnu rómsku komunitu. Respondenti boli oboznámení s tým, že meno obce, v ktorej bol realizovaný výskum, ani mená respondentov sa vo výstupe z výskumu nebudú uvádzať. Pri takto špecifikovanom kvalitatívnom výskume sa realizačný tím výskumu spoliehal na osobný kontakt s respondentmi a rozhovor vedený v pripravenej polo-štruktúrovanej forme podľa vopred stanovených a odsúhlasených okruhov otázok.

³⁶ GYÁRFÁŠOVÁ, O. 2017. *Ku ktorým hodnotám má slovenská verejnosť bližšie?* [online]. 16.09.2017. [cit. 2022-01-26]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/882013/ku-ktorym-hodnotam-ma-slovenska-verejnost-blizsie/>>

Preddefinované otázky v jednotlivých okruhoch rozhovoru sú dostupné v Prílohe číslo 1 tohto dokumentu. Podoba rozhovoru i otázky sa mohli upravovať – prispôbovať špecifikám danej obce, situácii v danej obci, poznatkom respondenta o situácii v danej obci. Súčasťou výskumu bolo neštandardizované pozorovanie zamerané na prostredie obce, prípadne aj MRK a bežný život v obci (jeho výsledky sa dostali do základného popisu vybranej lokality), ako aj reakcií respondentov pri rozhovore (využívali sa pri prehĺbení opytovania na niektoré z predpísaných tematických okruhov). Časový aspekt terénneho prieskumu a realizáciu rozhovorov bol určený na 4 človekodni v jednej lokalite (t. j. dĺžka prieskumu závisela od počtu výskumníkov, ktorí predmetnú lokalitu navštívili).

Na odlíšenie rómskeho a nerómskeho obyvateľstva je v práci používaný termín „nerómovia“ vs. Rómovia, prípadne termín „majorita“ označuje slovenské obyvateľstvo (i keď v danej konkrétnej obci prevažujú Rómovia) a termínom „minorita“ sú označovaní Rómovia, keďže ich podiel v rámci celého Slovenska je menší ako podiel nerómov.

OKRUHY OTÁZOK POLO-ŠTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

Úvodné informácie o respondentovi

Keďže respondentom bola garantovaná anonymita, pri výskume sa zaznamenávali len všeobecné informácie o respondentovi, z ktorých väčšina v samotnom výstupe nie je nijako prezentovaná. Respondent mohol (ak chcel) uviesť svoj vek, najvyššie dosiahnuté vzdelanie a dĺžku praxe v zamestnaní alebo činnosti s presahom na rómsku komunitu v lokalite výskumu. Respondent bol v úvode rozhovoru vyzvaný, aby svojimi slovami definoval svoju úlohu/rolu vo vzťahu k miestnej rómskej komunite a vo vzťahu k pomoci miestnej rómskej komunite. Všeobecné informácie o respondentovi boli zaznamenávané zväčša takto: „*Lokalita 1 – terénny pracovník; 6 rokov praxe v lokalite*“. Po úvodných informáciách bol polo-štruktúrovaný rozhovor vedený v nasledovných okruhoch:

1. Hodnotenie situácie v lokalite
2. Hodnotenie aktivít pre lokalitu a pre MRK
3. Spolupráca na lokálnej úrovni
4. Perspektívy a odporúčania

Kompletné znenie otázok v jednotlivých okruhoch je súčasťou Prílohy č. 1 predkladanej štúdie.

1.3.2 Lokality výskumu

Výskum sa uskutočnil v ôsmich lokalitách (obciach/mestách), ktoré spĺňali tieto požiadavky – ukazovatele:

- v obci/meste je **rómska komunita žijúca v osídleniach**,
- **miestna samospráva vykonáva dostupné opatrenia v prospech rómskej komunity, alebo naopak – odmieta vykonávať dostupné opatrenia v prospech rómskej komunity žijúcej v obci/meste**,
- starosta/primátor je vo funkcii najmenej 2 volebné obdobia,
- vytypované lokality musia relevantne pokrývať typ samosprávy (obec/mesto) ako aj kľúčové regióny so zastúpením rómskych komunít (Košícký, Prešovský, Banskobystrický kraj), resp. oblasti s najvypuklejšími problémami vo vzťahu samosprávy a miestnej rómskej komunity.

Pozornosť výskumného tímu bola smerovaná najmä na lokality, kde bola na základe štúdia relevantných zdrojov zaznamenaná výraznejšia aktivita v opatreniach vykonávaných v prospech lokálnej rómskej komunity, alebo naopak, kde aktivity v prospech rómskej komunity neboli vykonané, aj keď daná obec/mesto na to mali predpoklady a možnosti. Išlo o obce rôznej populačnej veľkosti, z viacerých regiónov Slovenska (primárne východného a stredného Slovenska) s rôznym podielom Rómov na celkovej počte obyvateľov obce, s rôznym počtom koncentrovaných rómskych zoskupení, s rôznou sociálno-ekonomickou úrovňou MRK.

V priebehu výskumu sa zreteľne ukázalo, že v lokalitách, kde sa zástupcovia samosprávy v minulosti odmietli zapojiť do projektov a aktivít zameraných na pomoc MRK, prevládala nižšia ochota respondentov (najmä u predstaviteľov samosprávy) zúčastniť sa výskumu. Takéto lokality museli byť realizačným tímom navštívené aj viackrát. V každej z ôsmich lokalít sa však podarilo získať dostatočný počet respondentov zo všetkých relevantných skupín. V záujme udržania anonymity respondentov sú obce/mestá, kde prebehol výskum označené zástupnými názvami ako „Lokalita 1 až 8“.

Tabuľka č. 1: Počet respondentov v jednotlivých lokalitách

Lokalita a príslušný kraj	Počet respondentov
Lokalita 1 (Prešovský kraj)	10
Lokalita 2 (Košícký kraj)	7
Lokalita 3 (Košícký kraj)	9
Lokalita 4 (Banskobystrický kraj)	12
Lokalita 5 (Prešovský kraj)	10
Lokalita 6 (Prešovský kraj)	13
Lokalita 7 (Prešovský kraj)	9
Lokalita 8 (Žilinský kraj)	9

Zdroj: Autorský kolektív

2. VYHODNOTENIE PRIESKUMU ZA JEDNOTLIVÉ LOKALITY

2.1 Lokalita 1

Na účely výskumu bola ako Lokalita 1 pomenovaná obec nachádzajúca sa na periférii hospodársky zaostávajúceho regiónu severovýchodného Slovenska. V rámci Lokality 1 realizačný tím uskutočnil 10 polo-štruktúrovaných rozhovorov s lokálnymi aktérmi, ktorí majú určitý vplyv na miestnu MRK. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že respondenti boli rôzneho veku (od 25 do 57 rokov), rôzneho vzdelania (prevažovalo ukončené stredoškolské vzdelanie a vysokoškolské vzdelanie II. stupňa) a rôznej dĺžky praxe pri práci s MRK (od 2 do 30 rokov).

Medzi respondentmi boli zastúpení traja Rómovia z MRK, ktorí sú vzhľadom na svoje postavenie aj lokálnymi aktérmi. Ďalej boli medzi respondentmi zástupcovia mimovládnych organizácií pracujúci s MRK, zástupca cirkvi v obci i zástupcovia územnej samosprávy (obce). Práve zástupcovia samosprávy (zamestnanci obecného úradu pracujúci s MRK), ako aj volení predstavitelia samosprávy (obecní poslanci, starosta/čka obce), tvorili dôležitú časť respondentov.

2.1.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 1

Ľudia z MRK v obci označenej ako Lokalita 1 tvoria približne dve tretiny všetkých obyvateľov obce, pričom Rómovia žijú takmer výhradne v jednom koncentrovanom osídlení („v rómskej osade“). Rómski i nerómski respondenti nevnímali polohu MRK (1 km od obce) ako problém a dostupnosť služieb pre MRK v rámci Lokality 1 hodnotili respondenti jednohlasne ako dobrú (resp. bežnú v kontexte daného regiónu) a bez prekážok.

Zmiešané oblasti, kde by žili Rómovia a nerómovia, v obci takmer nie sú, aj keď respondenti uvádzali, že v posledných desiatich rokoch Rómovia z MRK kúpili niekoľko domov aj priamo v obci. Z výpovedí respondentov i rozhovorov s náhodnými obyvateľmi obce vyplynulo, že sťahovanie Rómov „z osady“ priamo do obce nie je vnímané ako problematická téma, čo môže byť dané aj tým, že zatiaľ ide len o výnimočnú situáciu (doteraz sa priamo do obce presťahovalo len zopár rómskych rodín).

Sociálnu situáciu a bývanie v MRK z kvalitatívneho hľadiska respondenti hodnotili ako zlé, s prevládajúcim bývaním v chatrčiach, bez vody (len spoločné výtokové stojany), bez kanalizácie a spevnenej cesty. Pri hodnotení sociálnej situácie v osade sa objavuje niekoľko negatívnych stereotypov a zakorenených predsudkov, napr.:

„Tí, ktorí sa starajú, majú dobré bývanie. Tí, čo sa nestarajú, aj keď dostávajú peniaze

zadarmo, nevážia si to, nebudujú, nezáleží im na tom. Čakajú, že sa o nich niekto postará, že nejak bude.“ (žena, Rómka, pracovníčka komunitného centra)

Viacerí respondenti, aj predstavitelia samosprávy, priznávajú, že v tejto komunite sa dlhé roky nič neriešilo. Do pozornosti je možné dať poslednú uvedenú odpoveď, ktorá stav bývania v MRK hodnotila spôsobom, že je síce zlý, no takto im to vyhovuje, nepoznajú nič lepšie a nevedia, že sa dá žiť lepšie. Materiálna situácia obyvateľov MRK je niektorými respondentmi dávaná do súvislosti s ich vnútorným chcením, resp. nechcením zmeniť existujúci stav.

Hodnotenie otázok spolužitia obyvateľov obce bolo v Lokalite 1 pomerne rozdielne a občas si respondenti aj protirečili – v závislosti od respondenta. Zo strany časti MRK sú výčitky smerom k majorite také, že majorita (obec) im nechce pomáhať (požiadavky na bývanie, ihriská, budovanie cesty a podobne). Naopak majoritné obyvateľstvo vníma problém s neporiadkom a nerešpektovaním súkromného vlastníctva (záhrady, dvory rodinných domov) zo strany jednotlivcov z MRK. V rámci zisťovania sociálnych noriem sa aj v tomto prípade stretávame s opisom sociálnej normy (Kto očakáva – Od koho očakáva – Čo sa očakáva). Očakávanou sociálnou normou zo strany majority je dôsledné rešpektovanie súkromného vlastníctva majoritného obyvateľstva (najmä vo vzťahu k vstupovaniu na súkromné pozemky, občasnú krádeže). Niektorí respondenti z majority vnímajú určité neprijatie obyvateľov MRK zo strany nerómskych obyvateľov obce.

Dá sa povedať, že výskyt negatívnych názorov na MRK v Lokalite 1 je podľa vyjadrení respondentov (Rómov i nerómov) skôr ojedinelý, no skupinový pohľad na MRK sa podľa ich názoru môže veľmi rýchlo zmeniť vplyvom prípadných zlých individuálnych skúseností. Niektorí respondenti sa pri hodnotení výskytu negatívnych názorov na MRK odvolávajú na predošlú skúsenosť obyvateľov majority s niektorými príslušníkmi MRK. Z rozhovorov s respondentmi sa dá usudzovať, že spolužitie s MRK považujú vo svojej obci za lepšie ako v iných obciach s početnou rómskou komunitou. Vyslovene stereotypné sú len niektoré zovšeobecňovania smerované na celú komunitu (hlučnosť, popíjanie v čase sociálnych dávok, drobné krádeže vo dvoroch). Je pritom zrejmé, že príslušníkov MRK vníma majorita senzitívnejšie: *„Áno, objavujú sa aj negatívne postoje, záleží to od vlastnosti problému a situácie. Ak urobí problém človek z MRK, nespokojnosť občanov v obci je väčšia.“* (starosta/tka obce)

V otázke demografie a starostlivosti MRK o deti panujú určité obavy nerómskeho obyvateľstva z etnickej premeny obce, ktorá je výsledkom vyššieho prírastku v MRK. Za stereotypné môžeme považovať názory o „plodení detí pre sociálne dávky“. Takéto stereotypné videnie u majority potvrdzujú aj rómski respondenti:

„Pôrodnosť v MRK je podstatne vyššia ako v obci, majorita to berie, že sa rozširujeme a nevnímajú to veľmi dobre. Bude to preto, lebo o deti v MRK sa tí, čo majú deti pre väčšie dávky, nestarajú.“ (žena, Rómka, pracovníčka komunitného centra)

„Máme extrémny nárast maloletých prvoroďáčiek v MRK. Pre porovnanie v MRK je prírastok 30 detí a na obci 1 až 2. Čo sa týka starostlivosti, niektorí sa príkladne starajú, iní nie. Ide aj o dávky, nie vždy sú využité na starostlivosť o deti.“ (starosta/tka)

Pri otázkach na pandémiu Covid-19 prevládal u respondentov z danej lokality pocit, že MRK nedodržiavala opatrenia a nariadenia. Nevedeli si zvyknúť na niektoré nové pravidlá a pandemickú situáciu zľahčovali. Pre objektivnosť treba povedať, že v osade majú príslušníci MRK zhoršený prístup k vode a tým aj k hygiene.

Možnosti zamestnania sa a postoje zamestnávateľov k členom MRK v Lokalite 1 treba chápať v kontexte podpriemernej ekonomickej rozvinutosti (v porovnaní s celoslovenským priemerom) regiónu, v ktorom sa Lokalita 1 nachádza. Väčšina obyvateľov MRK podľa respondentov nemá stabilnú prácu, žije z dávok v hmotnej núdzi, z rodičovských príspevkov, či z inej sociálnej podpory. Aj v tomto okruhu otázok sa objavujú predpojatosti voči Rómom priamo od lokálneho zamestnávateľa. Viacerí respondenti uvádzajú iný (aj diskriminačný) prístup regionálnych zamestnávateľov vo vzťahu k rómskym uchádzačom o zamestnanie, pričom reflektujú aj rodovú nevýhodu rómskych žien pri hľadaní zamestnania. Niektorí respondenti vnímajú obyvateľov MRK ako menej spoľahlivú pracovnú silu, vhodnú len na krátkodobé zamestnanie, čo sa snažia zdôvodňovať individuálnymi príkladmi neúspešného zamestnania niektorých členov MRK, ktoré premietajú na celú komunitu:

„Z môjho pohľadu nie je jednoduché zamestnávanie ľudí z MRK. Majú problém pri dodržiavaní dochádzky a pracovnej doby. Často sa stáva, že majú veľa dlhov a exekúcií. Niekedy sa obávajú zamestnať, aby im veľkú časť výplaty nezobral práve exekútor.“
(muž, obecný poslanec a zamestnávateľ)

Ide o stereotyp, ktorý vznikol na základe individuálnych skúseností a následne sa aplikuje na všetkých ľudí z MRK. Súčasne však v obci zaznieva názor, že nezamestnanosť je v tomto regióne vo veľkej miere spôsobená nedostatkom pracovných príležitostí a nízkym vzdelaním ľudí z MRK. Obec aj miestny zamestnávateľ zamestnávajú aj Rómov, napr. obec ich zamestnáva cez projekty a snažia sa ich naučiť pracovné návyky. Vzhľadom k vyššie uvedenému sú zamestnávani primárne na pomocných pracovných pozíciách.

2.1.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 1

Na základe odpovedí respondentov možno konštatovať, že v Lokalite 1 sa realizovali projekty zamerané na sociálnu prácu, v obci funguje aj komunitné centrum a realizuje sa tiež pastorácia a evanjelizácia Rómov prostredníctvom tu pôsobiacej cirkvi. V obci prebieha aj vysporiadanie pozemkov, vybavovanie stavebných povolení pre murované domy v MRK, vzdelávanie a zvyšovanie finančnej gramotnosti. Starosta/tka sumarizuje aktivity v prospech MRK nasledovne: *„Realizuje sa sociálne poradenstvo cez terénnu sociálnu prácu, rekvalifikačné kurzy, osвета zdravia, podpora bývania, výstavba rodinných domov, teraz prebiehala výstavba niekoľkých bytov. Vysporiadanie pozemkov a zavedenie vodovodu na rómskej osade.“* (starosta/tka obce)

Proti realizovaniu projektov pre MRK nebola v obci žiadna výraznejšia opozícia. Pri presadzovaní projektov sa argumentovalo napr. zamedzením vzniku čiernych stávieb, socializáciou a zvyšovaním vzdelanostnej úrovne v MRK.

Pri otázkach na projekty a dopytovo orientované výzvy, ktoré by najviac potrebovala MRK v obci sa opakovali odpovede o finančnom vzdelávaní, skvalitňovaní bývania, zlepšovaní sociálnej situácie, zvyšovaní kompetencií, nakladaní s odpadom a o všeobecnej osvetovej práci. Najčastejšie odpovede boli smerované na zlepšovanie bývania. Za samosprávu boli potrebné projekty definované takto: „*Výstavba vodovodu, výstavba komunitného centra, likvidácia čiernych skládok a dodanie veľkokapacitných kontajnerov na separáciu odpadu, odvodnenie pozemkov.*“ (starosta/tka)

Pri otázke na projekty, ktoré sa v obci nepodarilo zrealizovať, sa najčastejšie spomínali cesta a most pre miestnu osadu. Všetky zainteresované strany sa zhodli na dôležitosti tohto projektu, z komunikačného hľadiska tu nebol problém, problémom bol nedostatok financií zo strany obce a fakt, že neboli do žiadneho projektu vybraní. Zo strany ľudí v MRK bol veľký dopyt po projekte na opravu domov, ľudia z MRK nevedeli dôvody, prečo tento projekt nebol realizovaný. Zástupcovia obce sa odvolávali na nedostatok financií zo strany obce. Pracovníci vykonávajúci sociálnu prácu a osvetu dosť skepticky spomínali aj ďalšie nezrealizované aktivity v MRK, ktoré však (subjektívne) dávali na vrub aj nechote členov MRK: „*Zabezpečovali sme v komunitnom centre kurzy pre zvýšenie zamestnanosti, snažili sme sa podporiť, aby šli do práce, no nebol záujem. Deti sme motivovali, aby pokračovali v štúdiu, no málokto dokončí strednú školu – tu je to skôr výnimočné.*“ (žena, komunitné centrum)

Pri otázke, ako by na ponuku realizácie ďalších projektov zameraných na MRK reagovali jednotliví lokálni aktéri, spomínali respondenti (z majority i z MRK) napr. to, že samospráva obce odmietla podporiť výstavbu pastoračného centra. Inak respondenti odpovedali, že obecní poslanci a starosta/tka by bez problémov podporili akékoľvek dostupné projekty pre MRK.

2.1.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 1

K spolupráci pri riešení záležitostí MRK medzi jednotlivými aktérmi v obci sa respondenti vyjadrovali pozitívne: „*Spolupracujeme so zdravotníckymi asistentmi, terénnymi sociálnymi pracovníkmi (TSP), ostatnými členmi rómskych hliadok (MOPS), poslancami z obecného zastupiteľstva, starostom/tkou obce. Spolupracujeme s každým, kto niečo rieši pre rómsku komunitu.*“ (muž, Róm, člen MOPS)

Terénni sociálni pracovníci uvádzali aj spoluprácu s lekármi, úradom práce, materskou a základnou školou (ďalej len „MŠ“ a „ZŠ“), mimovládnu organizáciu pomáhajúcou s výstavbou domov v MRK. Všetci respondenti zhodne uvádzajú, že v rámci obce s nikým nemali konflikty z hľadiska riešenia záležitostí MRK a u žiadnych lokálnych aktérov nemajú pocit predsudkov k MRK. Lokálny aktér z MRK hodnotil úroveň spolupráce nasledovne: „*Spoluprácu hodnotím veľmi dobre, akurát to, že ľudia z komunity sú prchkejší, stačí raz nevyhovieť a na dobré veci akoby zabudli, nevidia minulé prínosy a pozitíva.*“ (muž, rómsky a cirkevný aktivista, člen MOPS)

Ohľadne participácie Rómov na správe obecných záležitostí respondenti uvádzali, že v obecnom zastupiteľstve sú traja zástupcovia z MRK. Zaujímavosťou tejto lokality je

aj rómska poslankyňa, čo na Slovensku ešte nie je úplne bežné. Ako najväčšie benefity, ktoré môžu zvýšiť šancu Rómov participovať na riadení obce boli respondentmi uvádzané vzdelanie, schopnosť komunikácie a jednanie s chladnou hlavou. V neposlednom rade je potrebná aj autorita, ktorá môže byť ovplyvnená aj veľkosťou rodiny a jej celkovým významom v komunite. Celkovo sa dá zhodnotiť, že participácia MRK na obecných záležitostiach je v tejto obci dobrá, v rámci zastupiteľstva nie sú rómski poslanci obchádzaní a pri rozhodovaní o záležitostiach MRK sa dbá na ich názor.

2.1.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 1

Realizáciu projektov a aktivít smerovaných na podporu MRK označili ako nutnú potrebu všetci respondenti v Lokalite 1. Vo všeobecnosti všetci respondenti hovorili o nutnosti robiť v budúcnosti ďalšie aktivity zamerané na MRK. Zároveň sa však vyjadrovali, že sociálna starostlivosť by nemala byť poskytovaná výhradne z titulu príslušnosti k rómskej etnicite, ale s prihliadnutím na sociálny status skupiny, na ktorú je sociálna pomoc smerovaná. Aj problémy MRK vníma väčšina respondentov ako sociálne a nie etnické.

Pri otázke, či respondent vidí pozitíva v multikultúrnom prostredí svojej obce, dvaja respondenti nevedeli odpovedať, šiesti respondenti (z toho traja z MRK) odpovedali, že nevidia pozitíva v multikultúrnom zložení svojej obce a jeden vyjadril neutrálny postoj: *„Vnímam to neutrálne. Slováci a Rómovia sa ešte dostatočne nespoznali, aby vedeli spoločne žiť bez predsudkov jeden voči druhému.“* (muž, majorita, zástupca cirkvi)

Pri odporúčaníach k realizácii aktivít pre MRK, ktoré dávali respondenti z Lokality 1, sa objavili aj zovšeobecňujúce názory o nízkej motivácii a trpezlivosti Rómov: *„V MRK nie sú trpezliví, chcú mať všetko hneď. Je potrebné ich stále motivovať a pracovať na tom, aby zotrvali v určitom projekte dlhšie, a to sa týka aj opatrení – je potrebné monitorovanie a dozeranie, motivovanie.“* (žena, terénna sociálna pracovníčka)

2.1.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 1

Podľa výskumných zistení tenziu medzi MRK a vedením obce v Lokalite 1 nevidieť. Zástupcovia MRK sú v obecnej samospráve, pričom ako obecná poslankyňa je zastúpená aj žena z MRK. Všetci poslanci aktívne participujú na rozhodovaní o obecných záležitostiach, pričom podporujú projekty pre MRK a na obecné zastupiteľstvo sú prizývaní aj ďalší zástupcovia MRK, aj keď ich účasť je častou respondentov považovaná za nekonštruktívnu (veľa požiadaviek a málo návrhov na vnútornú angažovanosť MRK). Spoluprácu medzi lokálnymi aktérmi hodnotia respondenti v tejto obci ako dobrú. Väčšina projektov, ktoré mohla obec realizovať v prospech MRK, aj bola realizovaná. Všetci respondenti, a to aj zástupcovia samosprávy, sa vyjadrili, že vedenie obce by aj v budúcnosti podporilo realizáciu aktivít smerovaných na MRK. Ako najpotrebnejšie aktivity označovali respondenti aktivity na zlepšenie bývania MRK.

Problémy v spolužití v Lokalite 1 nepovažujú respondenti za príliš veľké. Za potenciálny zdroj konfliktov považujú zhodne rómski i nerómski respondenti správanie a občasnú priestupky voči majetku časti mládeže a detí z MRK. Práve na základe týchto stereotypov zástupcovia obce označovali ako významné aktivity sociálnej práce, budovanie vzájomnej dôvery a pastoračnú činnosť, ktorá zlepšuje inklúziu ľudí z MRK.

Negatívne postoje k MRK u obyvateľov obce označili respondenti za ojedinelé. Skupinový pohľad na celú MRK sa môže rýchlo zmeniť vplyvom „prešľapov“ jednotlivcov a následného „hádzania do jedného vreca“ celej MRK. Podľa starostu/ky sú priestupky zo strany MRK vnímané majoritou senzitívnejšie. Väčšina respondentov (aj z MRK) uviedla, že nevidí pozitíva v multikultúrnom zložení svojej obce. Časť respondentov vníma odlišný prístup zamestnávateľov v tomto regióne k členom MRK, najmä k ženám z MRK (napr. predpojatosť o absenciách žien-matiek z MRK z dôvodu veľkého počtu detí a starostlivosti o domácnosť). Dá sa povedať, že práve toto bola lokalita, kde zo všetkých skúmaných lokalít najviac respondentov uvádzalo odlišný prístup zamestnávateľov (predsudky) k Rómom.

2.2 Lokalita 2

Ako Lokalita 2 sa vo výskume označuje obec ležiaca na juhu východného Slovenska (Košický kraj). Táto lokalita bola pre výskum vybraná aj z dôvodu možnosti zachytiť špecifiká MRK v primárne maďarskom jazykovom prostredí. Jazyková bariéra realizáčnemu tímu mierne komplikovala výskum, no napriek tomu sa v Lokalite 2 podarilo uskutočniť sedem rozhovorov s relevantnými respondentmi, ktorí reprezentovali rôzne skupiny v rámci lokálnych aktérov. Štyria respondenti boli Rómovia majúci v rámci rómskej komunity status lokálnych aktérov (napr. vajda, terénny sociálny pracovník). Samospráva bola zastúpená prednostkou obecného úradu (ďalej OÚ) a dvoma zamestnankyňami obce pracujúcimi v oblasti MRK. Väčšina respondentov má viac ako 10-ročnú prax pri práci v oblasti MRK.

2.2.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 2

V Lokalite 2 je dominantným jazykom maďarčina, a to aj v rómskej komunite. Rómovia tvoria takmer polovicu obyvateľov obce, avšak v obecnom zastupiteľstve nie sú zastúpení. V tejto obci žijú Rómovia v dvoch zoskupeniach – obe sa nachádzajú priamo v obci (jedno priamo v centre obce, druhé na okraji intravilánu obce). V obci sú aj zmiešané oblasti, predsudky k bývaniu v zmiešanej lokalite má skôr majoritné obyvateľstvo, čo vnímajú aj rómski respondenti: „*Sú aj zmiešané oblasti, ja mám bielu susedu. Teraz už Rómovia robia, vezmú hypotéku a kúpia dom, ale biely už dom vedľa Róma nekúpi. Keď sa Róm nasťahuje do jednej ulice, už tam bieli začnú predávať.*“ (muž, Róm, koordinátor aktivačných prác)

Bývanie MRK z kvalitatívneho hľadiska hodnotia respondenti ako lepšie než v iných rómskych lokalitách. Treba však povedať, že v porovnaní s majoritou je bývanie MRK v tejto obci na nižšej úrovni: „Niektorí majú len chatrče, ale murované. V horších podmienkach odhadujem, že býva asi 20 % MRK.“ (muž, Róm, vajda)

Celkovo všetci respondenti (Rómovia i nerómovia) uvádzajú, že MRK je v tejto obci na vyššej úrovni. Subjektívne vnímanie respondentov ohľadne kvality bývania MRK sa odráža aj v tom, s kým sa porovnávajú (napr. s infraštruktúrne horšie vybavenými osadami): „V okolitých obciach tak nežijú ako u nás. Chýbajú im okná, majú špinu, u nás nikomu nič nechýba. Obec zabezpečí pozemok, napojenie na sieť, chodia čistiť. Aj zo susednej obce, kde nie sú Rómovia, chvália našich.“ (muž, Róm, terénny sociálny pracovník) Z uvedeného možno vnímať, že lepšie dodržiavanie sociálnych noriem v tejto obci v oblasti bývania zlepšuje postoj majority k MRK v obci. Dostupnosť služieb pre MRK je respondentmi v tejto obci hodnotená ako dobrá a bez prekážok pre rómsku komunitu.

V otázkach spolunažívania v obci nehodnotili respondenti obec ako vyčnievajúcu (v dobrom či zlom), no určité nezhody v spolunažívaní spomínali, pričom respondenti z majority zvykli deliť Rómov na domácich (takých, čo žijú v obci dlhodobo) a prisťahovaných, ktorých označujú za problémovjších:

„Najviac sa osvedčili miestni Rómovia, ktorí v obci bývajú dlhodobo. S nimi nie je problém, ale s prisťahovalcami. Väčšinou s tými, čo prišli, sú problémy, tí inak prístupujú k veciam. Miestni Rómovia majú úctu medzi majoritou.“ (prednostka OÚ)

Je žiaduce si všimnúť, že tak, ako respondenti z majority vo svojich odpovediach delili Rómov na starousadlíkov a prisťahovaných, tak podobné delenie vo vzťahu k majorite majú aj Rómovia, ktorí tvrdia, že prisťahovaní nerómovia nie sú na rómsku minoritu zvyknutí a majú väčšie predsudky:

„Sú aj dobrí, aj nie (nerómovia). Tí, čo tu prišli bývať, nemajú radi Rómov, miestni obyvatelia, áno. Jeden poslanec stále zle hovoril o Rómoch, počuli to na verejných zasadaniach.“ (muž, Róm, koordinátor aktivačných prác)

Isté problémy v spolužití, ako aj výskyt negatívnych názorov na MRK, reflektovali skôr respondenti z majority, napr.: „Sú aj negatívne názory, keď nehradia svoje poplatky, napr. za odpad. Bieli musia hradiť všetko, čo vnímajú a tvrdia, že nebudú ani oni platiť, keď Rómovia neplatia.“ (žena, zamestnankyňa obce)

Pri hodnotení možností zamestnania a postojov zamestnávateľov v lokalite stakeholderi nevideli problém. Nezamestnanosť je v lokalite pomerne vysoká, ľudia chodia pracovať do fabriek v okolí. U istej časti ľudí z MRK je však problém s mobilitou, pretože neradi pracujú mimo lokality a preferujú aktivačné práce, resp. prácu na projektoch pre obec. Zamestnanosť Rómov v obci je pomerne vysoká, primárne vo vekovej kategórii 30 až 40 rokov. Nevýhodou tejto lokality môže byť jazyková bariéra, nakoľko väčšina obyvateľov MRK na komunikačnej úrovni ovláda len maďarský jazyk a komunikovanie v slovenskom jazyku robí väčšine členov MRK problémy. V obci je aj poverený sociálny pracovník, ktorý sa snaží pomáhať členom MRK s hľadaním prá-

ce. Odlišný prístup zamestnávateľov k MRK respondenti nepotvrdili, iba v jednom prípade respondent (Róm) spomína skúsenosť s diskrimináciou pri hľadaní práce.

Demografickú situáciu v obci a starostlivosť o deti v rámci MRK hodnotili respondenti (najmä Rómovia) ako zlepšujúcu sa. „*Starajú sa, ja som ešte nevidel niekoho, kto by fetoval, alebo spal na ulici. Večer sú už všetci doma. Detí sa stále rodí veľa, napr. 17-ročná má už 3 deti. Nevie, či to majorita nejako komentuje, ja som nepočul nič.*“ (muž, Róm, terénny sociálny pracovník)

Z rozhovorov však vyplynulo, že respondenti z prostredia samosprávy znižujúcu sa pôrodnosť alebo zlepšujúcu sa starostlivosť o deti v MRK (uvádzanú rómskymi respondentmi) až tak nevnímajú. Avšak inštitút osobitného príjemcu určený pre situácie, ak sa prídavok na dieťa nevyužíva v súlade s jeho účelom, využíva len 20 ľudí, čo nepovažujú za vysoké číslo. Medzi respondentmi dosť rezonuje, že miestna maďarská škola sa stala čisto rómskou, nakoľko všetci rodičia z majority dali svoje deti do škôl v okolitých obciach. Respondenti z MRK to vnímajú ako prejav predsudkov majority voči Rómom: „*Všetci bieli vybrali deti zo školy a nosia ich do okolitých obcí, sami sa rozhodli. Na ZŠ maďarskej nie je ani jeden biely. Už aj v slovenskej ZŠ sú skoro iba Rómovia. Na starostu/tku nemôžem povedať nič, lebo aj on/ona chcel/a tento problém riešiť, hovoril/a, aby nevybrali deti, ale vybrali. Myslím si, že toto je rasizmus.*“ (muž, Róm, koordinátor aktivačných prác) Zo strany majority sú uvádzané problémy so správaním, fyzická agresivita, odvrávanie učiteľom, aj záškoláctvo. Rómovia tieto problémy priznávajú, avšak pripisujú ich puberte detí a nie rómskej etnicite, napr. miestny vajda pomáha riešiť takéto situácie.

2.2.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 2

Pri téme zrealizovaných projektov pre MRK v obci označenej ako Lokalita 2 zástupcovia samosprávy i členovia MRK spomínali viaceré projekty, napr. terénnu sociálnu prácu, asistenta v MŠ, výdajníky na vodu. Respondenti-Rómovia spomínali, že obec iniciatívne prispieva aj na materiál pri stavbe rodinných domov, respektíve poskytne pôžičku, ktorú potom obyvatelia splácajú postupne. Medzi respondentmi zo samosprávy sa objavovali aj názory, že priveľa bežných infraštruktúrnych projektových výziev je nastavených tak, že obec musí mať MRK, aby získala projekt.

Zdôvodňovanie projektov a aktivít smerovaných na MRK v obci popísali respondenti zväčša ako zvýšenie bezpečnosti, nutnosť sociálnej pomoci, podnietenie pracovných návykov, ale aj budovanie v obci: „*MOPS, to si chválila aj majorita, boli vybraní do nej takí, ktorí sú rešpektovaní medzi Rómami. Aj bieli si to pochvalovali a podporovali to. Všetci si všimli zlepšenie klímy v obci.*“ (prednostka OÚ) Najaktívnejší/ia pri presadzovaní a vysvetľovaní projektov pre MRK je podľa respondentov starosta/ka obce. Celkovo sa dá povedať, že pri argumentácii, prečo robiť projekty a aktivity pre MRK, sa v tejto obci snažili „vypichnúť“ pozitíva, ktoré to prinesie aj majoritnému obyvateľstvu (upratovanie obce, regulácia potoka, bezpečnosť, údržba obce). Ďalším z argumentov bola nízka spoluúčasť obce pri týchto aktivitách, keďže väčšina aktivít bola hradená z fondov EÚ. Protiargumenty, ktoré boli spomenuté aj v pred-

chádzajúcom okruhu odpovedí, boli také, že už sa pre MRK robilo dosť a malo by sa viac robiť pre majoritu.

Projekty a aktivity, ktoré by podľa respondentov potrebovala MRK v tejto obci, boli zväčša smerované na oblasť bývania, ale aj kultúry a asi najčastejšie zo všetkých skúmaných lokalít sa objavovala téma športu a športového vyžitia pre mládež. Respondenti z majority považujú za potrebné projekty finančnej gramotnosti a zamestnania. Pri otázke na projekty, ktoré sa nepodarilo zrealizovať, sa spomína MŠ, projekty na bývanie a komunitné centrum.

2.2.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 2

Respondenti z majority uvádzajú, že starosta/tka i miestni poslanci sú za projekty pre Rómov a uvítali by aj nové projekty. Starosta/tka je všeobecne respondentmi považovaný/á za motor realizácie a presadzovania projektov pre MRK. Podobne vidia dobrú podporu projektov pre MRK aj rómski respondenti, ktorí uvádzajú, že len dvaja miestni poslanci zo zastupiteľstva sú vyslovene proti projektom pre MRK: „*Len dvaja poslanci-bratia sú proti, ostatní by boli za projekty.*“ (muž, Róm, vajda)

V obci podľa respondentov dobre funguje spolupráca MRK so samosprávou. Respondenti-Rómovia považujú starostu/tku za nápomocného/nápomocnú a podľa ich vyjadrení sa zdá, že sa naozaj zaujíma aj o názor predstaviteľov MRK. Z uvedeného vyplýva, že projekty, ktoré boli k dispozícii, obec aj realizovala a výrazná opozícia v zastupiteľstve proti projektom nie je.

Ohľadne participácie Rómov na správe obecných záležitostí spomínajú respondenti zo samosprávy, že v rómskej komunite majú vajdu, s ktorým komunikujú. On predkladá aj návrhy obyvateľov MRK, a naopak tlmočí potom veci od obce smerom k MRK. Respondenti z radov Rómov tvrdia, že viaceré nápady v obci presadili oni, takže v tomto smere neevidujú prekážky zo strany samosprávy. V tejto obci ešte nebol Róm poslancom obecného zastupiteľstva, aj keď tvoria takmer polovicu obce. Dvakrát sa pokúšal rómsky kandidát o zvolenie za starostu, avšak neúspešne, čo rómski respondenti zdôvodňujú skôr vnútornou nejednotou MRK, než predsudkami zo strany majority. U niektorých respondentov – lokálnych aktérov z majority – sa objavuje stereotypný názor, že Rómovia sa nechcú viac zapájať do chodu obce, pretože to nie je dostatočne finančne honorované:

„Úprimne, oni zadarmo nič nechcú robiť. Za všetko chcú odmenu, hľadajú za tým len peniaze. Každý žije z peňazí, ale bez odmeny oni nič neurobia.“ (žena, zamestnankyňa obce)

Vo všeobecnosti v tejto lokalite u všetkých stakeholderov prevláda názor, že pri vyššej participácii Rómov na dianí je dôležité vzdelanie.

2.2.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 2

Potrebu realizovať aktivity a projekty zamerané na MRK deklarovali všetci respondenti výskumu. Jeden názor bol síce tiež podporujúci projekty pre MRK, avšak s určitým „ale“: „*Bolo by treba robiť nielen pre Rómov. O tých cestách a chodníkoch. Len tam, kde bývajú Rómovia sa robia, prečo nie aj pred našou bytovkou? Aj my potrebujeme.*“ (žena, zamestnankyňa obce)

V tomto okruhu otázok sa objavovali aj stereotypné výroky o rozdielnej mentalite Rómov a majority: „*Majú svoju mentalitu, kultúru. Keď žili medzi majoritou, snažili sa, ale keď sa vrátili medzi svojich, naspäť sa im prispôbili.*“ (žena, pracovníčka OÚ)

U časti lokálnych aktérov sa objavujú názory, že až príliš veľa aktivít v obci je smerovaných primárne na MRK. Zaujímavé je, že takéto postoje sa objavovali aj u rómskych respondentov:

„*Ak postaviť 3 domy pre Rómov, tak aj 3 pre bielych. Nedávať všetko len chudobným Rómom. Ani mne nikto nič nedal.*“ (muž, Róm, koordinátor aktivačných prác)

Pozitíva multikultúrneho zloženia obce respondenti videli najmä v medzikultúrnych priateľstvách. Len jedna odpoveď videla negatíva v multikultúrnom zložení obce.

Snahu MRK integrovať sa v obci reflektujú respondenti pozitívne a vnímajú ju najmä cez zamestnávanie členov MRK a zlepšovanie bývania. Objavujú sa aj predpojaté názory, že v obci sú síce Rómovia integrovaní, ale len akoby, čiastočne: „*Keď sa vrátiť medzi svojich do osád, upúšťajú od naučeného.*“ (žena, zamestnankyňa obce)

„*Snažia sa, aj hygienické návyky zlepšujú. Dokážu sa však držať iba istý čas, nevedia poprieť odkiaľ pochádzajú. My to rešpektujeme, len nech aj oni rešpektujú nás, majoritu, a nie stále za svoju snahu čakať iba odmenu.*“ (žena, pracovníčka OÚ)

Ako bariéru pri realizácii projektov pre MRK respondenti uvádzali, že Rómovia nechcú participovať alebo meniť svoje zvyky.

Ďalej sa spomína, že sa musia aj samotní Rómovia viac snažiť a pomoc má byť nasmerovaná najmä k „slušným Rómom“. S pojmom „slušní Rómovia“ pracovali najmä rómski respondenti v tejto obci, pričom pod tento pojem zahŕňali tých Rómov, ktorí majú stále zamestnanie a nepijú alkohol.

2.2.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 2

Veľkou výhodou Lokality 2 je pomerne široká možnosť zamestnania, a to aj pre mužov i ženy bez vyššieho vzdelania a kvalifikácie. Odlišný prístup zamestnávateľov k členom MRK uvádza len jeden respondent (Róm), ostatní respondenti (z toho traja Rómovia) hovoria, že zamestnávatelia nerobia rozdiely. Pri hodnotení spolunažívania delí časť rómskych i nerómskych respondentov obyvateľov MRK na starousedlíkov a novopristáňovaných, pričom predpojaté názory majú najmä voči novopristá-

hovaným Rómom. Vo všeobecnosti hodnotí majorita pôrodnosť v MRK ako vysokú, v menšej miere sa objavujú aj „tradičné“ predsudky o rodení detí kvôli sociálnym dávkam. Respondenti-Rómovia vnímajú aj to, že časť majority sa cíti nekomfortne v zmiešaných lokalitách obce, resp. im vadí, ak sa Róm presťahuje do nerómskej časti obce. V rámci zovšeobecňujúcich postojov sa u respondentov z majority objavujú narážky na mentalitu Rómov, nechcuť meniť veci k lepšiemu a prílišnú podporu tejto skupiny obyvateľov.

Ako hlavný motor realizácie projektov pre MRK je respondentmi chápaný/á starosta/ka obce, ktorého/ktorú hodnotia rómski i nerómski respondenti pozitívne, aj keď u nerómskych respondentov sa objavujú výčitky prílišného zamerania starostu/tky na aktivity pre MRK. MRK v rámci samosprávy nemá zastúpenie, niektorí respondenti z majority to (stereotypne) hodnotia tak, že členovia MRK nemajú záujem zapájať sa do chodu obce, ak to nie je pre nich finančne výhodné. Stereotypy o Rómoch, ktorí sa zapoja do aktivít, len vtedy, keď je to zaplatené, sa u respondentov z majority objavovali vo viacerých okruhoch rozhovorov.

Väčšina respondentov (aj z majority) vidí pozitíva v multikultúrnom zložení obce a podporuje realizovanie projektov v prospech MRK. Z rozhovorov s respondentmi sa dá usudzovať, že spolužitie s MRK subjektívne považujú vo svojej obci za lepšie ako v iných (okolitých) obciach.

Negatívne stereotypy voči MRK sa v tejto obci vyskytovali menej, než v iných lokalitách výskumu. Vychádza sa z názoru, že je to spôsobené najmä tým, že veľká časť Rómov žije v rámci obce v zmiešaných lokalitách. Ďalej môže hrať úlohu aj spoločný jazyk (Rómovia i majorita používajú maďarský jazyk) a zmiešané manželstvá, ktoré sa v tejto lokalite zdali byť častejšie než v iných lokalitách výskumu.

Negatívne stereotypy v tejto obci sú skôr ekonomickej povahy, kedy sa objavujú názory, že na MRK je smerovaných priveľa projektov a aktivít, a to práve na úkor majority.

2.3 Lokalita 3

Pre potreby výskumu bola ako Lokalita 3 označená obec v regióne východného Slovenska (Košický kraj) majúca v rámci svojho katastra jednu veľkú koncentrovanú rómsku komunitu („osadu“), ktorá leží prakticky priamo v obci. Z rómskej minority sa v obci už stala majorita (Rómovia tvoria dve tretiny obyvateľov obce) a participácia na riadení obce je rozdelená medzi Rómov i nerómov. Orgány samosprávy tejto obce (starosta/ka obce a obecné zastupiteľstvo) sú na základe výsledkov komunálnych volieb rozdelené tak, že jeden volený orgán samosprávy (obecné zastupiteľstvo) reprezentujú zástupcovia nerómskeho obyvateľstva a druhý volený orgán (post starostu/tky obce) reprezentuje zástupca rómskej komunity. Toto rozdelenie v sebe nesie určité tenzie.

Na rozhovor bolo v obci oslovených deväť rôznych respondentov (lokálnych aktérov), traja obecní poslanci, terénni pracovníci, rómsky aktivista, členovia občian-

ských združení a poskytovateľ služieb v obci. Starosta/čka obce, napriek opakovanej snahe realizačného tímu, odmietol/odmietla participovať na výskume.

2.3.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 3

Rómovia v tejto obci žijú výhradne v miestnej osade, ktorá je v priamom kontakte so zvyšnou časťou obce. Mierne rozdielny je pohľad aj na vzdialenosť služieb, keď niektorí respondenti referujú, že začiatok osady je priamo v styku s centrom obce a iní respondenti dostupnosť služieb „merajú“ z najvzdialenejšej časti osady, z ktorej už treba do centra obce prejsť približne dva kilometre. Ako jediný problém dostupnosti služieb vnímajú respondenti z MRK nutnosť chodiť na poštu (poštárka v osade zásielky nedoručuje).

V posledných rokoch v obci vznikla zmiešaná lokalita, kde Rómovia odkúpili niektoré domy a bývajú medzi nerómami. Časť nerómskeho obyvateľstva túto situáciu stereotypne vníma tak, že nerómovia sú z predmetnej časti obce vytláčaní: *„Áno, je tu jedna zmiešaná oblasť - ulica, ale postupne sa tiež z nej stáva čisto rómska ulica. Bieli sú odtiaľ vytláčaní.“* (lokálny zamestnávateľ, neformálny zástupca nerómskeho obyvateľstva)

Stav bývania v MRK hodnotia lokálni aktéri skôr individuálne, od prípadu k prípadu. Časť obyvateľov býva v klasických murovaných domoch, časť v chatrčiach, časť býva v bytoch, ktoré boli asi pred desiatimi rokmi postavené z eurofondov. V osade je vysoký podiel čiernych stavieb, preto nie je možné k týmto domom dorobiť prípojky vody a kanalizácie (aj keď vodovod a kanál je dotiahnutý). Podľa rómskych respondentov má majorita odpor k predaju pozemkov Rómom, a to ako v obci, tak aj v osade.

Pri hodnotení spolunažívania v obci respondenti vnímajú, že situácia sa skôr zhoršuje a negatívne názory na obyvateľov MRK nie sú v tejto obci ojedinelé. Takéto nastavenie vnímajú rómski i nerómski respondenti: *„Vzájomné spolužitie je náročné, lebo majorita žijúca v blízkosti rómskej osady nevychádza dobre s rómskou komunitou. Väčšina ľudí z majority nechce mať s Rómami nič spoločné. Ani nerobia nejaké spoločné akcie. Odhadol by som, že takých 30 % obyvateľov majority má negatívne postoje k Rómom.“* (muž, Róm, terénny sociálny pracovník)

Dá sa povedať, že určité subjektívne hodnotenie zhoršovania situácie v spolunažívaní môže byť spojené s osobou starostu/čky, ktorý/á pochádza z MRK, a s problémami medzi dvoma orgánmi samosprávy (starosta/čka vs. zastupiteľstvo). Niektorí respondenti z obecného zastupiteľstva majú pocit, že priveľa peňazí ide do rómskej časti obce a na nerómsku časť potom nezostávajú peniaze:

„Vyskytujú sa názory, že väčšina obecných peňazí ide na Rómov z osady a v obci nemáme opravené chodníky. Zle je vnímané aj to, že nie vždy si Rómovia pomoc vedia - napr. zničené ihrisko. Rómovia nemusia plniť žiadne povinnosti - miestne dane, odpad a podobne.“ (muž, predstaviteľ samosprávy-poslanec)

Názory o prílišnom smerovaní obecných peňazí do MRK sú doplňované predsudkami o dotovaní MRK:

„Keď je Róm normálny, tak to bielemu nevadí. Sú tu aj Rómovia, ktorí pracujú. Bielym ale vadí, že sú diskriminovaní. Aj sociálne dávky sú diskriminačné voči bielym.“ (poskytovateľ služieb, neformálny zástupca nerómskeho obyvateľstva)

Demografická situácia a hodnotenie starostlivosti MRK o deti

Názor časti respondentov o zhoršujúcom sa spolužití v obci je čiastočne dávaný do súvislosti aj s rýchlou demograficko-etnickou premenou obce a názormi na starostlivosť o deti v MRK. Respondenti v rozhovoroch pomerne často spomínali odhady počtu detí narodených v obci, pričom absolútna väčšina detí je z prostredia MRK. V tejto súvislosti sa objavujú potom aj stereotypné zmienky o „plodení detí pre peniaze“, ktoré však v tejto obci spomínali rómski i nerómski respondenti.

Škola v obci sa prehlásením nerómskych detí do okolitých škôl pretransformovala na čisto rómsku školu, ktorá je kapacitne plná a výučba tu prebieha na dve zmeny. Aj pri téme školy sa objavuje určitý nesúlad medzi starostom/tkou a zastupiteľstvom, keď obecní poslanci tvrdia, že starosta/tka odmietol/odmietla ponuku na zriadenie súkromnej školy v obci, čo by podľa nich vyriešilo kapacitné problémy existujúcej školy. Rómski respondenti vnímajú predsudky a dištancovanie sa majority od MRK, ako príklad uvádzajú, že Rómovia nie sú pozývaní na podujatia v obci alebo, že nemajú prístup na ihrisko v obci.

Čo sa týka zamestnania a postojov zamestnávateľov k MRK, tak medzi predstaviteľmi samosprávy sa objavujú zovšeobecňujúce názory o členoch MRK, ktorým sa nechce pracovať a aj v rámci aktívnych prác pracujú len fiktívne a treba na nich neustále dozerať. U rómskych respondentov sa objavujú stereotypné názory o vzťahu medzi majoritou a MRK: *„Niektorí pracujú pre obec v rámci odrobenia si dávky v hmotnej núdzi, ale tí čo majú akože pracovať v osade, tak zväčša len sedia doma. Tí čo sú v obci niečo robiť musia, lebo sú viac pod dohľadom.“* (žena, zástupkyňa samosprávy-poslankyňa)

2.3.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 3

Zo starších projektov realizovaných pre MRK spomínajú respondenti z majority aj minority napr. nájomné byty postavené v osade pred približne desiatimi rokmi. Ďalej spomínajú obecnú čističku odpadových vôd, kanalizáciu v obci i v osade, spevnenú cestu v osade, vysporiadanie niektorých pozemkov, atď. V súčasnosti, kvôli nezhodám medzi starostom/tkou a obecnými poslancami, ostali niektoré aktivity nezrealizované, resp. nedotiahnuté do konca. Tým pádom v obci možno identifikovať dve mocenské zoskupenia. Prvé predstavuje starosta/tka spoločne s rómskymi aktivistami, ktorí sú podporovaní miestnou rómskou komunitou, druhý mocenský blok predstavujú obecní poslanci, ktorí majú podporu nerómskeho obyvateľstva.

Argumenty v prospech realizovania projektov pre MRK v tejto obci vychádzali najmä z nutnosti sociálnej pomoci, zabezpečenia základných životných a hygienických potrieb. Protiargumenty boli skôr ekonomické.

„Argumenty sú také, že treba Rómom pomôcť. Protiargumenty sú také, že projekty nie sú úplne transparentné, napr. čo sa týka zamestnávania ľudí – uprednostňovaní sú známimi starostu/tky. Po realizácii projektov sa nekontroluje udržateľnosť projektu a to, či bol dosiahnutý stanovený cieľ.“ (zástupkyňa samosprávy-poslankyňa 2) Dôležitými argumentmi zo strany nerómov je vybudovanie rešpektu medzi rómskym a nerómskym obyvateľstvom a zvýšenie participácie Rómov na veciach verejných.

Pri otázkach o potrebách MRK v tejto obci sa frekventovane objavovala požiadavka sociálneho podniku alebo nejakého druhu špeciálneho zamestnania pre MRK. Na základe odpovedí respondentov možno konštatovať, že časť zastupiteľstva je momentálne naladená proti projektom pre MRK. Toto svoje nastavenie však zdôvodňujú tým, že nie sú proti projektom pre MRK, ale majú pocit, že starosta/ka pri projektoch nepostupuje transparentne. Respondenti – obecní poslanci často spomínajú svoje aktivity a podporu projektov pre MRK v predchádzajúcom období, čím chcú dokázať, že nie sú a priori proti projektom pre MRK. Zaznel aj argument, že pri tzv. mäkkých projektoch (kde sa nebuduje nejaká konkrétna nehnuteľná vec), ako je napr. MOPS alebo sociálna práca, nie sú badateľné výsledky, respektíve zamestnanci na realizáciu týchto projektov sú vyberaní netransparentne a nedostatočne vykonávajú činnosti určené projektom.

Veľmi konkrétne boli odpovede respondentov pri otázkach na projekty a aktivity smerom k MRK, ktoré sa v obci nepodarilo zrealizovať. Išlo primárne o projekty, kde neprišlo k dohode medzi starostom/tkou a obecným zastupiteľstvom. Najviac sa spomínal pomerne čerstvý projekt rómskych hliadok, ktorý obecní poslanci odmietli podporiť, pričom dopredu predikovali, že projekt nebude úspešný, resp. nesplní účel. Respondenti z majority argumentovali nevydareným starším projektom.

„Kedysi sa realizovali občianske hliadky, ale strážnik doma spal. Obec mala peniaze z projektu, tak tie hliadky na chvíľu spravila, ale oni doma spali, vôbec to nefungovalo.“ (poskytovateľ služieb, neformálny zástupca nerómskeho obyvateľstva)

Časť rómskych respondentov vidí v takomto postoji obecných poslancov predsudky voči Rómom, iní rómski respondenti v tom vidia skôr osobné animozity medzi obecnými poslancami a starostom/tkou. Naopak odmietavý postoj miestneho zastupiteľstva k projektom pre MRK je neformálnym zástupcom majoritného obyvateľstva prezentovaný ako ochrana obecných zdrojov pred plytvaním alebo selektívnym míňaním v prospech jednej skupiny. Spomínané boli aj predchádzajúce projekty, ktoré nedopadli dobre, a to vyvoláva nechúť, či obavy realizovať ďalšie projekty u lokálnych aktérov zastupujúcich nerómsku časť obyvateľov:

„Neviem, či je ešte chuť niečo realizovať. Niektoré projekty neboli dotiahnuté alebo výsledok bol krátkodobý. Napr. ihrisko bolo rýchlo zdemolované. Robili sa aj iné projekty a vidíte nejakú zmenu?“ (muž, aktivista pracujúci s mládežou)

Iné nezrealizované alebo nedotiahnuté projekty dávajú respondenti-miestni poslanci zase na vrub starostovi/starostke, ktorý/ktorá je z prostredia MRK, čo umocňuje postoje nerómskych respondentov, ktorí subjektívne tvrdia, že starosta/tka robí najmä pre MRK. Niektorí respondenti-Rómovia vyjadrovali názor, že starosta/tka údajne využíva tenziu v obecnom zastupiteľstve ako výhovorku pre neaktivitu, respektíve pri výbere ľudí z MRK do projektov vyberá ľudí podľa loajality a nie podľa zručností.

Obecní poslanci (nerómovia) zase neraz zdôrazňujú, že najviac sa v osade podarilo vybudovať a vybaviť ešte za predchádzajúcich (nerómskych) starostov, čím subjektívne razia naratív o nekompetentnosti daného/danej starostu/tky. Tu bolo pri respondentoch z majority badateľné, že (možno podprahovo) zdôrazňujú lepšie kompetenčné zručnosti predchádzajúcich nerómskych starostov oproti terajšiemu/terajšej starostovi/tke. To sa prejavovalo v neúčelnej administratíve, veci sa nedotiahli do konca a neúčelným hospodárením s finančnými prostriedkami obce. Ako problém vnímali napr. fakt, že obec nevymáhala nedoplatky vo výške cca 80 tis. EUR. Starosta/tka prichádza s abstraktnými nápismi a bez dodatočných informácií to obecní poslanci nechcú schváliť.

Hodnotenie možnosti realizovania ďalších projektov zameraných na MRK je medzi respondentmi skôr skeptické. V obci prevláda názor, že miestni poslanci by na možnosť nového (nešpecifikovaného) projektu pre MRK zareagovali odmietnutím, lebo sú podľa ich názoru naladení proti-Rómom:

„Miestni poslanci by asi boli proti, lebo si myslia, že sa tu robí iba pre Rómov.“ (muž, rómsky aktivista)

Predstavitelia obecného zastupiteľstva (obecní poslanci) však v rozhovoroch zdôrazňovali, že nie sú odmietaví voči všetkým projektom, ale odmietajú len také projekty a aktivity, ktoré hodnotia ako neefektívne.

V rámci celého balíka otázok smerujúcich k projektom zameraným na MRK je badať, že tenzia medzi dvoma mocenskými zoskupeniami (orgánmi územnej samosprávy obce, t. j. starostom/tkou a zastupiteľstvom) sa prenášajú do tejto oblasti a argumenty môžu byť viac emočné a osobné, než odborné. Pri projektoch pre MRK miestni poslanci navrhovali dôslednejšiu kontrolu účelnosti a naplnenia cieľa projektu, napr. od Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity alebo od orgánu štátnej správy, ktorý projekt vypísal.

2.3.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 3

Vzájomnú spoluprácu lokálni aktéri hodnotili vymenovaním všetkých organizácií a jednotlivcov, s ktorými spolupracujú, napr. škola, škôlka, projekt Zdravé regióny, národný projekt PRIM (projekt inklúzie v MŠ), obecný úrad, polícia, úrad práce. Vzájomné hodnotenie jednotlivých lokálnych aktérov a ich prístupu k MRK bolo vcelku pozitívne, niektorí respondenti reflektovali napätie v obecnom zastupiteľstve, pričom používajú aj stereotypný pohľad na Rómov vo vedení samospráv:

„Starosta/tka je síce Róm/Rómka, ale myslím si, že Rómom bolo oveľa lepšie, keď bol starosta neróm a kompetentne sa snažil riešiť ich problémy. Mnoho rómskych starostov je nekompetentných, majú nízke vzdelanie a nulové skúsenosti.“ (predstavitelka samosprávy - poslankyňa)

Konflikty z hľadiska riešenia záležitostí MRK uvádzajú respondenti medzi zastupiteľstvom a starostom/tkou. Jeden respondent (obecný poslanec) si myslí, že starosta/tka hucká proti nerómom podsúvaním nepravdivých informácií členom MRK. Miestny prevádzkovateľ, ktorý je do istej miery aj neformálnym hovorcom určitej časti nerómskeho obyvateľstva obce, uvádza občasné konflikty, nakoľko si vyberá, koho do svojej prevádzky pustí. Hovorí, že púšťa len kamarátov a ľudí, ktorých pozná a etnické pozadie tu nehrá úlohu: *„Ku mne pustím len kamarátov a takých, čo poznám. Niektorí si myslia, že Rómom nepustím, ale keď viem, že je normálny, tak pustím aj jeho.“* (poskytovateľ služieb, neformálny zástupca nerómskeho obyvateľstva)

2.3.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 3

Pri otázke na pozitíva, respektíve negatíva multikultúrneho spolunažívania sú odpovede rozdelené približne na polovicu, pozitíva sú skôr vnímané cez možný ekonomický prínos:

„Áno, určite sú aj pozitíva. Mať v obci viac obyvateľov z marginalizovanej rómskej menšiny veľmi výrazne ovplyvňuje mieru projektov.“ (muž, predstaviteľ samosprávy-poslanec)

Bariéry realizovania projektov a opatrení v MRK boli respondentami v tejto lokalite neraz definované tak, že problém vidia skôr v ľuďoch, ktorí dané projekty realizujú, čo odráža nezhody v zastupiteľstve:

„Nejednotnosť zastupiteľstva pri zavádzaní riešení, nedotiahnutie projektov. Kritériá na vzdelanie a prax pre niektoré pozície.“ (muž, Róm, asistent, aktivista)

„Ľudia z majority závidia, že Rómovia dostanú niečo, lebo si myslia, že dostanú len za to, že sú Rómovia.“ (muž, Róm, terénny sociálny pracovník)

„Nevôľa kompetentných pomôcť Rómom a zároveň nevôľa obyvateľov osady niečo zmeniť.“ (muž, Róm, terénny sociálny pracovník)

Aj vo vyššie spomenutých výrokoch vidieť stereotypné pohľady (majorita Rómom závidí; obyvatelia z MRK sa nechcú meniť; kompetentní nie sú ochotní Rómom pomáhať...).

2.3.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 3

V obci označenej ako Lokalita 3 je badať významnú tenziu medzi dvoma orgánmi samosprávy, a to medzi starostom/tkou z rómskej komunity na jednej strane a nerómskym obecným zastupiteľstvom na strane druhej. Treba povedať, že táto negatívna

interakcia má primárne pozadie v názorových a kompetenčných nezhodách. Respondenti v rozhovoroch uvádzajú, že obecní poslanci nie sú ani tak proti projektom smerovaným na MRK, mnohí tieto projekty v tomto i predchádzajúcom volebnom období podporovali, avšak chcú, aby boli dokladované naplnenia cieľov a účelnosť projektov. Obecní poslanci uvádzajú, že účelnosť nevidia v projektoch, pri ktorých môže starosta/ka, prípadne vybraní zamestnanci obce, určiť ľudí zapojených do projektov na základe subjektívneho rozhodnutia. V obci sa podľa obecných poslancov príliš nevydaril pilot projektu občianskych hliadok. Tu sa ukazuje, že jeden nevydarený projekt má potenciál blokať realizácie ďalších aktivít a akcelerovať špirálu predsudkov, napr. o neúčelnosti a krátkodobom efekte aktivít pre rómsku komunitu.

Čo sa týka projektov zameraných na MRK, tak sa (u nerómskych respondentov) objavujú názory, že MRK si pomoc neváži, čo sa dokladuje niektorými neúspešnými projektami (zničené ihrisko). Argumenty proti realizovaniu projektov sú aj také, že projekty nie sú úplne transparentné. Časť zastupiteľstva je momentálne naladená proti projektom pre MRK. Niektorí respondenti si myslia, že možnosť ďalších projektov pre MRK je v tejto situácii nereálna (zastupiteľstvo by ich nepodporilo). Naopak zastupiteľstvo (obecní poslanci) tvrdia, že brzdu projektov pre MRK je starosta/ka. Paradoxne, kritika vedenia obce sa objavuje prierezovo u rómskych i nerómskych respondentov. Zaujímavé sú predsudky ohľadne práce, keď respondenti z majority tvrdia, že členom MRK sa nechce pracovať. Naopak respondenti-Rómovia hovoria, že majorita zneužíva Rómov na ťažkú a slabo platenú prácu.

Pozitívom je to, čo sa objavuje aj v niektorých ďalších lokalitách výskumu, že respondenti z majority považujú Rómov zo svojej obce za lepších, slušnejších ako v iných/okolitých osadách. Budúcu podporu projektov pre MRK deklarovala väčšina respondentov.

Časť respondentov hodnotí spolunažívanie v obci ako skôr zhoršujúce sa. Rolu tu môže zohrávať etnická premena obce (nerómovia v menšine) a rómsky/ska starosta/stka, s ktorým sa časť nerómov nedokázala zžiť. Respondenti (Rómovia i nerómovia) spomínajú pomerne zjednodušujúci názor o rodení detí v MRK pre sociálne dávky. Medzi respondentmi sa vyskytujú názory o nezáujme MRK hľadať si prácu.

2.4 Lokalita 4

Ako „Lokalita 4“ je označené mesto ležiace v priemyselne rozvinutom regióne stredného Slovenska (Banskobystrický kraj). Samotné mesto je ťažiskovým bodom rôznych hospodárskych činností a centrom zamestnanosti pre širšie okolie. Podiel Rómov na celkovom počte obyvateľov mesta je možné vyjadriť jednociferným číslom, pričom z celkového odhadovaného počtu Rómov v meste žije asi tretina v koncentrovaných zoskupeniach, z ktorých je najmä jedno zoskupenie majoritou výraznejšie vnímané (počtom obyvateľov a viditeľne horšou úrovňou bývania). Kvôli komplexnosti výstupu oslovil realizačný tím v danej lokalite viacero respondentov a uskutočnil až 12 rozhovorov s lokálnymi aktérmi.

Medzi respondentmi boli jednak zástupcovia samosprávy (primátor/ka, mestskí poslanci), zástupcovia mimovládneho sektora, predstavitelia rómskej minority, či koordinátori projektov pre MRK. Respondenti uvádzajú prax, počas ktorej vykonávajú činnosti aj s MRK, od 3 do 45 rokov.

2.4.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 4

V rámci prvého okruhu otázok respondenti popisovali situáciu MRK v danej lokalite, hodnotili vnímanie vzájomného spolužitia a prípadný výskyt negatívnych postojov voči MRK. Situáciu v meste popisoval/a primátor/ka takto:

„MRK sa sústreďuje v troch lokalitách. Najvypuklejší problém je súžitie s obyvateľmi v lokalite (menuje konkrétnu lokalitu). Obyvatelia priľahlého sídliska sa sťažujú, že im klesla hodnota bytov, majú pocit, že im klesá životná úroveň. Oveľa menší problém je v tej druhej lokalite. S majoritou vychádzajú pomerne dobre, aj keď nie sú v priateľskom vzťahu. Na tej ulici priamo v meste sú ľudia podľa mňa asimilovaní, sú na inej úrovni zmysľania.“ (predstaviteľ samosprávy-primátor/ka)

Zmiešaných oblastí, v ktorých žijú Rómovia a majorita spoločne, je v rámci tohto mesta viac, čo reflektujú a pozitívne (resp. skôr pozitívne) vnímajú aj oslovení respondenti. Najväčší podiel MRK žije v častiach mesta s dobrou dostupnosťou služieb a všetci respondenti uvádzajú, že služby v meste sú prístupné rovnako pre Rómov i nerómov. Jeden respondent (Róm, MOPS) opisoval odlišný prístup pri zdravotníckych službách, keď záchranári v jednej lokalite obývanej MRK odmietajú vstúpiť do bytov a pacienti musia prísť k záchranárom do sanitky.

Sociálnu a bytovú situáciu MRK v Lokalite 4 respondenti vnímajú podľa jednotlivých častí mesta. V tých častiach mesta, kde žijú MRK v mestských bytoch (v sociálnych bytoch a bytoch nižšieho štandardu), vnímajú rómski i nerómski respondenti bytovú situáciu a vybavenosť bytov ako dobrú a porovnateľnú s majoritným obyvateľstvom. Situáciu ako vážnejšiu vnímajú najmä v jednej časti mesta, kde žijú členovia MRK v bytovom dome, ktorý ešte v 90-tych rokoch prešiel do osobného vlastníctva nájomníkov-Rómov a už na pohľad je v zlom technickom stave. Žijú tu mnohopočetné rodiny v jednoizbových bytoch, z ktorých viaceré sú odpojené od vody a elektriny. Keďže je bytový dom v osobnom vlastníctve obyvateľov, tak mesto má obmedzené možnosti zlepšovania technickej úrovne bývania. Voči komunite bývajúcej v tejto lokalite sú najčastejšie smerované stereotypy typu – nechcú sa integrovať, sú to Rómovia s inou mentalitou, iným naturelom.

Hodnotenie spolunažívania MRK a majority je podľa respondentov u majority často vnímané najmä cez lokalitu mesta, ktorú Rómovia obývajú. Horšie sú postoje majority k Rómom bývajúcim v lokalite subjektívne vnímanej ako problémovjšia (bytový dom v zlom technickom stave). Viacero respondentov sa vyjadrilo, že vníma u časti majority pretrvávajúce predsudky a stereotypy, no zároveň uvádzajú aj pozitívne zmeny v pohľade majority:

„Podľa mňa majorita nemá problém s integrovanými Rómami, skôr majorita poukazuje na segregovaných Rómov. Považujú ich za neprispôsobivých, nakoľko je v lokalite viditeľný neporiadok.“ (žena, terénna sociálna pracovníčka 1)

„Pracujem už dlhé roky s obyvateľmi MRK, a tak mám možnosť vidieť, ako sa menia – nemenia postoje majority k MRK. Som presvedčená, že majorita stále vníma Rómov ako problém v spoločnosti a neprijíma ich ako rovnocenných partnerov, napriek tomu, že sú viditeľné zmeny v práci s touto skupinou. Väčšina je presvedčená, že sa Rómom nechce pracovať a žijú len zo sociálnych dávok, ktoré sú podľa majority veľmi vysoké.“ (žena, terénna sociálna pracovníčka 2)

Volení predstavitelia samosprávy výraznejšie problémy v spolunažívaní nevnímajú a výskyt negatívnych postojov k MRK považujú za klesajúci. Respondenti z radov MRK uvádzajú, že negatívne vnímanie majoritou môže byť spôsobené aj vizuálom prostredia, v ktorom niektorí Rómovia bývajú, prípadne nejakými zlými skúsenosťami. U respondentov sa objavuje aj názor, že problémy so spolunažívaním môžu nastať, keď do lokality prídu nejaké nové rodiny, ktoré majú iné normy správania, a možno aj konflikty so starousadlíkmi z MRK. Niečo podobné opisujú respondenti ohľadne bytovky, v ktorej boli byty začiatkom 90-tych rokov odpredané členom MRK. Podľa jedného z respondentov prisťahovaním „nových Rómov“ do lokality poklesla úroveň ostatných rodín na úroveň tých najmenej prispôsobivých, čo je tiež značne zovšeobecňujúce tvrdenie.

Treba zdôrazniť, že nejaké extrémnejšie prejavy alebo nebodaj útoky voči Rómom nezaznamenal nikto z respondentov. Celkovo sa v rozhovoroch objavuje téza, že spolužitie a vzájomná tolerancia v danom meste je lepšia ako v minulosti (5, 10, 20 rokov dozadu). Viacerí respondenti tento pocit zlepšenia dávajú do súvislosti so systematickou prácou s príslušníkmi MRK, aj keď jedným dychom zväčša dodávajú, že stále je na čom pracovať.

Aj respondenti zo samosprávy uvádzajú pokles negatívnych nálad a naopak – nárast snahy konštruktívne riešiť situáciu v MRK: *„Ja na verejných diskusiách nepripúšťam vyhranené názory. Vysvetľujem, čo všetko robíme, aby súžitie majority s MRK bolo lepšie. Nestretávam sa s vyhranenými názormi majority voči MRK.“* (predstavitel/ka samosprávy-primátor/ka)

Z celkového počtu respondentov sa traja vyjadrili, že podľa ich názoru v tomto meste prevažujú negatívne názory majority na MRK. Stereotypné názory sa podľa respondentov vyskytujú skôr u majority, ktorá býva v okolí MRK: *„Majorita vníma hlavne to, že v akom prostredí žijú a nepozerajú sa na to, prečo sa tam obyvatelia MRK ocitli a prečo sú stále v týchto nevyhovujúcich podmienkach. Pre majoritu sú to len cigáni, ktorí nechcú pracovať a chodiť do školy. To sú tie stereotypy, ktoré neskúmajú dôvody, ale len idú po povrchu.“* (žena, terénna sociálna pracovníčka 2)

Predsudky pri zamestnávaní príslušníkov MRK vníma ako výrazný problém pri zamestnávaní len jedna respondentka (nerómka), ktorá tvrdí, že zamestnávateľia častejšie prihliadajú na farbu pleti a lokalitu bývania uchádzača o zamestnanie, ako na jeho reálnu kvalifikáciu. Ostatní respondenti uvádzali, že sa nestretávajú s neocho-

tou firmou zamestnávať Rómov. Objavili sa aj zovšeobecnenia pracujúce s naratívom, že Rómovia sa z rôznych dôvodov nechcú zamestnať na trvalý pracovný pomer: „*Tu nie je problém zamestnať Rómov. Skôr Rómovia majú problém so zamestnaním. Časť Rómov nie je ochotná sa zamestnať. Pracujú na čierno, lebo nechcú prísť o dávku v hmotnej núdzi.*“ (muž, zamestnanec mesta, koordinátor projektu)

Počet detí v MRK, rodinné prostredie a starostlivosť o deti v MRK respondenti hodnotili tak, že majorita vníma vyššiu pôrodnosť v MRK, a to aj v rodinách, kde je z ich pohľadu nižšia starostlivosť o deti. Tu sa vyskytujú aj „tradičné“ pohľady hovoriace o vysokej pôrodnosti v MRK a závislosti na sociálnych dávkach: „*Pôrodnosť je podľa mňa veľmi veľká, vzhľadom k ich podmienkam. Tak to vníma aj majorita.*“ (muž, rómsky aktivista) Starostlivosť o deti respondenti vnímajú rozdielne podľa jednotlivých častí mesta. Tam, kde je v domácnostiach problém s vodou a elektrinou, je podľa ich názoru starostlivosť o deti sťažená a slabšia, čo nemusí byť vždy pravda. Tieto problémy respondenti spájajú zväčša s jednou časťou mesta obývanou MRK, kde subjektívne u detí vnímajú aj problém záškoláctva, vandalizmu a detského žobrania pred supermarketmi. Väčšina respondentov si myslí, že majorita v meste vníma vysokú pôrodnosť v MRK negatívne, a to aj v kontexte starostlivosti o deti.

2.4.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 4

Nezriedka sa stáva, že väčšie mestá (s nižším podielom obyvateľov z MRK) nevenujú aktivitám a projektom zameraným na MRK náležitú pozornosť. V prípade tohto mesta však možno povedať, že bolo realizovaných viacero projektov a aktivít pre MRK. V meste majú samostatný organizačný útvar, ktorý sa v rámci svojej náplne venuje MRK a projektom pre túto komunitu. Mesto má samostatnú politiku bývania a mnohé rodiny z MRK obývajú mestské byty nižšieho, ale aj bežného štandardu, ktoré spravuje mesto. Na získanie takéhoto bývania však musia splniť podmienku trvalého zamestnania, čo väčšina rodín žijúca v tej sociálne najzaostalejšej lokalite nespĺňa. Z hľadiska mocenských zoskupení je potrebné poznamenať, že medzi zástupcami mesta a relevantnými stakeholdermi, ktorí pracujú s rómskou komunitou, existuje symbióza. V základných otázkach pomoci ľuďom z rómskej komunity sa zhodli. Prevažuje obojstranný názor, že najúčelnejšia je pomoc priamo v komunite prostredníctvom komunitnej práce v teréne. Je dôležité zabezpečiť dôstojný život pre všetkých obyvateľov mesta a vybudovať osobný prístup k ľuďom z MRK.

Primátor/ka vidí problém s vytváraním nových mestských bytov, kde hrajú úlohu aj predsudky voči budúcim obyvateľom týchto bytov, z ktorých časť by bola z MRK: „*V lokalitách, kde by bola možnosť postaviť tieto byty, vznikajú rôzne petície od majority, ktorí túto komunitu neakceptujú.*“ (primátor/ka) Etnicko-sociálne predsudky časti majority voči MRK sú dopĺňané aj strachom ekonomickej povahy, kedy sa časť majority obáva, že by im prítomnosť mestských (sociálnych) nájomných bytov znehodnotila ich cenu nehnuteľnosti.

Celkovo možnosť získať lepšie bývanie je respondentmi zo samosprávy vnímaná ako ich najväčší úspech v doterajšej práci pre MRK. Možno to tak vnímajú preto, že bývanie je tzv. hmotný úspech ich pôsobenia. Ostatní respondenti však veľkú váhu dávajú

aj mákkým projektom založeným na sociálnej a komunitnej práci. Podľa respondentov bola väčšina zdrojov na projekty pre MRK vyčlenená z rozpočtu mesta, z eurofondov, od sponzorov, od mimovládnych organizácií, z 2 % daní fyzických osôb. Väčšinu projektov sa mesto snaží udržať aj v projektovom medziobdobí alebo aj po skončení projektu.

Pri otázkach na projekty pre MRK, ktoré sa nepodarilo zrealizovať väčšina respondentov uvádza, že o takých nevie, prípadne spomínajú, že pri niektorých projektoch (napr. bývanie) sa dalo spraviť viac, napr. 3-stupňové bývanie s multifunkčným komunitným centrom (chýbali vhodné pozemky). Spomínaná bola aj nerealizácia zámeru na prerozdelenie detí z MRK do viacerých škôl v rámci mesta (iniciatíva jedného z mestských poslancov). Tento zámer sa nerealizoval, keďže proti boli aj rodičia z majority, aj rodičia z MRK. Podľa primátora/ky je v tomto meste najvýraznejšou bariérou pri realizácii averzia časti obyvateľov voči MRK, čo komplikuje napr. nájdenie vhodnej lokality na výstavbu mestských nájomných bytov.

Zástupcovia obce súčasne vidia problém v jednom volebnom období. Jedna politická nominácia rozbehne aktivity, ktoré môžu pomôcť obyvateľom z MRK, avšak tento čas je veľmi krátky na vyriešenie problémov tejto komunity.

2.4.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 4

Možnosť realizovania ďalších projektov a aktivít zameraných na MRK v danom meste a ústretovosť lokálnych aktérov k novým projektom hodnotili respondenti pozitívne. Samotní predstavitelia samosprávy jednoznačne deklarovali záujem o nové projekty: *„Samozrejme by sme sa zapojili, sme naklonení každej výzve, ktorou vieme pomôcť obyvateľom MRK dostať sa zo sociálne znevýhodnených podmienok“* (primátor/ka).

Z odpovedí respondentov (Rómov i nerómov) je zrejmé, že vo vedení mesta nebadajú problémy s neochotou púšťať sa do projektov zameraných na MRK. Pri hodnotení jednotlivých aktérov a vzájomnej spolupráce respondenti uvádzajú úzku spoluprácu všetkých zainteresovaných zložiek, samosprávy, tretieho sektora, charity.

Participácia Rómov na správe obecných záležitostí v tomto meste absentuje: *„Nie, neparticipujú, čo je podľa mňa veľmi veľkou chybou spoločnosti. V minulosti boli prizývaní do komisií mesta, kde mohli vyjadriť svoje názory, návrhy. Nerobme politiku o Rómoch bez Rómov“* (žena, terénna sociálna pracovníčka 2). Ako hlavný dôvod nízkej participácie Rómov na lokálnej politike boli respondentmi uvádzané vzdelanostné možnosti, nezáujem a nesúdržnosť Rómov.

2.4.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 4

V rámci perspektív práce s MRK v danej lokalite to vyzerá tak, že lokálni aktéri majú reálny záujem rozvíjať aktivity a projekty smerované na MRK. Respondentmi bolo ako potenciálne riziko označené ukončenie projektov pre MRK hradených z EŠIF a následné prehodnocovanie pokračovania projektov v zastupiteľstve. Ako riziko

bola respondentmi označená možná zmena zloženia samosprávy po komunálnych voľbách na jeseň 2022, ktorá môže priniesť neželanú zmenu postojov k projektom a aktivitám pre MRK.

V rámci integrácie respondenti spomínajú zlepšovanie jazykových kompetencií a zlepšovanie bývania, avšak len u časti Rómov: „*Niektorí Rómovia sa snažia prispôbiť už len tým, že chodia do práce a deti do školy. Ale vnímam to vo veľmi malom počte.*“ (muž, Róm, MOPS. Opäť tu vyvstáva u respondentov norma, kde za integrovaného je považovaný najmä ten Róm, ktorý má prácu.

Pri odporúčaníach do budúcnosti a postrechoch z praxe respondenti dávali rôzne námety na odstraňovanie predsudkov, napr. navrhovali zapojiť do projektov pre MRK aj majoritné obyvateľstvo, ktoré by získalo pozitívne príklady práce pre MRK. Často spomenutým problémom projektov a opatrení je ich krátkodobosť, predlžovanie po obdobiach/etapách a časové medzery medzi projektami. Ako problém vnímali niektorí respondenti napr. nezáujem o prijatie opatrení zo strany Rómov. Stakeholderi ako problém vnímajú, že projekty sú nastavené majoritou a nie všetky reflektujú realitu, viac by mali byť zapojení aj samotní Rómovia, aby to nebolo o nich bez nich. Súčasne lokálni predstavitelia vidia potrebu spájať lokálnych Rómov a nerómov pri realizácii projektov, veľký význam vidia v spolupráci a v realizácii opatrení, ktoré by nenápadne zmiešali majoritu s minoritou. Ako príklad uviedli preobnovenie nevyužívaných nehnuteľností v meste na bývanie pre všetkých obyvateľov.

2.4.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 4

Podiel Rómov v skúmanom meste je nízky a väčšina Rómov tu žije integrovane v zmiešaných lokalitách. Majorita senzitívnejšie (aj cez predsudky) vníma práve tú lokalitu, kde žije väčšia MRK koncentrovane a ich bývanie i vzhľad okolia vybočujú z bežného priemeru. Zamestnanosť v MRK je podľa respondentov nízka a objavujú sa aj stereotypné postoje o „strate motivácie k práci“.

Podľa respondentov (Rómov i nerómov) sa samospráva snaží zapájať do všetkých dostupných projektov a aktivít pre MRK, pričom realizuje aj vlastné opatrenia (napr. v oblasti bývania, sociálnej práce). Viacerí respondenti identifikovali u časti majority predsudky voči MRK, ktoré vnímajú ako bariéru realizácie niektorých projektov a aktivít pre MRK.

Opytovaní predstavitelia samosprávy (primátor/ka, mestskí poslanci) prejavili plnú podporu projektom a aktivitám pre MRK, čo potvrdzujú aj rómski respondenti. Mesto má zriadený odbor, pod ktorý kompetenčne spadá pomoc MRK, pomoc s hľadaním práce, ubytovaním, sociálnymi službami. Prvýkrát v rámci lokalít výskumu bol spomenutý národný projekt BOKKÚ (Budovanie odborných kapacít na komunitnej úrovni), v rámci ktorého by mali byť mapované aj potreby MRK a tvorba lokálnych politík v tejto oblasti.

Možnou bariérou pri realizácii projektov a aktivít pre MRK môžu byť názory niektorých predstaviteľov samosprávy a zamestnancov mesta o nezáujme členov MRK participovať na projektoch a zapájať sa do aktivít smerovaných na MRK.

2.5 Lokalita 5

Pracovným názvom „Lokalita 5“ je pre účely tejto publikácie označená stredne veľká obec na východnom Slovensku (Prešovský kraj), v ktorej rómska komunita tvorí približne polovicu obyvateľov. Obec leží v susedstve okresného mesta a v dochádzkovej dostupnosti ďalších hospodárskych centier vyššieho významu.

V obci realizačný tím uskutočnil 10 dotazníkových rozhovorov, pričom respondenti boli vo veku od 36 do 61 rokov a pracovnú prax s MRK uvádzali v rozmedzí od 4 do 23 rokov. Ich úloha vo vzťahu k MRK je pri tvorbe politik samosprávy (starosta/tka, pracovníčka obecného úradu), pri pomáhajúcich profesiách (zamestnanci komunitného centra, asistentky zdravia), ale aj pri výchovnej a vzdelávacej činnosti (učiteľ špeciálnej triedy, zástupca cirkvi pôsobiacej v obci a medzi MRK).

2.5.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 5

Podľa všetkých respondentov je časť obce, ktorú obýva MRK, priamo súčasťou obce a nie je vylúčená v nejakej vzdialenej lokalite. Koncentrované rómske zoskupenia (respondentmi nazývané aj „osada“) sa podľa vyjadrení respondentov dajú chápať ako jedna ulica, na ktorej žijú príslušníci MRK. Mimo tejto jednej lokality, teda zmiešane medzi majoritou, žije asi desať rodín, čo je približne 1 % Rómov v danej obci.

Úroveň bývania v lokalite obývanej MRK hodnotia respondenti ako dobrú, respektíve lepšiu ako v iných MRK, nachádzajúcich sa v okolitých obciach. Spôsobené je to tým, že bývajú priamo v obci a majú dostupné všetky siete (elektrina, voda, kanalizácia, plyn), ktoré aj reálne využívajú. Prípadné problémy s bývaním a úrovňou bývania majú podľa respondentov vyslovene len jednotlivci. Domy sú murované, pričom viaceré sú nové, starší je len jeden bytový dom.

Spolužitie MRK a majoritného obyvateľstva v tejto lokalite respondenti hodnotia ako dobré, na úrovni, bez väčších problémov. Takéto konštatovanie sa objavuje aj u zástupcov samosprávy. Len u jedného respondenta to bolo s určitým dodatkom: „*Vo všeobecnosti problémy nie sú, až na jeden bytový dom v MRK je spolužitie na úrovni akceptovanosti.*“ (zamestnankyňa obce 2)

Respondenti vnímajú výskyt negatívnych postojov voči MRK u majority ako ojedinelý, skôr uvádzajú, že majorita sa o MRK príliš nezaujíma. Percentuálny odhad negatívnych názorov na MRK medzi majoritou uvádzajú respondenti rôzno: „*Niekedy sa stretávame s negatívnymi názormi na MRK, ale tie tvoria približne 10 % obyvateľov z majority.*“ (žena, asistentka v KC)

„*Objavujú sa aj také (negatívne) postoje voči MRK, ale len tí, ktorí nepoznajú komunitu.*“ (žena, terénna sociálna pracovníčka)

Aj z pohľadu zástupcov samosprávy sa negatívne názory na MRK v obci objavujú zriedkavo a nepremietajú sa na celú komunitu.

Starostlivosť o deti a pôrodnosť v MRK je hodnotená respondentmi z tejto lokality ako dobrá, s výnimkou individuálnych prípadov iba jeden respondent sa pri hodnotení starostlivosti o deti pozerá na MRK v obci ako na jednoliaty celok.

Pri otázke na zamestnávanie a postoje zamestnávateľov voči MRK všetci respondenti z Lokality 5 uvádzajú, že miestni zamestnávatelia podľa ich názoru nemajú odlišný prístup k členom MRK a dôležité sú len požadované vedomosti a zručnosti pre dané zamestnanie: „Zamestnanie závisí od vzdelania a zručností, nie od etnicity. Zamestnávatelia nerobia rozdiely.“ (starosta/čka obce) V podobnom duchu sa vyjadrovali všetci respondenti.

2.5.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 5

V skúmanej lokalite respondenti uvádzajú viaceré zrealizované aktivity, napr. komunitné centrum, terénna sociálna práca, MOPS – občianske hliadky, osвета zdravia, spolupráca so zamestnávateľmi, príprava MRK na pracovné pohovory, spolupráca s pracovnými agentúrami, výstavba nájomných bytov a infraštruktúry v lokalite MRK, aktivity občianskych združení a cirkví na podporu chudobných a voľnočasové aktivity pre mládež. Podľa respondentov boli tieto projekty v obci prijaté dobre a bez väčšej opozície, či už v zastupiteľstve alebo medzi majoritou. Nutnosť realizácie projektov zameraných na MRK sa v tejto obci vysvetľovala najmä zdôrazňovaním prínosov projektov. Starosta/čka obce hodnotil/a participáciu obce na aktivitách pre MRK takto: „Počas mojej pôsobnosti som realizoval/a všetky typy politík a všetky dostupné projekty“ (starosta/čka obce).

Podpora projektov pre MRK medzi lokálnymi aktérmi v obci je podľa respondentov vysoká a ani majorita vyslovene nevystupuje proti realizovaniu projektov pre MRK. Respondenti hovoria, že v obci by všetci zainteresovaní lokálni aktéri podporili ďalšie projekty zamerané na MRK.

2.5.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 5

Spolupráca lokálnych aktérov pri riešení problémov MRK je respondentmi hodnotená pozitívne, bez konfliktných situácií a so snahou pomáhať MRK v rámci svojich kompetencií a funkcie. Priamo na riadení obce sa spolupodieľa jeden rómsky poslanec. Možnosti participácie MRK na správe obecných záležitostí hodnotia respondenti ako otvorené, no s nízkou angažovanosťou a vnútornou motiváciou MRK. Tu vidíme často sa opakujúce zovšeobecnenie, že väčšina Rómov nemá záujem o správu vecí verejných.

Prípadné problémy vyskytujúce sa v MRK nie sú podľa väčšiny respondentov spôsobené etnicitou, ale nízkymi príjmami tejto komunity. Pri diskusii o problémoch MRK v obci dvaja respondenti spomínali aj etnické špecifiká komunity: „Podobné problémy sa dotýkajú aj iných komunit s nízkymi príjmami, no niektoré problémy sa mi zdá, že sa vyskytujú iba v MRK.“ (žena, terénna sociálna pracovníčka) Väčšina respondentov však problémy vyskytujúce sa v MRK vníma čisto len ako dôsledok sociálnej situácie.

2.5.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 5

V multikultúrnom prostredí svojej obce vidí pozitíva deväť z desiatich respondentov. Tí vnímajú pozitíva vo vzájomnom poznávaní a búraní predsudkov. Zároveň uvádzajú, že: „*rómska komunita v našej obci mení svoje správanie smerom k väčšinovej populácii.*“ (žena, asistentka v KC), čo respondenti vnímajú ako pozitívum.

Ako hlavné problémy realizovania projektov pre MRK uvádzajú respondenti financie, byrokráciu, neadresnosť pomoci i nízky počet poslancov z MRK v rámci obecného zastupiteľstva. Vyskytli sa aj subjektívne hodnotenia, ktoré vidia pri realizácii projektov problém aj v samotnej MRK: „*Problém je pri obyvateľoch, ktorí si nevážia poskytovanú pomoc.*“ (zamestnankyňa obce 2)

V rámci odporúčaní do budúcnosti by respondenti z Lokality 5 prijali napr. možnosti predprojektovej koordinácie zo strany ústredného orgánu štátnej správy, konkrétnejšie definovanie cieľov, adresnejšie poskytovanie pomoci a plynulé pokračovanie projektov.

2.5.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 5

Respondenti v obci označenej ako Lokalita 5 hodnotia tunajšiu MRK na vyššej socioekonomickej úrovni, než je to u MRK v okolitých obciach. Je to spôsobené tým, že členovia MRK v tejto obci žijú síce koncentrovane, ale priamo v obci, v murovaných domoch a s využívaním všetkých sietí. Negatívne názory na MRK v majorite považujú respondenti za ojedinelé. Celkovo sa dá povedať, že v rámci tejto obce odhadovali respondenti najnižší výskyt negatívnych názorov majority voči MRK zo všetkých obcí zaradených do výskumu. Toto možno zdôvodniť práve vysokým stupňom integrácie tunajšej MRK, ako aj zamestnanosťou a úrovňou bývania, ktorá je v MRK porovnateľná ako u majority.

V obci sa realizujú viaceré projekty zamerané na MRK a v práci s komunitou sú aktívne aj v obci pôsobiace cirkvi. V rámci Lokality 5 nebol zaznamenaný nijaký konflikt či nehody medzi lokálnymi aktérmi majúci vplyv na miestnu MRK. Pri vzájomnom hodnotení lokálnych aktérov vyplýva, že miestni aktéri sa v rámci svojich kompetencií snažia zlepšovať situáciu miestnej MRK a respondenti u nich nevnímajú žiadne prejavy zaujatosti voči MRK. To platí aj vo vzťahu k snahe realizovať projekty a aktivity pre MRK. Projekty pre MRK nie sú majoritou odmietané, samospráva realizáciu projektov zdôvodňuje vysvetľovaním možných rizík pri zanedbávaní aktívnej práce s miestnou MRK. Z uvedeného je možné konštatovať, že miera predsudkov voči MRK je v tejto lokalite minimálna. Je to spôsobené tým, že MRK v tejto obci je značne integrovaná. Skôr u majoritného obyvateľstva badať akúsi hrdosť na „svojich Rómov“, ktorí sú v rámci daného okresu považovaní ako príklad prebiehajúcej integrácie a vzájomného spolužitia.

Významným faktorom ďalšieho pokroku v oblasti začleňovania príslušníkov MRK, ktorý je potrebné komunikovať v prospech Rómov v obci, je taktiež potreba výraznejšieho zamerania zainteresovaných subjektov na riešenie príčin sociálneho vylúčenia. V súčasnosti prevláda orientácia najmä na odstraňovanie, resp. zmierňovanie sociálneho vylúčenia MRK. Prístup k realizácii projektov, ako aj celkovej hospodár-

skej a sociálnej politiky, má totiž značné rezervy v oblasti aktívneho hľadania a odstraňovania koreňových príčin problémov.

Pozitívne skúsenosti, ktoré sú v obci dostupné z iných regiónov, dokumentujú, že o podporu voličov v komunálnych voľbách sa môžu úspešne uchádzať aj kandidáti, ktorí zlepšujú sociálnu situáciu v regióne prostredníctvom vytvárania pracovných príležitostí v prospech lokálnych rómskych komunit s udržateľnou výrobou a službami. V obci je taktiež k dispozícii informácia, že skúsenosti z aplikačnej praxe podporovaného zamestnávania viedli k tvorbe úplne novej, samostatnej a komplexnej právnej úpravy sociálnej ekonomiky v podmienkach SR, t. j. Zákona č. 112/2018 o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý svojou účinnosťou dňa 1. mája 2018 odstránil predchádzajúcu legislatívnu neusporiadanosť a realizačnú živelnosť v predmetnej oblasti. Podrobnejšie informácie však k dispozícii nemali. Sociálna ekonomika pritom funguje pre všetkých sociálne vylúčených, bez šírenia akýchkoľvek stereotypov.

2.6 Lokalita 6

Pre účely výskumu bola ako „Lokalita 6“ označená stredne veľká obec ležiaca na východnom Slovensku, v Prešovskom kraji, v okrese s výraznejšími hospodársko-sociálnymi problémami (napr. nadpriemerná nezamestnanosť). Približne tretina z počtu obyvateľov obce žije koncentrovane v oddelenej, okrajovej časti obce, ktorú respondenti označujú ako „rómska osada“. Ďalších približne 10 % obyvateľov obce tvoria Rómovia, ktorí žijú integrovane v rôznych častiach obce. „Osada“ nachádzajúca sa v tejto obci je z hľadiska bývania a sociálnej situácie braná ako jedna z horších (podľa niektorých respondentov najhoršia) v rámci daného okresu. V predmetnej lokalite realizačný tím uskutočnil polo-štruktúrované rozhovory s 13 respondentmi, ktorí majú (väčší či menší) vplyv na miestnu MRK, respektíve sú priamo súčasťou MRK. Vek respondentov bol od 33 do 62 rokov a najvyššie dosiahnuté vzdelanie respondentov bolo od ukončeného základného vzdelania po vysokoškolské vzdelanie II. stupňa. Svoju prax v súvislosti s MRK uvádzajú respondenti od 2 do 25 rokov. Status respondentov vo vzťahu k MRK je napr.: starosta/ka obce, obecný poslanec, zamestnankyňa obecného úradu venujúca sa pracovne aj MRK, terénna sociálna pracovníčka s MRK, pracovník MOPS (rómska hliadka), učiteľka MŠ, učiteľka ZŠ, pracovník komunitného centra, pracovníčka miestnej pošty ako neformálny zástupca majority, sociálny pracovník, miestny kňaz.

2.6.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 6

Stav bývania MRK v tejto lokalite je na dosť zlej úrovni (aj v porovnaní s MRK v okolitých obciach). Stred „osady“ tvoria dve bytovky, ktorých byty boli predané majiteľom, aby samospráva nemusela riešiť správu a opravu objektov a inkasovanie nájomného. V okolí týchto bytoviek sú svojpomocne postavené obydlia, pričom prevažujú

chatrče z rôznych materiálov, bez vody v obydli, záchoda, niektoré bez elektriny. Zlé sociálne a materiálne podmienky miestnej MRK vnímajú a potvrdzujú všetci respondenti, pričom sa objavuje aj určité stereotypné zovšeobecňovanie:

„Sú tam bez elektriny, vodu nemajú, majú tam len studňu, ktorú starosta/ka dvakrát do mesiaca dával/a čistiť. Raz sa stalo, že doobeda dal/a vyčistiť studňu a poobede to rozbili a znečistili, nemajú okná, strechy sú deravé a poplátané.“ (učiteľka ZŠ v obci)

Ďalší okruh negatívnych stereotypov vyskytujúcich sa u niektorých respondentov v tejto lokalite je spojený s rozširovaním osady o nelegálne stavby. Tento druh stereotypov hovorí o tzv. dvojakom prístupe a vychádza z domnienky, že členovia MRK nemusia plniť zákonné a spoločenské normy:

„Bieli majú problém vybaviť si stavebné povolenie. V osade si však stavajú, kde chcú. Nikoho nezaujíma, že na cudzom pozemku.“ (zamestnankyňa OÚ)

„Všetko nelegálne stavby, ja mám problém teraz si nájsť pozemok na stavbu svojho domu, aby som splnila všetky legislatívne veci, a oni (Rómovia z MRK) si postavia kde chcú, čo chcú.“ (zamestnankyňa OÚ, Rómka, pracujúca aj s MRK)

Dostupnosť služieb pre MRK hodnotia respondenti ako dobrú, obyvatelia MRK podľa respondentov využívajú škôlku, školu, obchod, regionálny autobus so zastávkou pri hlavnom ťahu cez obec. Pomerne často sa medzi respondentmi spomína úžera (požičiavanie peňazí na vysoký úrok alebo predaj tovarov za premrštenú cenu). Úžera sa podľa respondentov deje napr. aj napojením elektriny na legálneho odberateľa, ktorému treba platiť za túto „službu“ vysokú sumu. Pri téme úžera sa objavili u niektorých respondentov negatívne stereotypy tvrdiace, že členom MRK takéto druh pôžičiek vyhovuje:

„Úžera tu je veľmi rozšírená - ale MRK to vyhovuje, nestážujú sa. Je tu cca 40 ročný Róm a je šikovný, lebo im požičia peniaze, ale má tam aj obchod a dá tam 150 % maržu.“ (zamestnankyňa OÚ, Rómka, pracujúca aj s MRK)

Zmiešané oblasti v obci existujú, avšak zväčša nie sú tvorené Rómami z miestnej osady, ktorí by sa integrovali medzi majoritu, ale Rómami, ktorí sa do obce prisťahovali (najčastejšie z okresného mesta). Integrovaní Rómovia sa však od tých z osady dištancujú a medzi respondentmi prevláda stereotypný názor, že je len malá šanca, že by sa Rómovia z osady niekedy, po vzore Rómov z obce, integrovali.

„Áno, sú tu aj obyvatelia rómskej minority, ktorí sú asimilovaní, začlenení do majority a sami, aj keď sú Rómovia, majú problémy s osadníkmi. Títo asimilovaní Rómovia sa dištancujú od osadníkov, žijú v obci už viac ako tri generácie.“ (žena, sociálna práca s MRK)

„Poznám viacerých Rómov, ktorí bývajú priamo v obci s ostatnými, ale tí majú všetko v poriadku vysporiadané. Keď si dom kúpia sami, tak si to inak vážia, ako keď ho dostanú zadarmo.“ (kňaz pôsobiaci v obci)

„Rómovia, čo bývajú v obci, sú normálni. Mohli by sa však viac zaujímať o dianie v obci a aj o svojich súkmeňovcoch z osady, ale ich to nejako netrápi.“ (zamestnankyňa OÚ)

Z rozhovorov, ako aj niektorých vyššie spomenutých citátov, sa dá identifikovať, že časť respondentov delí Rómov na takých, u ktorých bola integrácia možná, a takých, u ktorých integráciu považujú za málo pravdepodobnú alebo až nemožnú, čo je možné chápať aj ako prejav predsudkov. Opäť sa tu objavuje aj termín „normálni Rómovia“, pod ktorým si daný respondent predstavuje Rómov bývajúcich integrované medzi majoritou vo vlastnom dome.

Spolunažívanie obyvateľov obce s obyvateľmi MKR je väčšou časťou respondentov hodnotené ako problematické. Len malá časť respondentov vníma vzťahy ako neutrálne, prípadne ako dobré. Starosta/tka hodnotí spolunažívanie tak 50:50. Ako jedno z pozitív hodnotí to, že niektorí jednotlivci z osady sú miestnym obyvateľom nápomocní pri občasných manuálnych prácach. Ako negatívum hodnotí starosta/tka drobné krádeže, vandalizmus, žobranie, hluk. Tieto problémy reflektujú aj ďalší respondenti, pričom na obyvateľov osady sa pri pripisovaní zlých vlastností pozerajú ako na celok:

„Zlé, problematické vzťahy, Rómovia okrádajú majoritu a časté sú tu aj lúpeže. Porozhadzované smeti, hádzanie kameňov, výtržnosti, rušenie nočného kludu, časté konflikty. Zanedbávanie detí.“ (žena, sociálna práca s MRK).

„Náročný vzťah, a o to ťažší pre tých, čo bližšie bývajú pri osade. Bud' máte všetko ohradené alebo nemáte nič, pokradnú. Je to čím ďalej tým horšie každým rokom.“ (učiteľka ZŠ v obci)

„Problematické nažívanie. Sú takí, čo okrádajú majoritu, nevedia sa správať. Majorita ich preto nemá rada, čo Rómovia vnímajú ako diskrimináciu“ (muž, Róm, pracovník MOPS, bývalý poslanec).

„Osada v našej obci je jednou z najhorších a najzaostalejších osád v širokom regióne. Iné osady sú na tom omnoho lepšie. Vyskytujú sa prepady, krádeže, záškoláctvo. Umývajú sa v potoku, ktorý je plný odpadu. Studňu majú a zakaždým ju zničili. Je dôležité, aby vedeli, že majú nielen práva, ale aj povinnosti.“ (obecný poslanec)

Celkovo je vidieť, že u respondentov prevažoval najmä negatívny pohľad na spolužitie a značná časť respondentov prípadné prešľapy jednotlivcov stotožňuje s celou komunitou, ľudovo povedané – všetkých obyvateľov osady „hádžu do jedného vreca“.

Vnímanie MRK respondentmi a ich pohľad na mieru negatívnych postojov voči MRK je v tejto obci rozhodne vyšší ako v predchádzajúcich lokalitách. Môže to byť spôsobené aj väčšou sociálnou zaostalosťou danej osady a negatívnymi skúsenosťami, ktoré respondenti spomínajú (prepady, krádeže a pod.). Je evidentné, že značná časť majority v tejto obci, ako aj respondenti, sa na obyvateľov MRK pozerajú s veľkou dávkou nedôvery. Vzájomnú tenziu a mieru výskytu predsudkov hodnotia respondenti ako vzrastajúcu.

Vplyv pandémie Covid-19 na spolužitie MRK a majority, podľa názorov respondentov, ešte podčiarkol negatívne postoje majority k MRK. Väčšina respondentov identifikovala osadu ako epicentrum, kde nákaza prepukla. Vnímali aj náklady pre obec, ktorá do osady vozila palivové drevo a cisternu s pitnou vodou, aby zabezpečila ka-

ranténu. Opäť časť respondentov zdôrazňovala tzv. dvojité meter, napr., že Rómovia z osady dostávali za testovanie potravinové balíčky. Niektorí respondenti reflektovali to, že obyvatelia osady sa odmietli očkovať proti Covid-19, údajne z obavy pred neplodnosťou.

Respondenti kriticky vnímajú postupnú premenu obecnej školy na väčšinovo rómsku, aj keď v súčasnosti je stále ešte zmiešanou školou. Respondentmi (Rómami i nerómami) uvádzané incidenty v škole (rozbité okná, vulgarizmy, bitky medzi žiakmi) zintenzívňujú odchod nerómskych žiakov a etnickú premenu školy.

Demografický vývoj v MRK vnímajú respondenti pomerne s obavou, a to aj s prihliadnutím na nízky vek mladých mamičiek. Respondenti z majority majú pocit, že miestna MRK populačne narastá rýchlejšie ako MRK v okolitých obciach, čo dávajú do súvislosti so sociálnou situáciou miestnej MRK:

„V osade sa rodí veľa detí, často mladým, slobodným matkám. Rodia aj 14-15-ročné dievčatá, ktoré by mali ešte chodiť do školy. Mám pocit, že v okolitých osadách nemajú tak veľa detí.“ (obecný poslanec)

„Najzaostalejší z osady sa vôbec nestarajú o deti od jedného roka, lebo príde ďalšie dieťa, a potom ďalšie a takto dookola. ... Rodia tu aj od štrnástich a rôzne špekulujú s otcovstvom a prehadzovaním si starostlivosti, aby mali nárok na čo najvyššie dávky.“ (žena, sociálna práca s MRK)

Viacerí respondenti okrem obavy z demografickej premeny obce a narastania sociálnych problémov reflektovali aj častý stereotyp, keď za vysokou pôrodnosťou v MRK vidia finančnú zisťnosť. Túto tézu spomínala väčšina respondentov z majority. V rámci zhrnutia tejto témy sa dá povedať, že respondenti uvádzajú vysokú pôrodnosť v rámci osady a slabú starostlivosť o deti.

Zamestnanie členov MRK a prístup zamestnávateľov k uchádzačom o zamestnanie z MRK hodnotia respondenti v tejto lokalite tvrdením, že nikto v osade nemá stabilnú prácu (TPP). Dôvody vidí časť respondentov v nízkom vzdelaní, keď podľa respondentov nemá väčšina práceschopných obyvateľov osady dokončenú ani ZŠ a ani jeden obyvateľ osady nemá dokončenú SŠ. U respondentov sú časté stereotypy o neochote Rómov pracovať alebo o nezvyku na dlhodobú prácu.

„Najväčší problém je však ten, že väčšina z nich ani nechce pracovať...“ (muž, Róm, pracovník MOPS, bývalý poslanec)

K zamestnaniu ešte predstaviteľ obce hovorí: *„Spolupracovali sme aj s pracovnými agentúrami, ktoré by ich brali do Volkswagenu. Začalo to, že najskôr chceli ísť všetci, zrazu – keď bolo treba skutočne ísť – tak ostali traja, v deň, kedy mali odísť, boli len dvaja a vydržali tam tri dni“* (starosta/tka obce).

Z vyššie uvedených vyjadrení je vidieť, že časť respondentov je toho názoru, že členovia MRK nemajú záujem pracovať a skôr sa snažia vyžiť zo sociálnych dávok, prípadne menšia časť z príležitostných prác na čierno. Niektorí respondenti pripúšťajú, že zamestnávateľia nechcú zamestnávať Rómov z miestnej osady, aj keď Rómov

z iných MRK by zamestnali. Zdôvodňujú to zlou povestou tunajšej osady. Respondenti uvádzali rôzne príklady vyhýbania sa práci zo strany MRK, čím sa snažia podložiť svoje tvrdenia.

2.6.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 6

Obec sa, aj podľa referencií respondentov, zapojila do viacerých projektov určených pre MRK. Respondenti spomínali vysporiadanie časti pozemkov v osade, sociálne poradenstvo, pastoračné aktivity, hudobné a iné akcie, práčovňu v osade, fungovanie asistentov učiteľa. Respondenti celkovo najčastejšie hovorili o komunitnom centre, ktoré sa snaží pracovať s ľuďmi z MRK a vytvára pre nich najviac aktivít. V obci sa nachádzali dve hlavné názorové zoskupenia, prvé predstavovala samospráva, kam možno zaradiť aj integrovaných Rómov a druhým zoskupením sú pomáhajúce profesie a lokálni aktivisti. Výraznejšie konflikty medzi jednotlivými zoskupeniami neboli zaznamenané, rozdiel je badať v určitých vyjadreniach. Kým zástupcovia majority a integrovaní Rómovia oceňovali primárne projekt MOPS a projekty na zamestnávanie Rómov, tak druhé zoskupenie oceňovalo hlavne projekty, ktoré súviseli so vzdelávaním Rómov, budovaním zručností a so zlepšovaním ich životných podmienok.

Pri otázkach o tom, aké projekty a aktivity by potrebovala MRK v tejto obci, sa objavovali projekty zamerané na hygienu, projekty na vzdelávanie, bývanie, osvetlenie, vodu. Veľmi často sa ako dobrý projekt spomína MOPS (hliadky). Ako ďalšie potrebné bolo označené zvýšenie kapacity školy, škôlky, vzdelávacie aktivity, projekty pre dlhodobo nezamestnaných, napr. sociálny podnik (obec ho kedysi mala, ale podľa starostu/ky boli náklady na výrobu vyššie ako predajná cena výrobkov). Aj v tomto okruhu otázok sa u niektorých respondentov objavili negatívne stereotypy:

„O iné ako kultúrne akcie, že hudba a spev, medzi Rómami nie je prílišný záujem.“
(muž, Róm, pracovník MOPS, bývalý poslanec)

Projekty zamerané na MRK, ktoré sa v obci nepodarilo zrealizovať, sa týkajú práve bývania pre MRK. Paradoxne, aj keď cítiť zrejmu antipatiu k MRK u časti majority (i u niektorých lokálnych aktérov – respondentov), samospráva obce sa podľa všetkých respondentov aktívne snažila zrealizovať projekt bývania pre MRK. Tento projekt sa podľa respondentov nepodarilo zrealizovať kvôli byrokratickým prekážkam v nastavení projektu. Problémom bola vzdialenosť vysporiadaných pozemkov od obce, pričom medzi všetkými zainteresovanými skupinami panovala zhoda, avšak podľa respondentov vyhrala byrokracia, ktorá považovala takúto vzdialenosť za segregáciu. Zástupcom MRK vyhovovala možnosť kvalitatívneho zlepšenia bytových podmienok ľudí z MRK, majorite vyhovovalo, že ľudia z MRK nebudú priamo v centre obce, avšak projekt v takejto podobe bol nepriechodný.

Pri rozhovoroch s lokálnymi aktérmi bolo badať sklamanie, že nastavenie projektu sociálneho bývania im neumožnilo zrealizovať tento projekt, aj keď sa naň pripravovali a mali ho ako samospráva záujem zrealizovať. Pritom o potrebe bývania pre miestnu MRK netreba vôbec hovoriť, už pri letmom pohľade na momentálnu úroveň

bývania je táto potreba viac než zrejماً. Rovnako pri rozhovoroch s obyvateľmi MRK bolo zrejmé, že sa na nové bývanie tešili a bolo im úplne jedno, či budú bývať v súčasnej (pozemkovo nevysporiadanej) osade alebo o niekoľko metrov ďalej od obce.

Lokálni aktéri z tejto obce sú toho názoru, že ľudia, ktorí daný projekt (sociálneho bývania) nastavovali, nemajú príliš reálne znalosti z prostredia obcí s MRK. Obdobne si túto situáciu vysvetľujú respondenti z MRK: „*Náš starosta/tka sa ale snaží pre Rómov robiť veľa. Hádzu mu/jej polená pod nohy, napr. s tými bytmi.*“ (muž, Róm, sociálny pracovník)

Na ponuku nových projektov pre MRK by podľa respondentov samospráva tejto obce zareagovala kladne, čo potvrdzujú aj predstavitelia obecnej samosprávy:

„*Jasné, chceme projekty pre Rómov, ale vidíte, vypracujete projekt a zamietnu vám ho*“ (starosta/tka obce).

„*Také projekty ako rómske hliadky, sociálna práca a tak, sú fajn. Bývanie pre túto komunitu je vnímané tak, že dostávajú všetko zadarmo, ale tak realizovali by sme to, ale určite nie priamo v obci. A vysporiadať pozemky v osade nie je jednoduché. Máme pripravený pozemok, avšak je to až za osadou, tak na to nám nechcú dať peniaze.*“ (obecný poslanec)

Aj v tomto okruhu otázok sa medzi respondentmi objavovali zovšeobecňujúce (stereotypné) vyjadrenia: „*Starosta/tka a zastupiteľstvo sa stále snažia zlepšovať situáciu Rómov, no oni nejako nemajú záujem pričiniť sa o zlepšenie svojej situácie.*“ (učiteľka ZŠ v obci)

„*Starosta/tka sa snaží robiť pre nich maximum, ja by som pre nich nerobila nič.*“ (zamestnankyňa OÚ)

Ako vidno na posledných dvoch odpovediach, aj v tomto okruhu otázok prejavili niektorí respondenti stereotypné vnímanie miestnej MRK. Z uvedených odpovedí vyplýva, že napriek tomu, že v obci, ako aj u niektorých respondentov, badať určité negatívne postoje k MRK, tak predstavitelia obce deklarujú snahu zapojiť sa do možných budúcich projektov pre MRK. Rovnako túto ich snahu vnímajú aj respondenti (aj z majority, aj z MRK).

2.6.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 6

V rámci spolupráce respondenti hodnotia, že dobre funguje spolupráca všetkých zainteresovaných aktérov. Viackrát sa (aj v inom okruhu odpovedí) objavovala sťažnosť na pasivitu obvodného oddelenia polície: „*Aktívnejšia by mohla byť polícia, napr. v prípade priestupkov, krádeží. Myslím si, že polícia nemá veľmi záujem riešiť problémy, takisto lekári.*“ (muž, Róm, pracovník MOPS, bývalý poslanec)

Konflikty z hľadiska záležitostí MRK konštatovali piati respondenti. Starosta/tka uvádza, že aj na zastupiteľstve nie sú vždy rovnaké názory na túto tému, čo potvrdzuje

aj obecný poslanec: „*Občas sú drobné nezhody, riešia sa otázky, či má zmysel pre Rómov niečo robiť.*“ (obecný poslanec)

Ďalší respondenti poukazujú skôr na drobné konflikty s členmi MRK: „*Nejaké slovné konflikty s Rómami z osady sa občas vyskytnú.*“ (zamestnankyňa OÚ)

Participácia Rómov na správe obecných záležitostí je v tejto obci minimálna. Raz bol v zastupiteľstve poslanec z komunity integrovaných Rómov, nie z osady. Tí z osady ho ale, podľa respondentov, nebrali ako svojho zástupcu. Respondenti sa vyjadrili, že počet obyvateľov MRK, a tým pádom aj voličov, veľmi rýchlo rastie, no zastúpenie zatiaľ nemajú a o obecné veci sa, podľa ich názoru, príliš nezaujímajú.

„*Nie, neparticipujú. Keď sú komunálne voľby, tak na poslanca ich ide kandidovať 20, lebo každý chce byť poslanec, ale tie hlasy sa teda rozbijú. Raz bol zástupca z MRK medzi poslancami. Problém je, že nemajú vajdu, viackrát som oslovil mladších, nech bude vajdom, zamestná ho obecný úrad a bude sa starať o čistotu, poriadok, dodržiavanie pravidiel. Dotyčný ale povie, že nechce, lebo sa nechce so svojimi hádať. Múdre reči majú, že ako by čo bolo treba spraviť, ale nikto nič nechce robiť.*“ (starosta/tka obce)

Väčšina respondentov nevidí žiadne pozitíva v multikultúrnom prostredí obce: „*V minulosti aspoň vyrábali opálky (košíky), teraz nič, len čakajú na podporu.*“ (žena, sociálna práca s MRK)

Našli sa však aj respondenti (menšia časť), ktorí vedeli identifikovať určité pozitíva multikultúrneho zloženia svojej obce. Starosta/tka spomína len jeden prínos multikultúrneho zloženia obce, a to v materiálnej oblasti: „*Prínosom je väčšia priechodnosť eurofondových projektov. Nič iné. Ak obec má Rómov, skôr sa môže uchádzať o projekty.*“ (starosta/tka obce)

2.6.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 6

Pri vnímaní integrácie MRK medzi respondentmi skôr prevláda skepsa. Niektorí respondenti sa už v predchádzajúcich odpovediach vyjadrili, že integráciu obyvateľov tunajšej MRK nepovažujú za možnú, vraj by ich ani samotná komunita nepustila mimo osadu. Aj to patrí medzi zakorenené predsudky voči obyvateľom osady: „*Osadníci sa vôbec neintegrovali, práve naopak, tých, čo sa snažia žiť lepšie odsudzujú a zhadzujú.*“ (žena, sociálna práca s MRK)

„*Tých pár rodín prisťahovaleckých nemá problém, ale ľudia z osady sú bez šance na integráciu.*“ (pracovníčka pošty, zástupkyňa majority)

Z týchto postojov vidieť predsudky, ktoré sú bariérou možnej integrácie členov MRK, keďže časť majority i časť respondentov, už dopredu explicitne vylučuje možnosť integrácie členov miestnej MRK. Objavujú sa aj stereotypné názory o nezaujme MRK zlepšiť svoju situáciu:

„Naučili sme Rómov spoliehať sa iba na nás, že im pomôžeme.“ (kňaz pôsobiaci v obci)

„Z ich strany, že sa nechcú prispôbiť a pochopiť, že nemajú len svoje práva, ale musia mať aj svoje povinnosti. A zo strany štátu slabá vymožiteľnosť práva a dodržiavania zákonov, ale len čo sa týka tejto komunity.“ (starosta/tka obce)

V rámci odporúčaní k riešeniu potrieb MRK respondenti dávali rôzne návrhy. Niektoré vychádzajú z praxe, niektoré je možné vnímať skôr ako subjektívne (i stereotypné) úvahy a námety:

„Tých sto euro, čo má dostať rodič prváka, je hlúposť, lebo to dostane rodič z osady a samozrejme nekúpi nič. Žiakovi pripnem spinkou na ruku papierik ako odkaz rodičovi, že poslali dve eurá. Len dve eurá na celý rok, že im kúpime aspoň pero a dva zošity. Ale jasné, že nepošlú ani to, tak im kupujem zo svojho. Aj mydlá a dezinfekčné prostriedky kupujem zo svojho.“ (učiteľka na ZŠ v obci)

Aj v tejto lokalite sa objavujú tradičné stereotypy o doplácaní na MRK: „Musí sa zmeniť postoj vlády, politika jedného dieťaťa, že štát prispeje len na jedno, ostatné nie. Tento štát im dáva veľa. Mám pocit, že tu je nejaký právnik, ktorý im príde sem radiť a dostane za to 10 %, a potom Rómovia vedia si všetko vybaviť čo chcú.“ (zamestnankyňa OÚ, Rómka, pracujúca aj s MRK)

2.6.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 6

Respondenti pri hodnotení vzťahov a názorov majority na MRK dávajú do popredia problémy s obyvateľmi osady, ktoré sa v obci vyskytujú (respondenti uvádzajú krádeže, obťažovanie, žobranie, poškodzovanie majetku, konflikty, rušenie nočného kludu, výtržnosti). Tieto problémy negatívne vplyvajú na spolužitie a môžu byť dôvodom častejšieho výskytu predsudkov a negatívnych stereotypov voči MRK, ktoré sa v tejto obci vyskytujú podstatne častejšie ako v predchádzajúcich lokalitách.

Medzi niektorými respondentmi sa objavujú stereotypné, či priamo extrémistické názory („bombu zhodiť na osadu“). Môže to byť spôsobené jednak výrazne nízkou sociálnou úrovňou miestnej osady, ako aj respondentmi častejšie uvádzanými prejavmi kriminality zo strany niektorých členov MRK. Paradoxne, niektoré stereotypné názory je vidieť u respondentov z radov integrovaných Rómov, ktorí žijú v obci medzi majoritou. Dá sa to vnímať tak, že Rómovia, ktorí sa svojím úsilím dostali na vyšší spoločenský stupeň, zazlievajú svojim „súkmeňovcom“ nízku snahu o zlepšenie svojej situácie. Objavuje sa tu aj názor o nemožnosti integrovať miestnu MRK.

Mimoriadne kriticky hodnotí väčšina respondentov správanie detí z MRK v škole alebo v rámci obce. Obavy má majorita aj zo zvyšujúcej sa pôrodnosti v osade, čo vnímajú ako ohrozenie. Celkovo sa u respondentov v tejto lokalite často objavujú názory o doplácaní majority na MRK, „dvojitom metri“ a nezájme MRK meniť svoju situáciu k lepšiemu. U respondentov sa objavovali ponosy na políciu, že mnohé priestupky Rómov v tejto lokalite prehliada alebo odmieta riešiť.

Aj zástupcovia samosprávy tvrdia, že na zastupiteľstve nie sú vždy rovnaké názory na to, či má alebo nemá zmysel tejto komunite pomáhať, ak (z pohľadu niektorých lokálnych aktérov) nie je evidentná aj snaha MRK o zlepšenie svojej situácie a dodržiavanie existujúcich noriem správania. Napriek tomu volení predstavitelia samosprávy sa zapájajú do projektov a aktivít zameraných na MRK a deklarujú svoju snahu zapájať sa do týchto projektov aj do budúcnosti. Túto snahu samosprávy (zlepšovať situáciu MRK cez projekty) vnímajú aj ostatní oslovení lokálni aktéri (respondenti). Za bariéru realizácie projektov označovali respondenti byrokráciu pri projektoch, finančnú spoluúčasť obce a neochotu MRK vlastnou aktivitou prispieť k zmene.

2.7 Lokalita 7

Lokalita 7 je zástupný názov pre stredne veľkú obec na východe SR (Prešovský kraj), veľkostne podobnú ako predchádzajúce dve lokality (5, 6). Rozdiel je v tom, že v tejto obci majú Rómovia menší podiel na obyvateľstve, keď tvoria približne pätinu z celkového počtu obyvateľov obce. Týchto niekoľko stoviek obyvateľov MRK žije v jednej časti obce, prakticky ide o jednu, postupne sa rozširujúcu ulicu priamo pri centre obce. Predmetná obec leží v dobrej dochádzkovej dostupnosti okresného mesta aj hospodárskeho centra vyššej úrovne. Na výskum bola obec vybratá v prvom rade pre aktívne zapájanie sa do existujúcich projektov zameraných na MRK i pre realizáciu vlastných aktivít. Respondentov v danej lokalite bolo deväť, s dosiahnutým vzdelaním od ZŠ po VŠ III. stupňa, vo veku od 31 do 57 rokov. Medzi respondentmi boli dvaja Rómovia, majúci určitý spoločenský status v MRK v rámci svojho zamestnania (jeden pracuje ako sociálny pracovník, druhý ako člen MOPS hliadky). Medzi respondentmi boli ďalej predstavitelia škôl a pomáhajúcich profesií, terénny sociálny pracovník, ako aj hlavný/á predstaviteľ/ka obce (starosta/tka).

2.7.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 7

MRK v Lokalite 7 je priamou súčasťou obce, pričom z MRK do úplného centra obce je to necelých päť minút chôdze. Všetci Rómovia žijú v tejto jednej časti obce, mimo komunity býva len jedna rómska rodina. Všetky služby majú Rómovia v obci k dispozícii, vrátane zdravotného strediska, školy, škôlky, obchodov. Podmienky bývania MRK sú podľa respondentov dobré, kvalita bývania sa podľa respondentov v posledných rokoch zvýšila a problémy v úrovni bývania sú skôr individuálne. Čo sa týka stereotypného videnia v rámci oblasti bývania, tak sa objavujú názory o nezáujme časti MRK zlepšovať svoju bytovú situáciu:

„Každá rodina má vlastné bývanie, mladí si stavajú moderné murované domy s prípojkami energií. Drevené chatrče už v komunite nie sú. V našom prípade sa dá hovoriť o jednotlivcoch, ktorí nemajú záujem ani o seba, a tým ani o zveladenie svojho bývania.“ (muž, Róm, MOPS)

U viacerých respondentov sa spomína, že obec bola mimoriadne aktívna v pomoci pri riešení najzávažnejších problémov bývania v MRK. Výsledkom je, že v tejto komunite sa už nenachádzajú žiadne chatrče, všetci z komunity bývajú v murovaných domoch a na vysporiadaných pozemkoch. Podstatná časť dospeléj populácie v MRK v tejto obci je zamestnaná.

Spolunažívanie majority s MRK v obci je respondentmi hodnotené ako dobré a u respondentov je vidieť, že sa nepozerajú na MRK ako na jednoliaty celok, ale prípadné pochybenia jednotlivcov vedia vnímať bez toho, aby ich pripisovali celej komunite. Negatívne názory na MRK sa v obci vyskytujú, ale sú označované za menej časté:

„Rómovia sú súčasťou obce už dlhodo, sú tu rodiny a jednotlivci, ktorí sú prijatí a snažia sa prispôbiť majorite a sú rodiny a jednotlivci, ktorí sú neprispôsobiví a robia problémy, ale to sa vyskytuje v oveľa menšej miere.“ (žena, koordinátorka sociálnych služieb)

Viacerí respondenti akcentujú skutočnosť, že Rómovia sú priamou súčasťou tejto obce už dlhú dobu („od nepamäti“).

Starostlivosť MRK o deti je respondentmi z tejto obce hodnotená rôzne. Pôrodnosť hodnotia ako vyššiu než v majorite, ale nie tak vysokú ako v iných rómskych komunitách. Pomerne často sa u respondentov spomína, že stále veľmi veľa mladých dievčat má priskoro deti, o ktoré sa nedokážu dostatočne postarať. Inak materiálnu starostlivosť o deti v MRK respondenti hodnotia ako zlepšujúcu sa, výhrady majú najmä k vzdelávaniu a výchove, objavujú sa aj poznámky o „rómskej mentalite“:

„V poslednom čase u nás na obci stretnete špinavého Róma už iba ojedinele, chodia pekne a čisto oblečení, nedá sa povedať, že naši Rómovia sa o deti nestarajú. Iné je to už s dochádzkou do školy či skorým otehotnením mladých dievčat, ale to už berieme ako súčasť ich mentality.“ (žena, koordinátorka sociálnych služieb)

Správanie detí a mládeže z MRK v obci a škole považuje väčšina respondentov za primerané. Ako problém sa zvykne vnímať nedostatočná dochádzka detí, občas dokreslená zovšeobecňujúcimi tvrdeniami, napr. o vzťahu rómskeho etnika k vzdelávaniu: *„Jediným problémom je nestálosť dochádzky v predškolskom veku. Je to spôsobené tým, že Rómovia nezvyknú také malé deti dávať do materskej školy.“* (učiteľka MŠ)

Nielen v tejto lokalite, ale aj v iných obciach výskumu bolo za základný problém v školách označované záškoláctvo. Podľa respondentov rodičia z MRK svoje deti nechávajú doma neraz bezdôvodne alebo kvôli banálnym dôvodom. Niektorí lokálni aktéri zo škôl to zovšeobecňujúco vnímajú tak, že rómski rodičia podporujú, kryjú alebo odmietajú riešiť záškoláctvo svojich detí. Tieto tvrdenia sa objavili práve u dvoch rómskych respondentov.

Čo sa týka zamestnaných členov MRK, tak táto obec je na tom pomerne dobre a aj vlastnou aktivitou zaznamenala v posledných rokoch významný progres. Väčšia časť dospeléj populácie je zamestnaná, a to aj vďaka obecnému podniku, ktorý zamestnáva aj ľudí z MRK. Časť obyvateľov MRK má prácu u miestnych podnikateľov alebo v okolitých fabrikách, viacerí sú živnostníci prevažne zameraní na zvaračské práce

a stavebné práce. Nízky výskyt predsudkov a negatívnych postojov voči MRK je možné vysvetliť aj dobrou zamestnanosťou tunajších Rómov, ktorá sa kontinuálne zlepšuje. Dokladuje to počet občanov MRK „odkázaných“ na zamestnávanie v rámci malých obecných služieb alebo aktivačných prác, ktorý od roku 2014 klesol zo 140 na približne 25. Ostatní členovia MRK majú stabilnú prácu na trvalý pracovný pomer alebo živnosť. Práve skutočnosť, že väčšina Rómov je zamestnaná, bola medzi respondentmi, ale aj náhodne oslovenými obyvateľmi obce, výrazne vnímaná. Len u jedného respondenta sa objavil negatívny stereotyp smerom k MRK, a to o horších návykoch pracovať, neukončených pracovných turnusoch, výstupe z práce v skúšobnej dobe: *„Hľadajú množstvo dôvodov, prečo nerobia a sťažujú sa na nevhodné podmienky, no nie je to chyba zamestnávateľa, že často nevydržia ani v skúšobnej dobe alebo ich prvotný zápal rýchlo opustí, a potom dlhodobo maródujú alebo absentujú, čo vedie k ich prepusteniu.“* (muž, terénny sociálny pracovník).

2.7.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 7

V rámci realizovaných projektov a aktivít v Lokalite 7 sa respondenti vyjadrili, že v obci sa realizovali všetky dostupné projekty a aktivity pre MRK. Z hľadiska mocenských zoskupení možno skonštatovať, že v tejto lokalite ide o symbiózu, kde aktivisti aj zástupcovia ľudí z MRK kvitujú prácu samosprávy. Zamerali sa nielen na väčšie projekty, ale aj na alternatívne či pilotné projekty mimovládnych organizácií. V obci sa realizovala svojpomocná výstavba rodinných domov, rekvalifikačné kurzy, inkluzívne vzdelávanie, stavebná a poľnohospodárska výroba v rámci obecného podniku. Všetci respondenti uvádzajú, že v rámci lokálnych aktérov neexistuje žiadna opozícia vystupujúca proti projektom pre MRK. Medzi niektorými obyvateľmi obce z majority sa však vyskytujú protiargumenty, že Rómovia si pomoc nevážia a nechcú participovať.

Starosta/tka hodnotí schvaľovanie projektov pre MRK ako bezproblémové a pripomína, že mal/a zatiaľ vždy pre tieto projekty podporu celého obecného zastupiteľstva. Uvádza, že jednoduchšie je presvedčiť zastupiteľstvo i majoritu o realizácii daného projektu, ak je tam čo najnižšia spoluúčasť obce.

„Všade, kde som chcel/a ísť do projektu, tak som mal/a zelenú od poslancov. Aj v rámci projektov, kde musela obec dostať dofinancovať. Výhoda projektov ako MOPS bola tá, že bol zo 100 % financovaný štátom, možno keby bolo 20 % dofinancovanie obce, tak by mi to možno neschválili.“ (starosta/tka obce)

Treba povedať, že respondenti neidentifikovali takú ponúkanú aktivitu, ktorú by lokálni aktéri zo samosprávy vyslovene odmietli pre MRK realizovať.

Zdôvodňovanie realizácie projektov pre MRK bolo založené primárne na argumentovaní zvýšením kvality života, to je spojené so zvýšenou integráciou miestnych Rómov, čím sa títo Rómovia stanú väčším prínosom pre spoločnosť.

Podporu nových projektov a aktivít zameraných na MRK deklarujú všetci respondenti, ktorí zároveň hovoria, že nové projekty pre MRK by mali podporu lokálnych aktérov v obci:

„Starosta/ka aj obecné zastupiteľstvo sú vo veci skvalitňovania života občanov jednotliví, a ak by mali možnosť, určite by ju využili.“ (žena, koordinátorka sociálnych služieb)

Vyššie uvedené potvrdzuje aj starosta/ka, ktorý/á tvrdí, že zastupiteľstvo zatiaľ všetky projekty pre MRK schválilo a že aj pri kandidatúre verejne komunikoval/a (aj pred majoritou), že chce zlepšiť situáciu Rómov v obci a skvalitniť ich život.

2.7.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 7

Spoluprácu lokálnych aktérov v obci v záležitostiach MRK hodnotia aktéri ako dobrú a v rámci svojich kompetencií sú všetci lokálni aktéri ochotní spolupracovať pre zlepšenie situácie MRK: *„Áno, spolupracujeme s úradom práce, Sociálnou poisťovňou, lekármi, MŠ, ZŠ a SŠ, miestnymi podnikateľmi, firmami v okrese, prípadne v kraji, Centrom právnej pomoci, právnickou kanceláriou.“* (muž, terénny sociálny pracovník)

Vzájomné hodnotenie lokálnych aktérov v tejto lokalite je kladné, jednotlivými aktérmi je vyzdvihovaná činnosť starostu/ky v prospech MRK. Participácia Rómov na obecných záležitostiach je čiastočná a nezodpovedá percentuálnemu podielu Rómov v obci. Podľa respondentov bol v obci zvolený jeden Róm za poslanca obecného zastupiteľstva, no sám sa po čase vzdal mandátu. Dôvody respondenti uvádzajú také, že jednak popri svojej práci na zasadnutia nemal čas, a jednak nevedel príliš odolávať nereálnym požiadavkám niektorých členov MRK.

Pri prípadných problémoch s niektorými členmi MRK respondenti vnímajú najmä sociálny aspekt problémov, nie etnický. Pozitíva multikultúrneho zloženia obce vidia respondenti vo vzájomnom poznávaní, kultúrnom obohacovaní, folklóre. *„Majorita je viac tolerantná voči inakosti, deti vyrastajúce v multikultúrnom prostredí sú lepšie pripravené na život v spoločnosti.“* (učiteľka MŠ)

2.7.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 7

Integrácia MRK a zmena správania smerom k väčšinovej spoločnosti je respondentmi v tejto obci značne vnímaná. Rómovia sa snažia vyrovnáť, respektíve stále viac priblížiť majorite, a to spôsobom života, bývania, správaním. Niektorí respondenti však vnímajú aj riziká integračného procesu (strata identity, individualizmus typický pre majoritnú spoločnosť). Všetci respondenti uvádzajú, že realizovať projekty zamerané na MRK je potrebné a žiaduce.

Ako možné bariéry realizovania projektov pre MRK vidia respondenti nespoluprácu MRK, zlé nastavenia projektov, slabú propagáciu projektov, malé zviditeľňovanie príkladov dobrej praxe, ale aj ďalšie bariéry: *„Problém vidím v tom, že pomoc prichádza niekedy skôr, ako je aktivita na druhej strane.“* (špeciálna pedagogička)

„Vláda síce má projekt PRIM, ale tam musia byť vyštudovaní učitelia, ale ja by som tieto podmienky zmiernil/a tak, ako je to napr. v MŠ, že tam môžu byť aj šikovné Rómky, čo

nemajú vysokoškolské učiteľské vzdelanie. Asistenti na ZŠ by mali byť aj Rómovia, nielen odborný personál. Na MŠ to už funguje, že sú zapojení tí asistenti. Tu v tom vzdelávaní by som išiel/išla do väčšieho využívania možností.“ (starosta/čka obce)

2.7.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 7

V tejto obci majú Rómovia menší podiel na obyvateľstve. Rozdiel s predchádzajúcimi dvoma lokalitami je v lepšom sociálnoekonomickom statuse miestnej MRK, a to aj kvôli lepšej úrovni bývania. Obyvatelia miestnej MRK bývajú v murovaných domoch s prístupom všetkých sietí. Dôležitým faktorom je to, že medzi príslušníkmi tunajšej MRK je vyššia zamestnanosť ako u iných MRK v okolí. Je to aj zásluhou obce, obecného podniku a terénnej práce. Veľmi zaujímavá je obecná poľnohospodárska výroba, do ktorej boli zapojení aj Rómovia z MRK. Na základe situácie v tejto obci by sa dalo konštatovať, že úroveň predsudkov je ovplyvnená sociálnou situáciou a zamestnanosťou MRK.

Úroveň spolužitia je hodnotená dobre, len s menšími problémami, ktoré však nie sú v celej komunite, ale skôr v problémových jednotlivcoch. Určite tu zohráva úlohu skutočnosť, že v danej obci žijú Rómovia priamo v obci, majú zodpovedajúce bývanie a prácu. Tým, že viacerí majú prácu v obci, tak majorita má možnosť vidieť tieto dobré príklady na vlastné oči, čo v mnohom môže obrusovať roky trvajúce predsudky. Zároveň treba spomenúť, že Rómovia pracujúci v obecnom podniku viditeľne zvedľujú obec a realizujú činnosti, ktoré sú na prospech aj majoritnému obyvateľstvu.

Dôležité je aj to, že incidenty ako krádeže alebo prepadnutia sa v tejto lokalite dlho nevyskytli (na rozdiel napr. od Lokality 6). Aj to určite formuje náhľad majority na MRK a na podporu projektov pre túto komunitu. V obci nie sú čierne stavby na nevysporiadaných pozemkoch. Aj to treba zohľadniť pri hodnotení tejto lokality a jej vzťahu s majoritou. Negatívne názory majority na MRK sú lokálnymi aktérmi v tejto obci vnímané ako menej časté.

Volení predstavitelia obce sú chápaní ako nápomocní a aktívni v prospech riešenia požiadaviek MRK. Obec sa zapája do viacerých projektov, niektoré sú inovatívne a v rámci vlastnej iniciatívy obce. Podpora projektov pre MRK je v rámci celej samosprávy, majorite sa nutnosť práce s MRK prezentuje v rámci vysvetľovania cieľov konkrétnych projektov. Hlavné bariéry realizovania projektov pre MRK vidia respondenti skôr v určitom nastavení projektov. Žiadneho z lokálnych aktérov nepovažujú za prekážku realizovania projektov pre MRK.

2.8 Lokalita 8

Označenie Lokalita 8 patrí obci, ktorá leží na strednom Slovensku (Žilinský kraj) a má podobne ako predchádzajúce lokality vo svojom katastri MRK. Tá tvorí asi 15 % z celkového počtu obyvateľov obce. Obec bola na výskum vybraná aj preto, že tam v minulosti boli zaznamenané tenzie medzi časťou majority a MRK, a to z dôvodu

priestupkov i vážnejších narušení spolunažívania. Symptomatické pre túto obec je i to, že samospráva sa odmietla zapojiť do viacerých ponúkaných projektov pre MRK.

V Lokalite 8 bolo zrealizovaných deväť polo-štruktúrovaných rozhovorov s lokálnymi aktérmi. Medzi respondentmi bol/a starosta/ka obce, zamestnanci obecného úradu, predstavitelia miestnej ZŠ a pomáhajúce profesie (terénny sociálny pracovník, kňaz, vedúci centra voľného času, občianska aktivistka, zamestnankyňa nízkoprahového centra).

2.8.1 Základná charakteristika MRK, informácie o spolunažívaní a postojoch k MRK v Lokalite 8

Časť obce, nazývaná „osada“, stojí na nevysporiadaných pozemkoch, pričom väčšina obydľí je v zlom stave (chatrče alebo drevené koliby). Voda funguje na žetónový systém z jedného stojanu pre celú osadu. Elektrina je napojená cez jeden elektromer pre celú osadu. Osada sa nachádza v lokalite, ktorej obyvatelia obce pripisujú veľkú prírodnú hodnotu, preto je umiestnenie osady obyvateľmi obce vnímané pomerne kriticky.

Svoju obec a MRK v obci charakterizoval respondent pracujúci s mládežou nasledovne: „Asi štvrtina obyvateľov obce sú Rómovia. No nie sú rovnakí. Iba časť z nich žije v osade, približne 300 ľudí. Priamo v obci žije možno 500 Rómov, integrovaných. Časť z nich sú pôvodní Rómovia z tejto obce, ktorí však nežili v osade, druhá časť sú Rómovia, ktorí sa sem prisťahovali zo vzdialenejších obcí. Väčšina z Rómov bývajúcich priamo v obci je zamestnaná. Rómovia z osady sa s ostatnými Rómami nestýkajú, pretože títo sa ich stránia. Dokonca aj tí bohatší Rómovia sa zväčša stretávajú len medzi sebou.“ (vedúci CVČ)

Pomerne typické u všetkých respondentov v tejto obci bolo rozdeľovanie Rómov do viacerých kategórií, a to bohatí Rómovia (podnikatelia, živnostníci) žijúci priamo v obci, pôvodní integrovaní Rómovia žijúci v obci, Rómovia prisťahovaní a Rómovia žijúci v osade na okraji obce. Toto delenie Rómov v obci na rôzne skupiny má u niektorých respondentov sociálny rozmer, u iných až eugenický rozmer, kedy do popredia dávajú možný pôvod rozdelenia jednotlivých skupín Rómov (napr. podľa staroindického kastového systému). Bežné je označovanie skupín Rómov ako „lepších“, „normálnych“, „zaostalých“, „iných ako ostatných“. Senzitívnejšie sú v obci vnímaní novo prisťahovaní Rómovia, zväčša z východného Slovenska, o ktorých si subjektívne myslia, že majú iné návyky i správanie, čo môže viesť k nezhodám.

Spolunažívanie majority s MRK v obci je respondentmi vnímané tak, že sú tu striktné rozdelené skupiny Rómov a podľa toho k nim majorita zaujíma stanovisko. Niektorí respondenti sa vyjadrovali, že sa za posledných desať rokov súžitie nielenže nezlepšilo, ale skôr majú pocit, že sa spolužitie zhoršilo. Dávajú to za vinu aj tomu, že mnohé domy v obci odkúpili bohatší Rómovia, ktorí ich prerobili a prenajali Rómom z iných, vzdialenejších lokalít Slovenska.

Podľa respondentov pôvodní integrovaní Rómovia z obce už vedeli v obci fungovať a miestni ich poznali. Títo noví nájomníci v obci nemajú trvalý pobyt, no majorita

senzitivne vníma ich prítomnosť, po večeroch chodia po obci a niekedy sú hluční. Väčšiu kriminalitu v obci respondenti nevnímajú. Rómovia z MRK akurát podľa viacerých respondentov dosť veľa pijú a hrávajú automaty. Respondenti sa často vracajú k jednému vyhrotenému incidentu (aj z pohľadu majority, aj z pohľadu MRK), ktorý označujú za vyústenie dlhšie trvajúcich zlých vzťahov a napätia medzi oboma komunitami v obci.

Hlavný/á predstaviteľ/ka samosprávy označuje novo prisťahovaných Rómov žijúcich priamo v obci za úplne bezproblémových (v tomto sa nezhoduje s inými respondentmi) a riadne pracujúcich. Za problém považuje skôr osadu. „Mnohí občania sú veľmi „nažhavení“ na tých osadníkov, najradšej by boli, keby sa nám tej osady nejako podarilo zbaviť.“ (starosta/tka obce)

„Tí pôvodní Rómovia tu žijú dlho v obci, na nich sme zvyknutí. Avšak sťahujú sa priamo do obce noví Rómovia, nie tí z osady, ale z východu, a to niektorým ľuďom vadí, lebo sa aj večer pohybujú po dedine a ľudia sa ich boja.“ (zamestnankyňa obce, sociálne veci)

Viacerí respondenti potvrdzujú, že pomerne významná časť majority je názorovo negatívne naladená voči MRK a prejavuje negatívne stereotypy voči členom MRK. Spomína sa aj to, že vedenie obce môže byť názormi tejto skupiny „hnané do kúta“ v tom, aby nevytvárali lepšie podmienky pre MRK a skôr sa snažili osady nejakým spôsobom zbaviť (tento naratív čiastočne potvrdzuje aj starosta/tka obce). Niektorí respondenti uvádzali, že by malo vedenie obce nejakým spôsobom zamedziť predaju/prenájmu domov v obci Rómom z iných lokalít: „Tam nastáva to pnutie aj preto, lebo nerómovia sú veľmi agresívni aj voči obecnému úradu, obviňujú starostu/tku, že si ich tu púšťa.“ (terénna sociálna pracovníčka)

Podľa respondentov tie aktuálne „strety“ a spory vznikajú skôr s tými novo prisťahovanými Rómami, ako s Rómami z osady. Majorita bola dlho zvyknutá, že v obci žila malá skupina integrovaných (a pomerne solventných) Rómov, a potom časť Rómov v osade za dedinou. A teraz im v krátkom čase pribudlo veľké množstvo nových Rómov zo vzdialenejších kútov Slovenska priamo v susedstve ich nehnuteľností, a z toho je časť majority frustrovaná.

„Priamo my v našom centre nemáme s Rómami zlé skúsenosti, ale v obci sa vyskytli zlé veci, ktoré poškodili spolužitie Rómov a nerómov. My sa snažíme s nimi vychádzať, ale v obci boli určité konfliktné situácie. Ale sú aj vzájomné očakávania iné. Nerómovia by sa báli ísť do osady, aj keď ja tam chodím bežne a nikdy sa mi nič nestalo. Rómovia z osady majú zase na obec dosť nereálne požiadavky.“ (vedúci CVČ)

V obci sa objavujú dva extrémny pri pohľade na Rómov. Na jednej strane vníma majorita skupinu solventných Rómov, ktorí „skupujú“ nehnuteľnosti v obci, a na druhej strane vníma Rómov z osady ako tých, čo majú všetko zadarmo a nič si nevážia:

„Za nič neplatia. Obec im dala veľkokapacitný kontajner a aj tak to všetko nahádzali do potoka, lebo sa im ani tých pár metrov ku kontajneru nechce prejsť.“ (zamestnanec OÚ)

Etnická premena obce, populačný nárast v osade a vnímanie starostlivosti MRK o deti je podľa respondentov v obci pomerne veľká téma. Etnická premena obce je spôsobená jednak vyššou pôrodnosťou v rómskej komunite, ale aj prisťahovaním sa nových Rómov z iných regiónov do tejto obce. Vyššia pôrodnosť je časťou respondentov vnímaná ako ohrozenie. Starostlivosť o deti v MRK vníma časť respondentov ako nedostatočnú a mnohých hnevá, že výsledkom slabej starostlivosti sú (podľa ich názoru) nevychované deti, ktoré robia v obci neporiadok. U viacerých respondentov pretrváva názor, že v MRK majú deti hlavne kvôli sociálnym dávkam. Lokálni aktéri (aj z pomáhajúcich profesií) uvádzajú, že problémom viacerých rodín z osady sú závislosti (alkohol, automaty), ktoré sa potom odrážajú aj v úrovni starostlivosti o deti.

„Rómske matky, podľa mňa, stále žijú v tom, že za každé dieťa dostane peniažky. To ináč, to akože vidno, to stále žijú v tomto svojom domnení, pretože nám skončia povinnú desaťročnú dochádzku a do pol roka chodí s bruchom a sa spýtame - a to už čakáš malé? Ona povie, no samozrejme, veď peniaze treba.“ (predstaviiteľka školy)

Časť majority už dala deti do okolitých škôl a podľa respondentov miestna škola získava charakter pomaly rómskej školy. U respondentov sa objavujú názory, že práve nerómske deti sú utláčané a vystavované konfliktom: *„Rómov v obci pribúda. Už je to aj v tej škole vidieť. A mne to príde tak, že aj tie biele deti v škole mi prídu tak viac utláčané tými rómskymi deťmi.“* (zamestnankyňa obce, sociálne veci)

Možnosti zamestnania sa a postoje zamestnávateľov k uchádzačom z MRK hodnotia respondenti z obce tak, že v blízkom okolí je množstvo pracovných možností, a tak aj členovia MRK majú možnosť zamestnať sa. Trvalý pracovný pomer má len jeden muž z osady, ktorý je zamestnaný na obecnom úrade. Rómovia žijúci priamo v obci majú poväčšine zamestnanie, niektorí aj podnikajú. Je zaujímavé, že Rómovia (podnikatelia) z obce nemajú záujem o zamestnávanie Rómov z osady, vraj kvôli pracovnej morálke. Región, v ktorom obec leží, má lepšie pracovné možnosti ako mnohé z predchádzajúcich lokalít výskumu, a to nielen pre mužov, ale aj pre ženy. Výhodou tohto regiónu je, že je tu dosť pomocných pracovných miest v službách a aj rómske ženy z obce (nie z osady) sú zamestnané na pomocné práce v hoteloch, reštauráciách, ale aj vo fabrikách. Aj v dvoch blízkych priemyselných centrách sú veľké fabriky, ktoré hlásia nedostatok zamestnancov a snažia sa robiť nábor zamestnancov, bez požiadaviek na vzdelanie a prax. Časť respondentov si to vysvetľuje tak, že sa obyvateľom MRK nechce pracovať:

„Máme ľudí, ktorí naozaj využívajú systém alebo nedokážu pracovať, vydržia tri dni, týždeň, už utekajú domov, ale máme zase aj ľudí, ktorí chcú pracovať a nedostanú tú pracovnú ponuku možno aj na základe toho, že práve sú z osady.“ (občiansky aktivista/tka)

„Aj menší podnikatelia v obci zamestnávajú Rómov, možno akurát niekto z obce môže mať problém ísť do obchodu, kde sú rómske predavačky, ale tak to nie je problém zamestnávateľov, ale zákazníkov.“ (vedúci CVČ)

2.8.2 Projekty a aktivity pre MRK v Lokalite 8

V obci označenej ako Lokalita 8 samospráva nebola naklonená realizovaniu projektov v prospech MRK. Starosta/tka len pri zmienke o projektoch a aktivitách pre MRK skonštatoval/a: „Žiadne projekty sme nerobili, ani robiť nebudeme“. Potom však začal/a sumarizovať projekty, ktoré obec pre MRK už zrealizovala za jeho/jej vedenia úradu – terénnu sociálnu prácu, stojan na vodu, spevnenie cesty v osade.

Neochotu predstaviteľov obce realizovať aktivity pre MRK spomínajú aj niektorí respondenti:

„Obec neviem, či robila nejaké projekty. Ale starosta/tka je taký/á, že ak by nemusel/a, tak pre Rómov nebude robiť nič.“ (vedúci CVČ)

V obci bolo cítiť veľkú tenziu medzi jednotlivými mocenskými zoskupeniami. V rámci obce boli silné protirómske postoje, čo ovplyvňovalo aj ochotu miestnej samosprávy realizovať projekty pre ľudí z MRK. Zo strany samosprávy nebol záujem tieto projekty komunikovať, pretože prevládal názor, že vyššia participácia na rómskych projektoch znižuje šancu na opätovné zvolenie. Týmto prístupom boli respondenti z pomáhajúcich profesií v rámci tejto obce značne izolovaní. Obyvatelia očakávajú rýchle výsledky, avšak práca s ľuďmi z MRK je dlhodobý proces.

Nedávno však obec v menšej miere obnovila terénnu sociálnu prácu. V obci sa ešte robia projekty a aktivity občianskeho združenia - nízkoprahového centra a aktivity CVČ. Projekty zamerané na MRK sú aj na miestnej škole.

Zdôvodňovanie realizácie alebo nerealizácie projektov pre MRK sa v obci vníma najmä z ekonomického hľadiska a z pohľadu – koľko to obec stojí. Starosta/tka zdôvodňoval/a znovuzavedenie terénnej práce tak, že je to z projektu a obec to nič nestojí. Ale ak by projekt a s ním aj financovanie skončilo, tak by obec s najväčšou pravdepodobnosťou nepokračovala v projekte: *„Terénna sociálna práca má význam a sme radi, že konečne bola táto výzva vypísaná. Uvidíme ako to bude budúce roky s tou terénnou prácou. Ak by skončila terénna sociálna práca, tak obec by to určite nevedela ufinancovať, určite nie v takejto výške.“ (starosta/tka obce)*

Respondenti spomínajú aj na projekty, ktoré boli v obci zastavené alebo nenašli podporu v zastupiteľstve. Jeden z aktérov na zrušenie sociálnej práce spomína tak, že zastupiteľstvo i majorita mali asi očakávania, že spustením projektu sa situácia s osadou „zázračne“ vyrieši, a keď v priebehu krátkej doby nevideli výsledky, tak odstúpili od projektu. Argumentovalo sa vtedy, že projekty pre MRK neprinášajú žiadne výsledky a rómska komunita je stále závislá len od pomoci zvonka, a že bude lepšie nepokračovať v týchto aktivitách. Niektorí respondenti si myslia, že projekty sa tu nechcú robiť, lebo veľká časť majority a možno aj zastupiteľstva má predstavu, že čím viac sa pre MRK bude robiť, tak tým im bude v tejto obci lepšie a nebudú chcieť odísť z obce a ich počet bude narastať.

Pri okruhu otázok na projekty, ktoré by podľa respondentov MRK v tejto obci potrebovala, sú odpovede smerované najmä na prácu, zamestnanosť, motiváciu k práci,

lepšie bývanie a rómske hliadky, ktoré by snád' pomohli upokojiť situáciu v obci. Zaujímavé sú konštatácie niektorých respondentov, že ak by starosta/čka realizoval nejaké väčšie projekty pre Rómov, tak by ho/ju už v obci za starostu/tku nezvolili: „Rómovia by sa tešili každému projektu, ale najmä takým, kde by nemuseli prispieť svojou troškou. Starostu/tku by už ľudia asi nezvolili, keby staval/a napr. byty pre Rómov.“ (vedúci CVČ)

Pri otázke - Ako by lokálni aktéri v obci zareagovali na ponuku na realizovanie projektov pre MRK sú odpovede skôr také, že by samospráva nepodporila takéto projekty:

„Niektorí predstavitelia obce si myslia, že keď sa Rómom nebudeme venovať a nebudeme im pomáhať, tak odídu. Lenže keď sa im nebudeme venovať, nebudeme im pomáhať, tak sa nám to vráti.“ (vedúci CVČ)

„Myslím si, že väčšina obyvateľov má dosť ťažké srdce na obyvateľov rómskej osady. S poslancami zboru je to možno tak pol na pol a občania, si myslím, že trištvrte obce by sa určite vzbúrilo, keby obec chcela niečo Rómom financovať. Už aj na terénnu sociálnu prácu prevláda taký názor, že budú len Rómov učiť, aké majú výhody, a im len nadiktujú, aké dávky si majú zažiadať.“ (zamestnankyňa obce, sociálne veci)

Zdržanlivý postoj k projektom potvrdzuje aj hlavný/á predstaviteľ/ka obce, ktorý/á v rozhovore potvrdil/a, že samospráva by skôr odmietla rozvojové projekty pre MRK. Zdôvodňuje to tým, že sú skúsenosti z iných obcí, že akonáhle sa postaví niečo pre MRK, tak sa tam nasťahujú aj Rómovia z iných lokalít: „To je realita. Oni prídu - manželova rodina, svokrovci, vzdialenejšia rodina, strýkovia, bratrance, a tak by to tam len narastalo. Akonáhle sa tam zlepšia podmienky, tak by narástol ich počet.“ (starosta/čka obce)

2.8.3 Spolupráca lokálnych aktérov v záležitostiach MRK v Lokalite 8

Spoluprácu lokálnych aktérov v záležitostiach MRK hodnotia respondenti rôzne, pričom sa objavujú aj názory identifikujúce problémy v spolupráci. Respondenti ako najviac angažované v pomoci MRK označujú miestne občianske združenie zamerané na sociálnu prácu, školu a CVČ v spolupráci s cirkvou. Samospráva sa k spolupráci a aktivitám pre MRK stavia skôr zdržanlivo:

„Zlyháva komunikácia obce so všetkými. Gro obecných poslancov nechce robiť nič pre MRK, a ak chce robiť, tak len veci, ktoré sú na odchod Rómov z obce.“ (terény sociálny pracovník/čka)

„Starosta/čka musí zvažovať, ako sa postaviť k Rómom. Možno keby nejako veľa peňazí na nich smeroval/a, tak by ho/ju už občania nezvolili.“ (vedúci CVČ)

Participácia Rómov na správe obecných záležitostí v obci je minimálna, aj keď viacerí respondenti uvádzajú, že integrovaní Rómovia z obce majú všetky predpoklady zapojiť sa do spoluriadenia obce. Solventnejší Rómovia, ktorí žijú v obci, sú majoritou vnímaní pozitívne a majú podľa ich názoru aj dostatočné vzdelanie a skúsenosti.

Je však nutné dodať, že názory týchto (integrovaných) Rómov na miestnu „osadu“ sú neraz viac stereotypné ako názory časti majority. Počas minulého volebného obdobia bol v obci rómsky poslanec z tej integrovanej časti. Jeden respondent spomínal, že predchádzajúce volebné obdobie kandidoval za starostu aj Róm – podnikateľ z obce, a na mítingu spomínal, že ak ho ľudia zvolia, tak za pomoci stavebných strojov, ktoré ako podnikateľ má k dispozícii, zrovná osadu so zemou.

Výraznejší vplyv na obec má práve jeden rómsky podnikateľ, ktorý skupuje nehnuteľnosti v obci. Takže takýmto spôsobom nepriamo ovplyvňuje obec. Celkovo má v obci veľmi veľký ekonomický vplyv, čo nie je všetkým ľuďom z majority po chuti a vytvára to nový druh obavy u časti majority (skupovanie nehnuteľností Rómami). Čo sa ale týka zastupiteľstva, tak Rómovia nie sú zastúpení na riadení samosprávy. V osade majú vajdu, ale nemá plný rešpekt celej osady a má už aj vyšší vek. Nejaká náhrada za vajdu tam momentálne nie je. Samospráve je skôr nápomocný jeden zamestnanec obce, ktorý je priamo z MRK. Rozdiel v možnosti mužov a žien z MRK participovať na riadení obecných záležitostí je aj tu označovaný ako významný, najmä kvôli rodovým rozdeleniam úloh, ktoré sú v MRK vnímané pomerne striktné: „Ženu by asi chlap nepustil venovať sa nejakým obecným záležitostiam. A muži-Rómovia sa môžu zapojiť. Bol tu rómsky poslanec, ale jeho názory na tých Rómov v osade boli horšie ako majú kotlebovci.“ (vedúci CVČ)

2.8.4 Perspektívy vývoja v Lokalite 8

Pozitíva v multikultúrnom zložení obce identifikovali skôr pomáhajúce profesie alebo zástupcovia školy. Naopak, predstavitelia samosprávy a zamestnanci obce vidia v multikultúrnom prostredí obce skôr negatíva.

Pri otázke, či sú problémy MRK spôsobené ich chudobou (sociálnym postavením) alebo etnicitou, odpovedali respondenti tak pol na pol. Respondenti často dôvodili, že ich štýl života, alebo prístup k práci je daný etnickým či kultúrnym pozadím, ale subjektívne uvádzajú aj to, že obyvatelia MRK sú vlastne zmierení so svojou sociálnou situáciou a že im to takto vyhovuje.

2.8.5 Sumárne zhodnotenie Lokality 8

V obci, na účely výskumu označenej ako Lokalita 8, obyvatelia subjektívne delia Rómov do štyroch skupín – Rómovia z osady, Rómovia z obce, bohatí Rómovia z obce (podnikatelia) a novo prisťahovaní (cudzí) Rómovia, ktorí sa prisťahovali do obce za posledné dva roky (bývajú v podnájdoch).

Napriek dosť zlým životným pomerom v osade samospráva odmietla viaceré projekty zamerané na MRK. V obci je aj na základe výskumu badať pomerne negatívne postoje majoritného obyvateľstva k MRK. Viacerí respondenti odhadli, že negatívne postoje voči MRK zastáva nadpolovičná väčšina obyvateľov. V obci bolo aj v minulosti zaznamenaných niekoľko prípadov narušenia spolunažívania MRK a majority,

ktoré stále u časti obyvateľstva rezonujú. Negatívne postoje sú smerované najmä na obyvateľov osady alebo na novo prisťahovaných Rómov žijúcich v rámci obce v podnájmoch. Integrovaných Rómov žijúcich už dlho priamo v obci sa to netýka. Podľa respondentov má voči MRK dosť negatívne postoje tá časť Rómov, ktorá žije integrovane v obci.

Majorita negatívne vníma etnickú premenu obce spôsobenú jednak vysokou pôrodnosťou v osade, ale aj sťahovaním nových Rómov priamo do obce. Majorita pociťuje frustráciu aj z toho, že majetní Rómovia skupujú domy a pozemky v obci a prenajímajú ich ďalším Rómom zo vzdialenejších lokalít. Z toho potom majorita nadobúda pocit, že v obci je zrazu veľa nových Rómov, ktorých nikto nepozná, nevie ich zaradiť, nevie, čo od nich môže čakať. Vzniká z toho aj frustrácia časti majority, ktorá verila, že aj členovia MRK z osady sa jedného dňa niekam odsťahujú, že sa ich nejako zbavia, keďže bývajú v nelegálnych príbytkoch a obec ostane takmer bez Rómov. Namiesto toho počet rómskych obyvateľov nielen v osade, ale aj priamo v obci narastá, čo časť majority dosť intenzívne vníma.

Možnosti zamestnania sa v regióne označujú respondenti za dobré a vysokú nezamestnanosť v osade viacerí respondenti pomenovali ako „nechuť pracovať“. Situáciu, v ktorej sa MRK nachádza, časť respondentov stereotypne vníma ako podmienenú etnickými a kultúrnymi „predispozíciami“ tejto komunity.

Samospráva obce odmietla niektoré navrhované projekty, čo respondenti dávajú do súvislosti s jej neochotou realizovať projekty v prospech MRK. Čiastočne to potvrdil/a aj hlavný/á predstaviteľ/ka obce v rozhovore. Boli zaznamenané názory, že volení predstavitelia obce si myslia, že ak by robili projekty pre MRK, tak budú zvyšovať šance, že sa v obci Rómovia viac zabývajú. Starosta/tka potvrdil/la, že projekty na bývanie nechcú realizovať aj preto, že sa boja nárastu počtu obyvateľov MRK. Z rozhovorov tiež vyplynulo, že obecné zastupiteľstvo je pomerne silno ovplyvnené názormi, náladami a požiadavkami pomerne početnej časti obyvateľov, ktorá má negatívne postoje k MRK. O tom svedčia aj výroky typu, že ak by starosta/tka niečo robil/a pre MRK, tak ho/ju už nabudúce do funkcie nezvolia. Ale spomínané sú aj tlaky na starostu/tku, aby sa s nelegálnou osadou nejakým spôsobom vysporiadal/a (vysťahoval/a ich z obce).

3. POSTOJE, STEREOTYPY A SOCIÁLNE NORMY LOKÁLNYCH AKTÉROV VOČI RÓMOM (MRK) A DEKLAROVANÉ SOCIÁLNE NORMY

Pre spoločnosť, ktorá má záujem zlepšovať situáciu MRK, je dôležité poznať postoje lokálnych aktérov k rómskym spoluobčanom, ako aj ich názor na realizovanie projektov a aktivít zameraných na MRK. Je potrebné na základe doterajších poznatkov a analýz zdôrazniť, že práve postoje lokálnych „hráčov“ k realizovaniu opatrení smerom k rómskej komunite sú v mnohých obciach diametrálne odlišné. Samotný vývoj kvality života rómskej minority v danej lokalite potom do značnej miery môže vyplývať práve z postojov realizátorov inkluzívnych politík a ďalších lokálnych aktérov. Ako kľúčoví sa pritom ukazujú volení predstavitelia miestnej územnej samosprávy (starosta/primátor a obecné/mestské zastupiteľstvo), ktorí sú do značnej miery rozhodujúci aktéri pri realizovaní či podpore zásadných projektov smerovaných na zlepšenie situácie MRK v danej obci. Nemalú úlohu tiež zohrávajú zamestnanci samosprávy (prednostovia obecných/mestských úradov, riaditelia príslušných odborov, výkonní zamestnanci a zamestnankyne), pomáhajúce profesie, mimovládne organizácie, lokálni aktivisti, zástupcovia (formálni i neformálni) rómskej minority, ale aj majoritného obyvateľstva.

V nasledujúcej kapitole sú sumarizované postoje (sociálne normy, spôsoby nazera-
nia, stereotypné pohľady, argumentácie) voči Rómom (primárne z marginalizova-
ných komunit) zo strany hlavných realizátorov inkluzívnych politík na lokálnej úrovni
(miestne samosprávy, starosta, miestni poslanci, lokálne mimovládne organizácie,
terénni sociálni pracovníci, občianski aktivisti).

Počas tematického zisťovania bližšie predstaveného v rámci druhej kapitoly tejto publikácie sa u lokálnych aktérov identifikovali a kategorizovali rôzne skupinovo-špecifické postoje, stereotypy týkajúce sa usudzovania o MRK a o projektoch a aktivitách zameraných na túto skupinu spoluobčanov a zaznamenali sa rôzne sociálne normy, prostredníctvom ktorých sú jednotlivcom uložené behaviorálne očakávania (nezávisle od toho, či s normou osobne súhlasia).

3.1 Kategorizácia postojov lokálnych aktérov voči Rómom (MRK)

Na základe realizovaného výskumu boli stanovené tri hlavné či všeobecné typové kategórie-skupiny postojov voči obyvateľom a obyvateľkám MRK: neutrálne, proaktívne a odmietavé. Ich základné zistené charakteristiky predstavuje nasledujúca časť.

3.1.1 Skupina neutrálnych postojov

V rámci neutrálnych postojov vnímajú lokálni aktéri miestnu rómsku komunitu ako trvalú súčasť svojej obce. Neprechovávajú negatívne postoje voči MRK, ich pohľad na MRK je tvorený racionálnym uvažovaním, prípadné negatívne skúsenosti s členmi MRK nezovšeobecňujú na celú MRK. V rámci svojej pracovnej pôsobnosti prístupujú k členom MRK ako ku všetkým ostatným obyvateľom obce. Ponúkané projekty a aktivity smerom k MRK vítajú, chápu ich ako príležitosť pre lokalitu aj pre MRK a sú v rámci svojich kompetencií alebo spoločenského postavenia nápomocní pri realizácii týchto aktivít. Ukázalo sa tiež, že vo väčšine prípadov častejšie čakajú na iniciatívu zvonka, než by prinášali a presadzovali vlastné podnety a aktivity na zlepšenie situácie MRK.

Z pohľadu územnej samosprávy možno lokalitu, kde u lokálnych aktérov prevažujú neutrálne, pragmatické postoje smerom k MRK pracovne nazvať „neutrálna lokalita“.

„Neutrálna lokalita“ riešenia a projekty pre MRK skôr víta (určite ich neodmieta), pri riešení situácie MRK však častejšie čaká na impulz zvonka, ako by bola sama iniciátorom aktivít a zmien. Pre neutrálnu lokalitu tak môže byť typické, že aj keď vníma potreby MRK a aktivity (projekty) pre MRK berie ako príležitosť pre rozvoj obce i celej komunity, tak vo väčšej miere neprejavuje vlastnú inovatívnu angažovanosť v tejto oblasti, ale častejšie skôr deklaratívne čaká na riešenia, ktoré prídu z pozície centrálnej vlády, prípadne samosprávy či z pozície iných aktérov či donorov. Medzi neutrálne lokality boli v tomto prieskume zaradené Lokalita 1, Lokalita 2, Lokalita 5 a Lokalita 6.

Modelové situácie (neutrálny postoj lokálnych aktérov a samosprávy):

- Predstavitelia samosprávy, ako aj ostatní lokálni aktéri, sa snažia zabezpečiť rovnosť príležitostí a vplývať na MRK spôsobom, aby sa vyrovnávali šance ľudí z MRK. Prípadný neúspech alebo problémy pri realizácii projektu alebo individuálnu nespoluprácu členov MRK negeneralizujú na celú skupinu a skôr sa zameriavajú na hodnotenie celkového výsledku projektu a realizovaných aktivít.

3.1.2 Skupina pozitívnych (proaktívnych) postojov

V skupine pozitívnych postojov majú lokálni aktéri kladný prístup k rómskej minorite a k projektom a aktivitám, ktoré smerujú k pozdvihnutiu rómskej komunity (materiálnemu i kompetenčnému). Rómov chápu ako súčasť obce, ktorá je (alebo v budúcnosti môže byť) pre lokalitu obohatením. Vo vzájomnom súžití sa snažia hľadať najmä to dobré, snažia sa vyzdvihnúť pozitívne príklady spolužitia. V rámci svojej pôsobnosti majú snahu s empatiou riešiť problémy MRK. Sami prichádzajú s nápadmi na zlepšenie situácie MRK v lokalite, a to nielen v rámci svojich kompetencií a pôsobenia. Nečakajú len na impulz zvonka (z ústrednej štátnej správy alebo z tretieho sektora), ale sami aktívne navrhujú (aj inovatívne) možnosti na pozdvihnutie rómskej komunity.

Z pohľadu územnej samosprávy sa takto pozitívne naladená - „proaktívna lokalita“ - snaží aktívne vystupovať smerom k zlepšovaniu situácie v MRK. Uchádza sa

o dostupné projekty a existujúce aktivity, ale aj sama realizuje vlastné (aj inovatívne) aktivity. Nečaká len na vonkajší impulz (centrálne či vonkajšie riešenia), ale snaží sa hľadať vnútorné možnosti ako zlepšiť situáciu MRK vo svojej lokalite vlastnými silami alebo s pomocou partnerov (MVO, cirkev, záujmové združenia, lokálni zamestnávateľia...). Inšpiruje sa príkladmi dobrej praxe, presviedča obyvateľov i partnerov o nutnosti vykonávania aktivít a projektov pre MRK. Typickým príkladom proaktívnej obce je Lokalita 4 a 7, ktorá bola podrobne popísaná v druhej kapitole.

Modelové situácie – pozitívne postoje (proaktívny postoj lokálnych aktérov a samosprávy):

- Samospráva sa zapája do dostupných projektov pre MRK a vytvára aj nové vlastné aktivity. Napr. si obec založí obecný podnik, kde zamestnávajú ľudí, ktorí by mali problém inde sa zamestnať (MRK).
- Samospráva obce aktívne pracuje s klientami potrebujúcimi sociálnu pomoc, snaží sa riešiť ich najväčšie problémy – napr. napojenie na inžinierske siete, zamestnanie a podobne.
- Lokálny aktér sa snaží vysvetľovať nutnosť pomáhať MRK (projekty a aktivity). K prípadným zlyháním jednotlivcov z MRK participujúcich na projekte pristupuje zhovievavo, nezovšeobecňuje ich na celú skupinu a skôr sa snaží zdôrazňovať a komunikovať úspešné príklady.
- Lokálny aktér sa snaží vplývať na tú časť majority, ktorá má predsudky voči MRK, zdôrazňuje príklady dobrej praxe a presviedča o dôležitosti aktivít smerom k MRK.
- Lokálny aktér sa zo svojej pozície snaží pomôcť MRK (kňaz, učiteľ, zamestnanec sociálneho odboru, lokálny zamestnávateľ, aktivista...).

3.1.3 Skupina negatívnych (odmietavých) postojov

Kategória negatívnych postojov predstavuje záporné, zovšeobecňujúce skupinové stereotypy (predsudky) voči rómskej minorite. Lokálni aktéri prechovávajúci negatívne postoje, zovšeobecňujúce predsudky, otvorene vystupujú proti MRK v lokalite, ich názory obsahujú záporné sociálno-etnické stereotypy, ktoré zväčša bez výnimky (generalizujúco) pripisujú celej rómskej komunite. MRK má z ich pohľadu rovnaké (zväčša zlé) vlastnosti a povahové črty. Ich názory o rómskej komunite sú silno zaťažené emóciami. Mnohé tieto postoje sú stále v čase a sú bez racionálnejšieho základu preberané od okolia. Negatívne postoje a názory môžu mať rôznu razanciu – od negatívneho skupinového zjednodušovania až po otvorene extrémistické postoje. Tieto predsudky tvoria podstatnú bariéru v úsilí zlepšovať životné štandardy a šance obyvateľov MRK.

Z pohľadu územnej samosprávy takto negatívne naladenú lokalitu, ktorá odmieta rómsku minoritu i aktivity smerované na zlepšenie situácie MRK v lokalite, možno na základe týchto charakteristík nazvať aj „odmietavá lokalita“.

„Odmietavá lokalita“ je typická tým, že sa (cez lokálnych aktérov) odmieta vnútorne zmieriť s prítomnosťou MRK na svojom území (vníma ju ako príťaž), nechce realizovať ani ponúknuť (obzvlášť nie vlastné) pozitívne riešenia a aktivity v prospech MRK. Takáto lokalita je charakteristická odmietaním vynakladať prostriedky (peniaze - hoci aj v percentuálnej spoluúčasti, energiu, čas) do riešenia oblasti MRK. Lokalita (cez svojich zástupcov) je odmietavá aj k projektom, ktoré sú ľahko dosiahnuteľné, realizovateľné, dokonca i bez finančnej spoluúčasti samosprávy. Príkladom „odmietavého typu obce“ je v tomto výskume Lokalita 3 a Lokalita 8.

Negatívne postoje a predsudky voči MRK môžu naštartovať diskriminačné procesy v lokalite, respektíve môžu vyústiť do diskriminačného správania konkrétnych lokálnych aktérov. Napr. zaradovanie detí z MRK do špeciálnych tried (na základe predsudku o nízkom záujme o vzdelávanie a o nižších schopnostiach). Alebo odmietanie ponúkať prácu v obecnom podniku alebo na obecnom úrade príslušníkom MRK (na základe predsudku o nízkej pracovnej morálke členov MRK). Nepridelenie obecného bývania rodine z MRK (na základe predsudku, že nebude zodpovedne pristupovať k bývaniu a k plateniu nájomného). Toto je len niekoľko príkladov ako môžu predsudky naštartovať diskriminačné procesy v lokalite.

Modelové situácie (odmietavý postoj):

- Volení predstavitelia samosprávy nechcú robiť žiadne aktivity v prospech Rómov. Tento postoj môže vychádzať jednak z ich vnútorného názorového presvedčenia, prípadne reflektuje predsudky majority v lokalite, čím však tieto predsudky v lokalite ešte viac legitimizuje. Volení predstavitelia samosprávy tak môžu konať aj pod zámienkou, aby mohli byť znovu zvolení, respektíve si nezhoršili kredit u tej časti majority, ktorá prechováva protirómske postoje.
- Starosta/ka, resp. primátor/ka a/alebo obecné/mestské zastupiteľstvo odmieta podporiť projekty a aktivity smerom k MRK s rôznym odôvodnením (aj tak to znížia, nezaslúžia si to, všetko majú zadarmo, sú spokojní s tým, čo majú...). Nezriedka bol takýto prístup zdôvodňovaný aj stratou voličských hlasov medzi majoritnou časťou obyvateľstva alebo potrebou rozvojovú činnosť v obci smerovať primárne na časť obce obývanú majoritou. Zdôvodňovanie (ospravedlňovanie) takéhoto konania je neraz také, že potreby majority by mali byť uprednostnené, keďže do samosprávy prispievajú viac cez svoje zamestnanie (zamestnaní obyvatelia platia daň z príjmu fyzických osôb, ktorá je samosprávam prerozdeľovaná cez podielové dane), cez daň z nehnuteľností (každá legálne postavená nehnuteľnosť podlieha dani) a ďalšie miestne dane za špecifické služby obce (napr. daň za psa). Odmietavé lokality tvrdia, že daňové vklady obyvateľov MRK sú nižšie (menej zamestnaných, menšia dôslednosť pri platení miestnych daní).
- Lokálny aktér prezentuje otvorene protirómske postoje, ktoré sú často založené na rigidnej generalizácii celej skupiny. Niektoré negatívne skúsenosti, ktoré sa v obci (alebo v okolí) odohrali, sú používané na podmienené zovšeobecnenia voči celej skupine. Negatívne predsudky voči MRK u lokálneho aktéra môžu vyústiť do diskriminačného správania daného aktéra (majiteľ reštaurácie na základe svojich predsudkov odmieta vpustiť do prevádzky Rómov; samospráva odmieta poskyt-

núť obecné sociálne bývanie rodine z MRK, pretože má predsudky o tom, ako bude rodina užívať daný byt alebo ako bude za využívanie bytu platiť).

- Volení predstavitelia samosprávy nechcú riešiť nevyhovujúce bývanie MRK, odmietajú podporiť stavbu sietí v MRK (elektrina, voda, kanalizácia) alebo podporiť (či iniciovať) výstavbu bývania pre MRK, lebo sa obávajú, že zlepšenie situácie s bývaním podnieti ďalšie sťahovanie širšieho príbuzenstva do ich obce. Prípadne sa obávajú, že kvôli vysokej pôrodnosti v MRK budú nové obydlia opäť veľmi skoro preplnené a problém výstavby nelegálnych obydlí sa opäť obnoví.
- Volení predstavitelia samosprávy chcú pridelovať sociálne byty, obecné byty podľa „zásluhovosti“ (najskôr majorita, potom Rómovia).
- Lokálny aktér priamo alebo skrytým spôsobom diskriminuje rómsku minoritu. Napr. odmieta do svojej prevádzky púšťať členov rómskej minority, a to aj pomocou zástupných dôvodov – púšťa len členov vlastníacich „klubové karty“ alebo len ľudí, o ktorých tvrdí, že majú rezerváciu.
- V krajných prípadoch sa môže dopustiť aj podnecovania k násiliu – napr. kandidát na starostu (integrovaný Róm), ktorého volebným programom bolo búranie rómskej osady.

Analýza potvrdila známy fakt, že negatívne postoje voči obyvateľom MRK i voči rómskym spoluobčanom a spoluobčiankam vôbec sú omnoho početnejšie ako tie ostatné. Identifikovali to napokon už viaceré výskumy citované v úvodnej časti, ktoré hovoria o celkovej verejnej mienke na Slovensku (pozri časť 1.2. Politické a výskumné kontexty). Negatívne postoje na obecnej úrovni zo strany lokálnych stakeholderov sú v mnohých smeroch podstatne vážnejšie ako tie na všeobecnej úrovni, nakoľko projekty a iniciatívy v prospech mimoriadne vylúčených a chudobných skupín žijúcich v MRK sa odohrávajú na tejto úrovni.

3.2 Najčastejšie stereotypy (predsudky) lokálnych aktérov voči MRK

Na úvod treba zdôrazniť, že u skúmaných lokálnych aktérov sa nezriedka vyskytovali neutrálne postoje k MRK, ale aj pozitívne stereotypy k MRK. Z tohto hľadiska bola situácia v jednotlivých obciach rôzna, nakoľko realita s úspešnosťou a implementáciou projektov pre MRK bola jedným z výberových kritérií obcí pre výskum (pozri kapitolu o metodike výskumu). Zaznamenané pozitívne stereotypy boli napr. z nasledovných oblastí:

- Oblasť zamestnanosti (Rómovia sú pracovití, zvládajú ťažkú fyzickú prácu...)
- Oblasť bývania (poriadkumilovnosť v rámci vlastného obydlia) a majetku (Rómovia sú štedrý, keď majú, tak dajú...)
- Oblasť rodiny (Rómovia sú rodinne založení, majú radi deti, ako rodina držia spolu...)

- Oblasť spolunažívania (Rómovia sú družní, veselí, ochotne pomôžu...).

Na opačnom póle pomyselného spektra (tu neutrálne neexistujú) bolo empirické naplnenie podstatne širšie – negatívnych stereotypov (predsudkov) k Rómom, resp. k MRK bolo identifikovaných podstatne viac (objavovali sa dokonca aj v neutrálnych a proaktívnych obciach). Všetky nižšie spomenuté predsudky sa vyskytli u respondentov – lokálnych aktérov v skúmaných lokalitách a viaceré sú bližšie spomínané (citované) v rámci druhej kapitoly venovanej jednotlivým lokalitám. Najčastejšie negatívne stereotypy-predsudky zachytené medzi lokálnymi aktérmi (vrátane aktérov zastupujúcich MRK) týmto tematickým zisťovaním možno systematizovať do nasledovných šiestich oblastí-kategórií:

Predsudky z oblasti zamestnanosti a vzťahu k práci

- Rómom sa nechce pracovať (sú leniví, žijú z majority).
- Rómovia rozmýšľajú, ako sa vyhnúť práci.
- Rómovia nevydržia pracovať dlhšiu dobu.

Predsudky z oblasti bývania a nakladania s majetkom

- Rómovia sú spokojní s podmienkami, v akých žijú a nechcú ich meniť (nemajú záujem).
- Rómovia nemajú snahu meniť svoju životnú situáciu a čakajú len na pomoc od majority.
- Rómovia (z marginalizovaných osád) nechcú opustiť túto komunitu a normy správania v komunite.
- Rómovia si nič nevážia, bývanie rýchlo zničia, preto nemá zmysel im pomáhať.

Predsudky z oblasti pôrodnosti a starostlivosti o deti

- Rómovia majú veľa detí, a to kvôli sociálnym dávkam (demografická a sociálna hrozba).
- Rómovia sa nezaujímajú o svoje deti, vychováva ich ulica.
- Rómovia čakajú, že sa o ich deti postará majorita.
- Kvôli vysokej pôrodnosti ich bude viac ako majority.
- Majú nižšiu kvalitu populácie kvôli medzipříbuzenskému súžitiu.

Predsudky z oblasti sociálnej pomoci a hospodárenia

- Rómovia žijú na úkor majority, sú príťažou pre sociálny systém.
- Rómovia sú pre obec (štát) ekonomickou záťažou.
- Rómovia nevedia hospodáriť s peniazmi (peniaze minú na závislosti).

Predsudky o kriminalite a trestnej činnosti Rómov

- Rómovia páchajú zvýšenú kriminalitu, majú vrozenú predispozíciu páchať kriminalitu.
- Okradnúť „bieleho“ je v rómskej komunite brané ako hrdinstvo a šikovnosť.
- Zákon pre nich neplatí, polícia mnohé ich prečiny prehliada.

Predsudky o sociálnom správaní a spoločenskej prispôsobivosti Rómov

- Rómovia sú hluční, drzí, nedisciplinovaní, nemajú žiadne povinnosti, svoje nevhodné správanie nikdy nezmenia.
- Rómovia za svoje neúspechy obviňujú majoritu.
- Rómovia nemajú záujem zapájať sa do správy obecných záležitostí.
- Rómovia neznášajú bielych.
- Róm Rómovi nepomôže.
- Róm okradne aj vlastnú rodinu (úžera).

Na záver tejto časti možno pripomenúť, že v rozhovoroch sa objavili aj prvky autostereotypizácie (vnútorné stereotypy Rómov), keď Rómovia o sebe samých (alebo o iných Rómoch) hovoria ako o neporiadnych, málo vytrvalých, nestarajúcich sa o deti, atď. Takéto vnímanie samých seba môže viesť k neúspechu v činnostiach, ktorých sa tieto stereotypy týkajú – „nemá zmysel sa učiť, lebo učenie nemáme v krvi“. Taktiež treba spomenúť, že sa aj medzi Rómami objavili predsudky voči majorite („bieli nás neznášajú, nechcú nám pomáhať“).

Kategorizácia zistených predsudkov o rómskych ženách a mužoch ukázala a potvrdila zistenia mnohých predchádzajúcich výskumov, že v realite obecného života pretrvávajú aj v obciach so zmiešaným obyvateľstvom mnohé negatívne stereotypy a predsudky medzi rôznymi skupinami obyvateľstva, predovšetkým stereotypy a predsudky voči obyvateľom a obyvateľkám MRK. Ukázalo sa, že majú vysokú zotrvačnosť, dokonca aj úspešné projekty s nimi zápasia iba ťažko. Záverom ale možno konštatovať, že analýza rozhovorov so stakeholdermi v rôznych typoch lokalít poukázala na skutočnosť, že v obciach, ktorým sa podarilo úspešne realizovať nejaké projekty pre ľudí z MRK sa v súhrne vyskytovali priaznivejšie názory a predstavy o rómskych obyvateľoch a obyvateľkách. V obciach s neúspešnými projektami bola situácia najhoršia – predsudky sa prejavovali silnejšie.

3.3 Kategorizácia deklarovaných sociálnych noriem

Sociálne normy ako pravidlá správania, ktoré regulujú vzťahy medzi ľuďmi a ktorých úlohou je uľahčiť spolužitie medzi ľuďmi zdieľajúcimi určité spoločenstvo, sú pre potreby tejto analýzy kategorizované do piatich oblastí. Ide o nasledovné oblasti: bývanie, vzdelanie, pôrodnosť, práca, spolunažívanie.

Bývanie

Sociálnou normou v oblasti bývania je zabezpečenie minimálneho štandardu bývania, pričom táto sociálna norma bola prítomná u zástupcov majority aj minority.

Napr. väčšina respondentov v Lokalite č. 6 hovorí o zlých podmienkach bývania, nedostatočnom zabezpečení hygieny. Rovnako poukazujú aj na nerešpektovanie legislatívy, čo sa týka vysporiadania pozemkov, stavebného povolenia, oficiálnych prípojok k energiám a pod. Majorita vníma túto oblasť ako nerovnosť, nakoľko väčšina obyvateľov obce musí rešpektovať pri výstavbe domu všetky legislatívne kroky, pričom minorita nepovažuje za potrebné riešiť povolenia a pod. Bývanie všeobecne je v osade problém, na čo poukázali viacerí respondenti. Riešením mal byť projekt výstavby bytov, ktorý obec ale nedokončila, nakoľko sa byty mali stavať v strede obce, čo nebolo možné.

V oblasti bývania sa vyskytovala sociálna norma, ktorú možno definovať ako nízku mieru váženia si svojich vecí, špeciálne ak ich príslušníci MRK dostali „zadarmo“. V Lokalite č. 6 na to poukazovali zástupcovia majority a aj integrovaní Rómovia. Išlo hlavne o ničenie napr. prívodov vody, energií, spoločných priestranstiev a pod.

V Lokalite č. 7 je bývanie minority porovnateľné s majoritou. Vplyv starostu, vedenia obce a najmä fungujúceho sociálneho podniku pozitívne vplýva na odstraňovanie nerovností medzi majoritou a minoritou v oblasti bývania. Naplnenie sociálnej normy v praxi (jej rešpektovanie) sa v tomto prípade ukázalo ako príklad výrazného zlepšenia vzťahov majority a minority.

Vzdelanie

Zo strany väčšiny zástupcov majority je deklarované ako sociálna norma, že vzdelávanie je v rebríčku hodnôt u MRK na nižšom stupni v porovnaní s majoritou.

Napr. v Lokalite č. 6 väčšina respondentov (vrátane zástupcov materskej a základnej školy) poukazuje na nedostatočné úsilie zo strany rodičov venovať sa svojim deťom. Nezaujímajú rodičov vedie k záškoláctvu, vymeškávaniu hodín, nechote vzdelávať sa a napredovať, no najmä, cieľu vyštudovať len povinnú školskú dochádzku.

V súlade s tým predstavitelia majority považujú za sociálnu normu významnú úlohu rodiny (najmä rodičov), ktorí sú motivátorom pre to, aby deti dosiahli potrebné vzdelanie a mohli si zabezpečiť v budúcnosti dobrú prácu, stabilný príjem a mali tak možnosť rozvoja. Túto vlastnú sociálnu normu pokladajú ako výraznú odlišnosť oproti ľuďom z MRK.

Pôrodnosť

Ľudia z majority, ale aj integrovaní Rómovia, považujú za vlastnú sociálnu normu pri rozhodovaní sa o rodičovstve a počte potomkov brať do úvahy možnosti zabezpečenia dostatočnej úrovne starostlivosti, poskytnutie bezpečia, stability prostredia a zabezpečenia rozvoja dieťaťa.

Táto sociálna norma podľa nich absentuje u ľudí z MRK. V Lokalite č. 2, respondenti z majority poukazovali na nedostatočnú starostlivosť o deti. Mnohopočetné rodiny nie sú udržateľné z hľadiska uživenia a poskytnutia dostatočnej starostlivosti. V minulosti mal jeden pár viacero detí, dnes sa v tejto lokalite prejavuje výraznejšie trend menšieho počtu detí. V Lokalite č. 7 zástupcovia MRK poukazujú na to, že mnohopočetné rodiny nie sú udržateľné z hľadiska uživenia a poskytnutia dostatočnej starostlivosti svojim deťom.

Tieto sociálne normy sú spojené aj so vzdelaním. Majorita aj minorita považuje skoré rodičovstvo za bariéru pri možnom rozvoji dievčat z komunity, napr. v oblasti vzdelania, práce a pod. Vytvára sa tak „začarovaný kruh“, kedy skoré rodičovstvo nedovoľuje dievčatám rozvoj, dosiahnutie vyššieho vzdelania a následne zlepšenia svojich životných podmienok.

Práca

Na základe odpovedí vybraných respondentov zastupujúcich majoritu možno určiť pri ľuďoch z MRK ako sociálnu normu nechotu dochádzať za prácou. Preferujú pracovisko priamo v obci, avšak pri snahe vymaniť sa zo siete chudoby by nemali selektovať vhodné a nevhodné pracovné ponuky podľa dochádzania. Zástupcovia majority v Lokalite 8 tvrdia, že ochota cestovať za prácou do okolitých miest a obcí nie je u ľudí z MRK natoľko silná, aby dokázala ekonomicky neaktívneho člena komunity presvedčiť nájsť si prácu. Tu treba zdôrazniť, že takéto očakávania na „dochádzku“ za prácou zabúdajú na najzákladnejšie zistenia o dôsledkoch dlhodobej nezamestnanosti a rôznych druhoch vylúčenia a pasce chudoby: strata sociálnych zručností, nedostatočné možnosti dopravy z geograficky segregovaných oblastí, nedostatočné podmienky pre naplnenie základných hygienických potrieb, nedostatočné možnosti pre alternatívnu starostlivosť o deti v materských škôlkach, mizivý rozdiel medzi pracovným príjmom a nákladmi na dochádzku za prácou, negatívne dôsledky ekonomického vylúčenia v podobe viacerých exekúcií a podobne.

Navrhovaným riešením, ktoré sa v tomto prípade opakovalo, bola realizácia obecného sociálneho podnikania, čím možno významne zlepšiť podmienky pre rozvoj znevýhodnených UoZ. Napr. v Lokalite č. 3 viacerí respondenti, najmä zástupcovia MRK, poukazujú na príklady dobrej praxe z neďalekých obcí, ako napr. Raslavice, Spišský Hrhov, kde sa prostredníctvom obecného sociálneho podnikania podarilo zamestnať dlhodobo nezamestnaných a inak znevýhodnených obyvateľov.

Spolunažívanie

Spolunažívanie patrí medzi oblasti života, v ktorom sa identifikovalo najviac sociálnych noriem. Podľa zástupcov majority aj minority podporuje fungujúce spolunaží-

vanie medzi komunitami bez konfliktov dobré vzťahy. Komunita (primárne majorita) očakáva (od MRK) rešpektovanie vlastníctva druhých, neničenie verejného a súkromného majetku, absenciu vandalizmu, dodržiavanie čistoty verejných priestranstiev a pod.

V kontexte s tým zástupcovia MRK uvádzajú, že ľudia z MRK nerozumejú dôvodom, prečo sa nerealizujú niektoré projekty aj v blízkosti ich komunít, napr. výstavba detského ihriska, čím sa vytvára negatívny pohľad minority na majoritu.

V Lokalite č. 4 sa osvedčilo, že akékoľvek problémy minority je potrebné riešiť v spolupráci s nimi, nestačí, aby jedna strana navrhla riešenie, pretože takto to nebude fungovať - majorita si častokrát myslí, že jej návrhy na riešenia sú vždy tým najlepším, čo pre minoritu môže spraviť a čo vyrieši problémy danej komunity. Je potrebná vzájomná participácia.

Vo viacerých lokalitách bola zo strany majority aj minority spomínaná sociálna norma, ktorú je možné nazvať ako snahu o priblíženie sa spôsobu života minority k majorite, ktorá bola v prostredí ľudí z MRK vnímaná negatívne. Ľudia z MRK to brali ako „zradu“, resp. opustenie tradícií a komunity. Častokrát sa z ich strany vyskytovala závišť. Ilustrovať je to možné na príklade Lokality č. 8, kde medzi zástupcami MRK panuje nepísané pravidlo o tom, že každý, kto sa snaží vymaniť zo zaužívaného života v komunite (či už prácou, presťahovaním sa), sa stáva pre obyvateľov komunity odídencom a je častokrát nazývaný „gadžo“.

Majorita považuje za normu úhradu poplatkov za využité a poskytnuté služby, napr. vývoz smetí. Nerešpektovanie tejto sociálnej normy zo strany ľudí z MRK vedie k negatívnym postojom majority voči minorite najmä pri riešení otázky odvozu odpadu, kedy nezaplatením za odvoz minorita nemá vyriešenú otázku likvidácie odpadu. Aj v prípade tejto sociálnej normy sa ukázalo, že aktívne zapojenie oboch strán (majority a minority) pri riešení problémov v lokalite napomáha k zlepšovaniu spolunažívania.

V Lokalite č. 1 sa zástupcovia minority aj majority zhodli, že je potrebná spolupráca viacerých zložiek pri riešení problémov v MRK. Poukazovali zhodne na zmyslupnosť úlohy „vyňať“ Rómov z neangažovanosti a dať im priestor na realizáciu v obecných záležitostiach.

Zo sociologického pohľadu je zrejmé, že výskum poukázal na existenciu viacerých spoločenstiev s odlišnými normami v rámci jednej obce či mesta. Z uvádzaných definícií vyplýva, že sociálne normy predstavujú základné pravidlá sociálneho života spoločenstva - písané alebo nepísané, ktorých dodržiavanie je predmetom sociálnej kontroly. Postupy kontroly môžu byť pritom formalizované (zákony, polícia, súdy...) alebo neformálne (zvyky, tradície...). Výskum naznačil, že vo viacerých obciach písané a nepísané pravidlá sociálneho života, resp. formalizované a neformálne postupy sociálnej kontroly ich dodržiavania sa svojim podielom u rôznych skupín obyvateľstva líšia. S touto skutočnosťou bude potrebné v budúcnosti citlivo pracovať v záujme plnenia cieľov európskych i národných politík zameraných na odbúravanie stereotypov a predsudkov voči menšinám vôbec i obyvateľom vylúčených komunít.

4. SÚBOR ARGUMENTOV TÝKAJÚCICH SA USKUTOČNENÝCH A NEUSKUTOČNENÝCH OPATRENÍ PRE RÓMOV A MRK

Pozitívnym krokom na ceste k napĺňaniu vyššie formulovaných cieľov (odbúravanie stereotypov a predsudkov voči rómskym spoluobčanom a spoluobčiankam, špeciálne z MRK) môže byť poznanie argumentácie používanej vo všeobecnej praxi na presadzovanie (alebo potláčanie) iniciatív a projektov v prospech tejto skupiny.

V rámci tejto kapitoly boli sumárne kategorizované najčastejšie dôvody a argumenty týkajúce sa realizovania alebo odmietania opatrení zameraných na podporu MRK v danej obci. Každá skúmaná lokalita bola podrobne hodnotená v 2. kapitole tejto publikácie. Najčastejšie sa vyskytujúce argumenty za a proti realizovaniu opatrení v prospech ľudí z MRK sú tematicky zosumarizované, pričom sú uvádzané aj spôsoby/príklady, ako sa danými argumentami narábalo.

4.1 Najčastejšie argumenty za realizovanie projektov v prospech ľudí z MRK v dopytovaných lokalitách

Postoje k rómskym obyvateľom a k realizácii opatrení smerovaných na (marginalizovanú) rómsku komunitu na úrovni realizátorov inkluzívnych politík možno rozdeliť – systematizovať do nasledujúcich hlavných skupín – kategórií:

ARGUMENTÁCIA AKTUÁLNOU SOCIÁLNOU SITUÁCIOU V MRK

Táto skupina argumentov, ktorú využívajú predovšetkým občianski aktivisti, zdôvodňuje potrebu realizovania projektov/aktivít v prospech MRK zlou sociálnou situáciou v MRK a snahou pomôcť tejto skupine obyvateľov. Argumenty v tejto kategórii sú často aj emocionálne kladne podfarbené, teda snažia sa zasiahnuť jednak racionality, a jednak aj emocionalitu obyvateľov obce. Lokálni aktéri využívajúci tieto argumenty sa snažia empaticky priblížiť problémy ľudí z MRK, potrebu projektov a aktivít prezentujú z ich perspektívy, apelujú na vcítenie sa do situácie MRK („Nemôžem sa dobre vzdelávať, keď som hladný a je mi zima.“ ; „Nemôžem ísť do práce, keď nemám ani na cestu.“ ; „Nemôžem každý deň umyť deti, keď nemám v obydľí tečúcu vodu.“). Argumenty z tejto skupiny sú zväčša podporované aj argumentami z ďalších vymenovaných skupín argumentov.

S argumentmi zdôrazňujúcimi sociálnu situáciu MRK veľmi často pracovali v Lokalitách číslo 1, 4, 5 a 7. Výraznými postavami operujúcimi sociálnymi argumentmi medzi jednotlivými mocenskými zoskupeniami boli terénni sociálni pracovníci ale-

bo predstavitelia cirkví pôsobiaci v daných obciach. Tento súbor argumentov naberá na vážnosti, ak bolo zlepšenie sociálnej situácie v MRK dávané do súvislosti aj so zlepšením ďalších ukazovateľov (napr. zamestnanosť v MRK, zlepšené plnenie povinnej školskej dochádzky, menej priestupkov v obci a podobne). Ako sa konštatuje vyššie, dôležitými lokálnymi aktérmi využívajúcimi sociálne argumenty boli kresťanskí duchovní, ktorí dokázali „otáčať“ názory tej časti obyvateľov, na ktorých mali dosah, napr. počas bohoslužieb alebo komunitných akcií. To bolo zaznamenané napr. v Lokalite 1 a 5. V Lokalite 1 zohralo dôležitú úlohu aj to, že pomerne významná časť rómskej komunity je nábožensky aktívna a evanjelizačné aktivity tu majú viditeľné úspechy. Ešte silnejšie bolo využívanie argumentov sociálnej pomoci, keď sa spojili predstavitelia samosprávy s duchovnými autoritami obce (starosta a kňaz), čo sa udialo napr. v Lokalite 5. Tu sa argumentmi zdôrazňujúcimi sociálne cítenie a pomoc blížnym podarilo presvedčiť primárne tú časť obyvateľov, ktorá vo veci realizácie aktivít v prospech MRK nemala vopred vyprofilovaný postoj.

Argumentácia aktuálnou sociálnou situáciou v MRK sa využívala ako odpoveď na celú škálu negatívnych stereotypov o MRK. Argumenty sociálnou situáciou využívali aj v Lokalite 6, kde bol u zástupcov majority častý predsudok o významnom populačnom raste osady, ktorý tlmili práve argumentmi, že hygienicky vyhovujúce legálne bývanie ukončí nekontrolovateľný nárast obydľí v osade. Aj pri argumentácii zlepšovaním sociálnej situácie v MRK je dôležité používať nielen kvalitatívny opis očakávaných výsledkov, ale aj kvantitatívne vyjadrenie cieľov pomocou tvrdých dát. Napr. v Lokalite 5 boli viaceré projekty podložené konkrétnymi údajmi o tom, koľkým ľuďom dané opatrenie pomôže, aké očakávajú ďalšie zlepšenia vplyvom zrealizovania projektu, aká je udržateľnosť príslušného projektu a podobne. Ako modelový príklad možno uviesť komunitné centrum, vďaka ktorému prišlo k zlepšeniu prospechu žiakov z MRK a ku zníženiu záškoláctva. To viedlo aj k následnému zvýšeniu počtu žiakov z MRK na stredných školách.

ARGUMENTÁCIA PODPorená DOBRou SKúSENOŠTOU A PRÍKLADMI DOBREJ PRAXE

V tomto okruhu argumentov sa do popredia dostávajú pozitívne príklady, napr. obcí, kde sa projekt (aktivita) v prospech MRK realizovala. Tieto príklady dobrej praxe fungujú ako názorná ilustrácia toho, že daná aktivita môže priniesť konkrétnu pozitívnu zmenu. Nevýhodou je, že tento typ argumentov je stále ešte pomerne málo podporovaný masovokomunikačnými prostriedkami, na ktoré sa lokálny aktér môže odvolať. Tento typ argumentov využívajú najčastejšie predstavitelia obce/mesta, ktorí predstavujú určitú formu lokálnej authority. Najväčšiu váhu presvedčiť cieľovú skupinu majú tieto argumenty vtedy, ak sú podávané z dôveryhodného zdroja informácií alebo ešte lepšie, ak príde príklad dobrej praxe prezentovať niekto priamo z obce, kde bol tento projekt realizovaný.

Všetky skupiny stakeholderov argumentujú príkladmi konkrétnych jednotlivcov, ktorým daná aktivita pomohla. Čím bližší je príklad, tým je pre cieľovú skupinu daný argument konkrétnejší a uchopiteľnejší (príklady zo susedných obcí; príklady Rómov priamo z obce, ktorí vďaka projektom úradu práce získali zamestnanie; príklad kon-

krétnej rodiny, ktorej sa vplyvom projektu zlepšil sociálny status). Tu môžu byť nápomocné aj pomáhajúce profesie, ktoré dobre poznajú danú komunitu a vedia vybrať príklady dobrej praxe. Čím dôveryhodnejšia je osoba, ktorá sprostredkúva dobrú skúsenosť, resp. čím je lokalizácia dobrej skúsenosti bližšia, tým je väčšia pravdepodobnosť, že takto podaný argument ovplyvní cieľovú skupinu.

Predstavitelia obce/mesta využívali formu argumentácie zdôrazňovaním pozitívnych skúseností s MRK pri získaní podpory projektov napr. v Lokalite 1, 2, 4, 5, 7. Ako pozitívne vzory slúžili napr. Rómovia, ktorí sa v priebehu posledných rokov presťahovali z osady priamo do obce medzi nerómske obyvateľstvo. V Lokalite 7 majú viacerí obyvatelia MRK prácu priamo v obci a majorita má možnosť vidieť tieto dobré príklady na vlastné oči, čo v mnohom môže obrusovať roky trvajúce predsudky. Vo viacerých lokalitách výskumu bola táto skupina argumentov používaná lokálnymi aktérmi proti predsudkom o sociálnom správaní, kriminalite, či pracovným návykom Rómov. Týmto sumárom argumentov sa dajú vyvrátiť prakticky všetky negatívne stereotypy voči MRK, ktoré boli spomenuté v podkapitole 3.2 (napr. vo vzťahu k zamestnanosti, starostlivosti o deti, prispôsobivosti a tak ďalej).

Vo viacerých obciach výskumu pri presadzovaní nejakej aktivity alebo projektu lokálni aktéri argumentovali príkladmi z okolitých miest a obcí. Práve uvádzanie úspešných príkladov dokázalo búrať predsudky napr. o účelnosti projektu, o ochote obyvateľov MRK zapájať sa do projektov a podobne. Viditeľné to bolo napr. aj v Lokalite 2, kde sa vytvorili dve významné mocenské zoskupenia, ktoré predstavovali tenziu medzi starostom/tkou a zastupiteľstvom, čo viedlo k pozastaveniu viacerých projektov. Všetky mocenské skupiny však vnímali nutnosť realizácie projektov pre MRK, pričom všetky skupiny spomínali úspechy okolitých obcí (najmä jednu doslova ukážkovú), ktoré sú príkladom, že úspešné realizovanie projektov zameraných na MRK pomáha sociálno-ekonomickému rozvoju celej obce.

Hmotne viditeľné úspechy pomáhajú aj pri presadzovaní nových projektov. V Lokalite 4 je takýmto zhmotnením bývanie pre obyvateľov MRK, ktorí žijú bezkonfliktne s okolím, našli si prácu a riadne platia poplatky spojené s bývaním. V obciach s problémovým spolunažívaním, ako je napr. obec označená ako Lokalita 6, dokázali príklady dobrej praxe byť pádnym argumentom na podporu ďalších aktivít zameraných na MRK. V Lokalite 6 boli rovnako dve mocenské zoskupenia, pričom medzi nimi prebiehala aktívna komunikácia a argumentácia. Pri lokálnych aktéroch odmietajúcich projekty pre MRK fungovala ako výborný argument protiotázka, keby sa určitý modelový príklad projektu nerealizoval. Napr. či si vedia predstaviť, ako by sa žilo v ich obci, keby sa obyvateľom osady nevenovali pracovníci komunitného centra? Alebo keby v obci nefungovali tzv. rómske hliadky?

ARGUMENTÁCIA, ŽE ZLEPŠENIE SITUÁCIE V MRK ZLEPŠÍ SITUÁCIU V CELEJ OBCI

V rámci tejto skupiny argumentov sa primárne komunikujú výhody, ktoré prinesú projekty pre MRK celej obci, a teda aj majoritnému (nerómskemu) obyvateľstvu. S týmto typom argumentácie sa bolo možné najčastejšie stretnúť u zástupcov samosprávy. Potreba aktivít zameraných na MRK sa zdôvodňuje ich odporcom spôso-

bom, že neriešenie (resp. odsúvanie) problémov v MRK môže zhoršiť situáciu obyvateľov celej obce, teda aj nerómskeho obyvateľstva. Naopak aktívna pomoc MRK môže priniesť zlepšenie nielen v MRK, ale aj v celej obci, a tak z týchto aktivít bude profitovať aj majorita (resp. nerómske obyvateľstvo).

Argumentácia zlepšením sociálno-ekonomickej situácie v MRK môže znamenať zníženie sociálno-patologických javov a kriminality v obci, odstránenie problému s odpadom a čiernymi skládkami v obci (za pomoci aktivačných prác a pôsobenia MOPS hliadok), zlepšenie zdravotnej starostlivosti, hygieny, zlepšenie spolužitia v obci, v škole. Na druhej strane, neriešenie situácie v MRK (nepodporenie aktivít/projektov pre MRK) môže znamenať prehlbovanie problémov a zvyšovanie sociálneho napätia.

Pri tejto kategórii argumentov by mali lokálni aktéri využiť silu svojej osobnosti, schopnosť presvedčania a racionálnosť podávaných informácií so zdôrazňovaním výhod, ktoré obci (i majorite) prinesie realizácia projektov zameraných na MRK. Ako modelový príklad bol v Lokalite 1 súbor týchto argumentov používaný pri presvedčaní o nevyhnutnosti vysporiadať pozemky v osade. Práve vysporiadaním pozemkov sa začala výstavba hygienických murovaných domov a zastavil sa nárast čiernych stavieb-chatrčí. To zlepšilo aj celkovú starostlivosť obyvateľov MRK o okolie svojich domov a prinieslo ďalšie badateľné úspechy, ktoré sú v ďalších fázach projektu využívané v rámci argumentov, ktoré pracujú s príkladmi dobrej praxe.

S argumentmi upozorňujúcimi, že zlepšenie situácie v MRK zlepší situáciu v celej obci, pracovali viacerí predstavitelia samosprávy vo všetkých lokalitách, s výnimkou Lokality 8. Argumentácia zástupcov samosprávy v tejto lokalite vychádzala z otvorených predsudkov, ktoré sa zhmotnili do tézy, že čím budú mať Rómovia v miestnej osade horšie životné podmienky, tým bude väčšia pravdepodobnosť, že sa odsťahujú mimo katastra obce. Inak vo všetkých lokalitách, a to aj v takých, kde boli zaznamenané otvorené predsudky voči MRK, sa vyskytovali argumenty v prospech MRK, aby tým pozdvihli úroveň celej obce. Príkladom je Lokalita 6 (bližšie v podkapitole 2.6 tejto publikácie), kde síce u viacerých respondentov zaznievali predsudky voči Rómom, no tí istí lokálni aktéri sa snažia zlepšovať situáciu v MRK práve z dôvodu, že sa tým pozdvihne celá obec.

4.2 Najčastejšie argumenty proti realizovaniu projektov v prospech ľudí z MRK v dopytovaných lokalitách

Najčastejšie výskumom zaznamenané argumenty respondentov PROTI realizovaniu projektov v prospech rómskych obyvateľov v dopytovaných obciach boli systematizované do týchto skupín-kategórií:

PROTI-ARGUMENTÁCIA ZVÝHODŇOVANÍM RÓMSKEJ MINORITY

V rámci tejto skupiny odmietavých argumentov prevládajú názory respondentov z majority, ktoré uvádzajú, že projektami pre MRK sú Rómovia zvýhodňovaní a ma-

goritné obyvateľstvo je, naopak, diskriminované. Hlavná myšlienka tejto kategórie argumentov spočíva v tvrdení, že realizáciou projektov pre MRK by rómska minorita dostala bezpráčne to, čo si obyvatelia z majority musia (museli) zabezpečiť vlastnými silami a schopnosťami (bývanie, zamestnanie...).

Používatelia týchto argumentov tvrdia, že realizovanie projektov a aktivít pre MRK (ako aj to, že MRK sú cieľom politik a eurofondov) robí z Rómov privilegovanú skupinu požívajúcu nezaslúžené výhody. Používatelia týchto argumentov považujú takéto správanie k MRK za preferenčné a zvýhodňujúce. Často argumentujú aj tým, že za takúto preferenčnú pomoc Rómovia nie sú dostatočne vďační (napr. často spomínané nevhodné užívanie pridelených bytov). Tému o zvýhodňovaní rómskych obyvateľov MRK dokonca niektorí lokálni aktéri uvádzali pri opatreniach v čase koronavírusovej epidémie. Napr. v Lokalite 6 videli zvýhodňovanie aj v tom, že počas karanténizácie miestnej osady dostávali obyvatelia osady zadarmo potravinové balíčky alebo boli rôznymi formami motivovaní k účasti na testovaní.

Argumenty z tejto skupiny apelujú na zodpovednosť každého za seba a najčastejšie sa používajú v kontexte, že každý si má svoje problémy riešiť sám vlastnými silami. Mottom tohto okruhu argumentov sa stáva v rôznych obmenách sa objavujúca výtka majority: „A nám kto kedy pomohol?“

V niektorých lokalitách výskumu (napr. Lokalita 3) bol tento odmietajúci argument centrálny – najviac rozšírený. Avšak treba dodať, že zástupcovia majority využívajúci tento okruh argumentov, nemuseli byť stereotypne naladení proti projektom pre MRK, no tento argument používali ako barličku na prioritizáciu iných projektov v nerómskej časti obce. Možným riešením takejto situácie je mať určené priority, ktoré by obec mala riešiť tak, aby sa potreby jednej či druhej skupiny neodsúvali. Napr. v Lokalite 7 starosta/ka občanom aktivity v prospech MRK prezentuje tak, že minule sa opravilo niečo v nerómskej časti obce, teraz sú na rade investície v lokalite, kde žije MRK. Nasledovne sa zase zrealizuje niečo v nerómskej časti obce (a to aj za pomoci obecného podniku a Rómov v ňom zamestnaných), a potom v rómskej časti obce (ako modelový príklad môže slúžiť odkúpenie stavebných pozemkov a legalizácia čiernych stavieb). V Lokalite 7 sa javilo, že takto nastavený a vysvetľovaný kolobeh aktivít dobre funguje a tento argument je všeobecne prijímaný obyvateľstvom i lokálnymi aktérmi.

Stereotypné argumenty o zvýhodňovaní rómskej minority zaznievali v mnohých obciach výskumu, najčastejšie však v Lokalite 2, 3 a 6. Občianski aktivisti a pomáhajúce profesie tieto stereotypy odvracali tým, že pomoc časti obyvateľom obce povedie k pozdvihnutiu celej obce. V Lokalite 2 prešli projekty pre MRK aj s tým odôvodnením, že sú zamerané na všeobecnú pomoc, ktorá sa neselektuje len na MRK. Zároveň bolo zdôrazňované lepšie vzájomné spolužitie v tejto obci v porovnaní s inými obcami, ktoré odmietajú aktívne pomáhať obyvateľom MRK.

PROTI-ARGUMENTÁCIA ZÁSLUHOVOŠŤOU

Aj táto forma argumentov sa vyskytuje pri osobách, ktoré prezentujú majoritu (resp. nerómsku časť obyvateľstva). Pri súbore protiargumentov, ktoré operujú „zásluho-

vosťou“ sa používatelia týchto argumentov odvolávajú na to, že MRK si pomoc nezaslúži, respektíve, že si ju zaslúži menej ako majorita, ktorá by mala byť pri investičných akciách obce uprednostnená. Tieto argumenty bývajú podčiarkované tvrdením, že majoritné obyvateľstvo je v rámci obce väčším (zodpovednejším) prispievateľom do obecnej pokladne (napr. cez miestne dane, ako je daň z nehnuteľností, alebo cez poplatky, ako je poplatok za odpad). Tento súbor argumentov a postojov môže vyústiť do legitimizovania diskriminačného zaobchádzania v obci.

V obmenenej forme tento súbor argumentov často zaznieval v Lokalite 3. Práve v tejto obci boli argumenty zásluhovosťou využívané časťou obecného zastupiteľstva na zamietnutie investícií do osady a presmerovanie investícií do nerómskej časti obce. Ako modelový príklad môže slúžiť odmietnutie rómskych hliadok, kde zástupcovia nerómskeho obyvateľstva argumentovali netransparentnosťou výberu zamestnancov, a zástupcovia Rómov - naopak - nerealizáciu pripisujú mocenským nezhodám v obci. Opakom je Lokalita 7, kde sa argumenty zásluhovosťou využívali v opačnom garde. Nerómski predstavitelia samosprávy z Lokality 7 pred občanmi zdôvodňovali rozvojové aktivity smerované na obyvateľov MRK tým, že práve títo obyvatelia výrazne pomáhajú zveľaďovať obec (drobné obecné práce, úprava obce, obecný podnik), a preto si zaslúžia investície.

V Lokalite 4 sa viacerí lokálni aktéri z majority vyjadrovali, že sa im darí znižovať predsudky o tom, že Rómovia si nezaslúžia pomoc, a to najmä prezentovaním príkladov dobrej praxe a úspešných (vydarených) projektov. V Lokalite 5 zase rómski i nerómski respondenti reflektovali zlepšenie vzájomného spolužitia, a to aj vďaka systematickej práci s obyvateľmi MRK. Samotný/á primátor/ka uviedol, že ani na zastupiteľstve nepripúšťa vyhrotené názory na MRK a o podpore projektov pre MRK sa hovorí vždy v konštruktívnom duchu s ohľadom na cieľ. Teda na zastupiteľstve v predmetnom meste sa neriešia stereotypné otázky typu – či si MRK pomoc zaslúži, ale skôr sa na zastupiteľstve pýtajú, či a kam môže daná pomoc rómsku komunitu v tomto meste posunúť. V tomto meste však majú samostatný organizačný útvar, ktorý sa v rámci svojej náplne venuje aj MRK a projektom pre túto komunitu. Aj za pomoci aktivít tohto odboru sa mesto snaží u obyvateľov vyvracať niektoré klamlivé a stereotypné predstavy o Rómoch. Podobne je to aj v Lokalite 2 a 7, kde je evidentné, že keď má samospráva určenú konkrétnu osobu na prípravu projektov pre MRK alebo propagáciu výsledkov týchto projektov, tak sú aj lepšie pripravení reagovať na negatívne stereotypy zamerané voči MRK.

PROTI-ARGUMENTÁCIA NEVYDARENÝM PROJEKTOM

Táto skupina argumentov je opakom príkladov dobrej praxe. Zdôrazňujú sa nevydarené aktivity pre MRK, do popredia sa dávajú rôzne (minulé) chyby a nedostatky projektov a aktivít pre MRK. Treba zdôrazniť, že zlý príklad (nevydarený projekt, nespolupracujúci člen MRK a pod.) môže lokálnym aktérom, ktorí tieto argumenty využívajú, slúžiť len ako argumentačná pomôcka pre ich už existujúce predsudky voči MRK a nechť realizovať aktivity pre MRK. Pokiaľ je respondent ovplyvnený predsudkami, tak sa môže stávať, že jeden negatívny príklad dáva neustále do po-

predia, aj keď v samotnej obci existujú aj pozitívne príklady (dobře zrealizované aktivity; projekty spĺňajúce účel). Modelovým príkladom takého argumentu, ktorý sa vyskytoval vo viacerých obciach, bolo poškodzovanie občianskej vybavenosti.

Obzvlášť v jednej zo skúmaných obcí (Lokalita 3) sa „argumentácia nevydareným projektom“ vyskytovala často. V tejto obci sa pri miestnej osade postavilo športové ihrisko, ktoré bolo pomerne rýchlo zničené. Týmto príkladom nevydareného projektu potom niektorí lokálni aktéri argumentovali aj proti realizácii ďalších projektov. Tu išlo o hlavný argument, ktorý dokonca zabránil realizovaniu projektu MOPS v tejto obci. Pri argumentácii zlou skúsenosťou sú obyvatelia MRK posudzovaní prísnejším metrom, čo často potvrdzovali respondenti z Lokality 1, 2, 6. Na tento typ argumentov je možné reagovať úspešnými príkladmi dobrej praxe, prípadne sebareflexiou lokálnych aktérov.

V Lokalite 1 a 6 respondenti uvádzali nechť niektorých zamestnávateľov zamestnať Rómov. Aj zástupcovia pomáhajúcich profesií v týchto lokalitách uvádzali, že mnohí zamestnávatelia argumentujú svojou (alebo sprostredkovanou) zlou skúsenosťou pri zamestnávaní Rómov. Proti tomuto stereotypnému vnímaniu používali lokálni aktéri z Lokality 1 a 6 najčastejšie práve argument dobrou skúsenosťou. Buď zamestnávateľa informovali o tom, že viacero ľudí z miestnej MRK už má zamestnanie a zamestnávatelia sú spokojní, alebo v prípade Lokality 1 dávali aj príklady konkrétnych ľudí z MRK pracujúcich či už v danej firme alebo u iných zamestnávateľov v okolí. Modelový príklad pomoci ľuďom z MRK pri hľadaní práce možno vidieť v Lokalite 8, kde aktivistka mimovládnej organizácie na seba preberala záruku za pracovníkov, ktorých následne odporúčala danému zamestnávateľovi. V Lokalite 3 pri prípadných obavách zamestnávateľov, ktorí argumentovali zlou skúsenosťou s pracovníkmi z MRK, lokálni aktéri používali protiargument, že viacerí obyvatelia MRK z ich obce prešli v nedávnej dobe rekvalifikačnými kurzami a pracovnými sťažami a majú tak pracovné zručnosti a pracovné návyky.

PROTI-ARGUMENTÁCIA BEZÚČELNOSŤOU („je zbytočné im pomáhať“)

Podobne ako pri ostatných proti-argumentoch, aj tieto vychádzajú primárne od zástupcov nerómskej časti obyvateľstva. Spoločným ukazovateľom tejto skupiny argumentov je domnienka, ktorá hovorí o tom, že samotní Rómovia nestoja o pomoc, alebo že nemá význam Rómom pomáhať, pretože ich situácia sa realizovanými aktivitami nezlepší, respektíve sa v krátkom čase ich situácia vráti do pôvodného stavu (napr. bývanie rýchlo zničia, prácu si aj tak nenájdu a podobne). Lokálni aktéri používajúci argumentáciu „bezúčelnosťou projektov“ subjektívne predikujú, že vynaložené prostriedky a „sizyfovská práca“ s MRK nebude korunovaná úspechom, a preto je z ich pohľadu zbytočná.

V rámci tejto skupiny argumentov sú členovia MRK stereotypne vykresľovaní ako apatickí a bez záujmu meniť veci k lepšiemu. Ďalšie stereotypy používané v rámci tejto skupiny argumentov hovoria, že Rómovia sú spokojní so svojim aktuálnym stavom bývania, (ne)zamestnanosťou, nízkym vzdelaním, a keďže nemajú vnútornú snahu

k zmene, tak je zbytočné im nasilu pomáhať. Do tohto „súdka“ možno zaradiť aj argumenty, ktoré tvrdia, že nie je účelné realizovať projekty pre MRK, pretože ich „socio-kultúrna odlišnosť“ predurčuje aktivity a projekty zamerané na MRK k neúspechu.

S takýmto stereotypným argumentovaním zápasili viaceré lokality výskumu, úspešne sa s nimi vyrovnávali najmä v tých lokalitách, kde sa pri realizovaných projektoch pre MRK snažili „vypichnúť“ pozitíva, ktoré tieto projekty prinesú aj majoritnému obyvateľstvu. Modelovým príkladom nabúrania takýchto stereotypov je napr. v Lokalite 2 fungovanie troch rómskych občianskych združení, ktoré významne pomáhajú rúcať negatívne stereotypy majority. Aj činnosť týchto OZ ukazuje progres pri práci s rómskou minoritou.

Táto skupina argumentov je do značnej miery ovplyvnená negatívnymi emóciami (a predsudkami) voči MRK a snahou „argumentmi“ potlačiť empatický pohľad na MRK („sami môžu za to, v akej sú situácii, nezaslúžia si pomoc“). Typické pre túto skupinu argumentov je očakávanie a predikovanie výsledku („aj tak to zničia“, „aj tak sa nezmenia“). Takáto generalizácia je neraz zdôvodňovaná individuálnymi zlyhaniami jednotlivcov („chceli sme im pomôcť, ale oni to odmietli“; „zabezpečili sme im vodu a oni stojan zničili...“). Názory z tejto kategórie argumentov sú pomerne vyhranené. Meniť tieto predsudky sa čiastočne darí napr. v Lokalite číslo 4, kde aj cez aktivity pre rómsku kultúru a folklór búrajú predsudky o Rómoch. V Lokalite 4 je pri búraní predsudkov voči MRK výrazný aj vplyv zamestnanca mesta pracujúceho cez projekt BOKKÚ (Budovanie odborných kapacít na komunitnej úrovni).

V Lokalite 5 lokálni aktéri odhadovali, že približne 10 % obyvateľov obce prechováva negatívne stereotypy voči Rómom. Pri odbúravaní týchto stereotypov a presadzovaní aktivít zameraných na MRK významne pomáhali cirkevné inštitúcie pôsobiace v Lokalite 5. Okruh argumentov operujúcich so stereotypnými tvrdeniami o zbytočnosti pomoci pre obyvateľov rómskych osád, bol pomerne častý v Lokalite 6. V obci bolo vidieť, že integrovaní Rómovia preberajú argumentáciu majoritného obyvateľstva, s čím súvisel aj ich pohľad na segregovanú komunitu v obci. Práve u respondentov patriacich k integrovaným Rómom sa často objavovala téza, že pomáhať obyvateľom miestnej osady nemá zmysel a projekty pre nich sú bezúčelné. Aj časť majority tu pracovala so stereotypným tvrdením, že keď sa toľko Rómov dokázalo integrovať, tak tí z osady sa jednoducho nechcú zmeniť. Proti týmto tvrdeniam bol významný argument ten, že Rómovia žijúci v tejto obci integrovane medzi majoritou nepochádzajú z tak nízkeho socioekonomického prostredia ako obyvatelia tunajšej osady. Totiž integrovaní Rómovia v Lokalite 6 sa do tejto obce prisťahovali zväčša zo susedného okresného mesta, kde žili v oveľa lepších podmienkach, preto porovnávať tieto dve komunity nie je na mieste.

Časté boli negatívne stereotypy voči obyvateľom osady zo strany integrovaných Rómov aj v Lokalite 8. Dalo by sa tvrdiť, že tenzia medzi integrovanými Rómami a obyvateľmi osady v Lokalite 8 je dokonca vyššia, než medzi nerómami a obyvateľmi osady. V Lokalite 8 práve „argumenty“ bezúčelnosťou projektov pre obyvateľov MRK viedli k zastaveniu sociálne ladeného projektu, ktorý môže slúžiť ako modelový príklad. Zastupiteľstvo tejto obce sa uznieslo, že nevidia výsledky, a tak projekt zastavili. Argumenty ich protistrany, že skokovité výsledky sa pri sociálnej práci nedajú

očakávať, a že ide o dlhodobejší proces, neboli akceptované. V Lokalite 8 je zrejmé, že zastupiteľstvo len tlmočí názory väčšiny tunajších obyvateľov. Potvrdil/a to aj starosta/ka tvrdením, že ak by robil/a projekty pre Rómov, tak ho/ju už v ďalšom období nezvolia.

Aj v Lokalite 8 ako argument voči negatívnym stereotypom najlepšie fungovali príklady dobrej praxe a obojstranne prospešné projekty, ako napr. kompostáreň, zberný dvor, občianske hliadky. Napr. v Lokalite 2 a 6 dobre fungovali argumenty, že Rómovia majú sami záujem zapájať sa aj do aktivít v obci. Ako protiargument funguje aj príklad participácie Rómov na projektoch alebo v zastupiteľstve obce.

PROTI-ARGUMENTY EKONOMICKÉ

V rámci kategórie ekonomických argumentov sa odmietanie aktivít a projektov zameraných na MRK zdôvodňuje primárne finančnými výdavkami zo strany samosprávy na tieto projekty. Táto skupina odmietavých argumentov a postojov je často sprievodná a neraz iba dopĺňa niektorý z vyššie spomínaných argumentov proti realizácii projektov pre MRK.

Zástupcovia samospráv využívajúci túto skupinu argumentov tvrdia, že ekonomické nastavenie projektov je nevhodné (priveľké náklady pre samosprávu), finančná situácia obce je zlá, pomerne často sa argumentuje akútnejšími potrebami obce, ktoré treba financovať. Mnohí lokálni aktéri zo samosprávy využívajú tieto protiargumenty spôsobom „bud'-alebo“, kedy pri realizácii projektu pre MRK dávajú iné možnosti využívania peňazí. Napr. v Lokalite 2 hovorila časť miestnych poslancov, že buď dajú opraviť cestu v časti obce obývanej majoritou alebo v MRK. Na oba projekty vraj peniaze nie sú.

Zvykne sa argumentovať aj neistým naplnením cieľa, neraz sa dopredu predikuje neúspech a strata vynaložených prostriedkov. Ekonomické argumenty tu majú deklarovať, že nebude dosiahnutá „hodnota za peniaze“, teda výsledný cieľ nebude vynaloženými prostriedkami dosiahnutý. Je možné, že lokálni aktéri využívajúci ekonomické argumenty proti realizácii projektov pre MRK svoje hlbšie predsudky schovávajú za „tvrdé dáta“ a snahu udržania dobrej ekonomickej kondície samosprávy. Neraz sa ekonomické argumenty podporujú ďalšími (teraz už otvorene stereotypnými) argumentami – napr. z kategórie argumentov o bezúčelnosti projektov pre MRK. V rámci tohto balíka argumentov sa objavujú aj tézy, že do rómskej minority už išlo veľa peňazí bez úspechov.

Stereotypné argumenty tohto typu sa lokálni aktéri angažujúci sa v prospech ľudí z MRK snažili v sledovaných obciach eliminovať poukazovaním na skutočnosť, že značnú časť peňazí určenú na projekty pre MRK neplatí priamo obec, ale idú z projektových výziev (centrálne vlada, štrukturálne fondy EÚ, mimovládny sektor). V zásade sa dá povedať, že čím vyššia bola finančná spoluúčasť obce pri realizácii projektu, tak tým vyššiu váhu mali ekonomické argumenty proti realizácii projektu pre MRK. Výrazne sa osvedčilo pri predstavovaní nového projektu mať pripravený sumár

pozitív, ktoré sú od daného projektu očakávané – akási „hodnota za peniaze“ v menšom – na úrovni obcí. Podporu takýchto ukazovateľov mali pri realizácii projektov pripravené napr. v Lokalite 5 a Lokalite 6. Takto mala samospráva dopredu pripravenú víziu projektu, argumenty k účelnosti projektu a víziu, aké výsledky sa od daného projektu očakávajú.

Zhrnutie:

Ako sa ukázalo, argumenty PRE a PROTI projektom zameraným na ľudí z MRK sú v praxi rôzne. Často sa vzájomne prelínajú, kombinujú, jednotlivé mocenské centrá v obci ich využívajú rôzne, čo v konečnom dôsledku sťažuje ich jednoznačnú analytickú špecifikáciu či presné pomenovanie. Výskum zistil, že aj lokálni aktéri priaznivo naklonení projektom pre MRK alebo rómske ženy, muži a ich deti musia často zápasíť s negatívnou verejnou mienkou v obci – niekedy viac, inokedy menej rozšírenou. Predstavitelia a predstavitelky obce sa tak nezriedka dostávajú do ťažkých dilem – na koho stranu sa prikloniť, čo v obci riešiť, v akom poradí a pod. Štát by ich preto nemal nechávať v týchto zápasoch osamelých. „Rómska problematika“ je celoštátna, ale riešenia sa kompetenčne posunuli na úroveň samospráv. Ako je zrejmé napr. aj z Atlasu rómskych komunít, niektoré lokality tak zostali z tohto aspektu vo výhode, nakoľko MRK nepoznajú, iné sú zaťažené veľmi výrazne.

Je potrebná solidarita, pomoc lokálnym samosprávam a aktérom – a to nielen finančná, hoci tá je tiež veľmi dôležitá. Rovnako dôležité sú aj iné formy pomoci. Či už je to scitlivovanie a presvedčanie stakeholderov na realizáciu riešenia situácie v MRK, argumentačná podpora, vhodná a pochopiteľná komunikácia príkladov dobrej praxe a učenie sa z úspešných projektov, tiež pripomínanie európskych i slovenských záväzkov. Veľmi prínosným sa ukázala trvalejšia prítomnosť angažovaných aktérov na úrovni lokalít či širších územných celkov, ktorí sa vyznačujú schopnosťami pomôcť s prípravou a realizáciou projektov i s ich prijatím v meste či obci. To sú iba niektoré z potrebných krokov. Ako ukázala analýza – v záujme naplnenia prijatých cieľov a záväzkov a pre zlepšenie kvality života všetkých obyvateľov a obyvateľiek obcí Slovenska je ich podstatne viac.

ZÁVER

V rámci výskumu postojov lokálnych aktérov k MRK a k projektom zameraným na MRK prebehlo v ôsmich obciach Slovenska tematické zisťovanie, ktoré sa snažilo u lokálnych aktérov identifikovať ich postoje k Rómom (všeobecne), k MRK a k projektom a aktivitám zameraným na tieto komunity.

Cieľom publikácie bolo, na základe tematického zisťovania, sumarizovať postoje lokálnych aktérov v MRK. V daných lokalitách výskumu bolo primárne cieľom zodpovedať otázku, či a aké stereotypy majú lokálni aktéri k MRK. Totiž práve stereotypy – a žiaľ, aj predsudky – môžu mať vplyv na formovanie lokálnej politiky voči MRK. Paušalizovanie, prílišné zovšeobecňovanie (generalizácia) vedie aj k negatívnym stereotypom, ktoré môžu úsudky jednotlivých aktérov doviesť až k negatívnym predsudkom o určitej skupine ľudí. Niektoré predsudky lokálnych aktérov potom môžu priamo viesť aj k diskriminačným procesom v danej obci.

V predmetných samosprávach boli zaznamenané rôzne skupinovo-špecifické postoje, stereotypy (i predsudky) k MRK a k projektom zameraným na podporu tejto komunity. Tieto postoje boli kategorizované do skupín (negatívne, neutrálne, pozitívne), a to aj s krátkym priblížením modelových situácií. Podobne bola systematizovaná aj územná samospráva, keď na základe prístupu k MRK boli obce kategorizované ako – neutrálne obce, proaktívne obce a odmietavé obce.

Ako ukázal výskum, aj otvorené predsudky voči Rómom sú súčasťou názorového diskurzu na úrovni miestnej samosprávy. Preto boli zosumarizované do kategórií aj najčastejšie negatívne stereotypy voči MRK, ktoré sa vyskytli v postojoch lokálnych aktérov v rámci skúmaných obcí.

V monitorovaných obciach boli dôležitou témou tiež argumenty používané v prospech, respektíve v neprospech realizácie projektov a aktivít zameraných na MRK. Tieto argumenty boli napokon tiež sumárne systematizované do niekoľkých kategórií.

Tematické zisťovanie poodhalilo rôzne postoje lokálnych aktérov k MRK. Potešujúce je to, že väčšina aktérov deklaruje reálny záujem pomôcť (v rámci svojej pôsobnosti a kompetencie) MRK v sociálno-ekonomickom pozdvihnutí. Vo väčšine lokalít výskumu respondenti uvádzali (z dlhodobejšieho hľadiska) zlepšovanie postojov majoritného obyvateľstva k MRK v daných obciach. To je tiež nádejným signálom, že Einsteinove tvrdenie, že „skôr rozbijete atóm, ako by ste rozbili predsudky“, nebude platiť naveky.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Podľa STN ISO 690:2012 je v celom dokumente aplikovaná technika priebežných poznámok prostredníctvom uvádzania celých bibliografických odkazov bez požiadavky na samostatný zoznam bibliografických odkazov.

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha č. 1: Okruhy otázok polo-štrukturovaného rozhovoru používaného v rámci mapovania a identifikácie postojov a stereotypov lokálnych aktérov k MRK

Príloha č. 1: Okruhy otázok polo-štrukturovaného rozhovoru používaného v rámci mapovania a identifikácie postojov a stereotypov lokálnych aktérov k MRK

Úvodné informácie o respondentovi

Keďže respondentom bola garantovaná anonymita, tak pri výskume sa zaznamenávali len všeobecné informácie o respondentovi, z ktorých väčšina v samotnom výstupe nie je nijako prezentovaná. Respondent mohol (ak chcel) uviesť svoj vek, najvyššie dosiahnuté vzdelanie a dĺžku praxe v zamestnaní alebo činnosti s presahom na rómsku komunitu v lokalite výskumu. Respondent v úvode rozhovoru bol vyzvaný, aby svojimi slovami definoval svoju úlohu/rolu vo vzťahu k miestnej rómskej komunite a vo vzťahu k pomoci miestnej rómskej komunite. Všeobecné informácie o respondentovi boli zaznamenávané zväčša takto: „*Lokalita 1 - terénny pracovník; 6 rokov praxe v lokalite*“.

Hodnotenie situácie v lokalite

1. Ako celkovo hodnotíte vo Vašej lokalite spolužitie majority s MRK-marginalizovanými rómskymi komunitami? Sú – nie sú problémy? Ak áno, tak aké? Ak nie, tak čo je dôvod?
2. Máte v lokalite aj tzv. „zmiešané“ oblasti, teda oblasti, kde Rómovia a majoritné obyvateľstvo žijú spoločne? Akým spôsobom došlo k vytvoreniu takejto zmiešanej oblasti?
3. Ako je obyvateľmi Vašej lokality vnímaná MRK? Stretávate sa s negatívnymi názormi obyvateľov lokality k príslušníkom MRK alebo sa takéto postoje u Vás v lokalite neobjavujú? Viete odhadnúť mieru výskytu negatívnych postojov k MRK?
4. Akým spôsobom by ste charakterizovali bývanie MRK vo Vašej lokalite z kvalitatívneho hľadiska (typ obydli, voda, elektrina, siete...)?
5. V akej vzdialenosti je MRK od obce/mesta; možnosti dopravy, prekážky dostupnosti obecných služieb? (škola, škôlka, obecný úrad, obchod, pošta...)
6. Akým spôsobom vnímate zamestnávanie Rómov vo Vašej lokalite či regióne? Myslíte si, že majú na Rómov lokálni a regionálni zamestnávateľia odlišný prístup alebo nie? Ak áno, tak v čom?
7. Je u Vás rozšírené dochádzanie za prácou do iných krajov a štátov – celkovo v obci/meste a špeciálne v MRK?
8. Ako by ste zhodnotili starostlivosť obyvateľov a obyvateľiek MRK vo Vašej lokalite o deti? Ako vnímate pôrodnosť v MRK a majoritného obyvateľstva vo Vašej lokalite? Prípadne ako to vnímajú obyvatelia lokality?

9. Akým spôsobom sa prejavujú rómske deti v škole a v lokalite? Vyskytujú sa nejaké problémy? Ak áno - aké? Ak nie - čo je dôvod?
10. V akej miere a akým smerom ovplyvnila pandémia Covid 19 situáciu v MRK, prípadne vzťah s majoritným obyvateľstvom (napr. dodržiavanie opatrení v MRK)?
11. *DOPLŇUJÚCE OTÁZKY (Možnosť doplniť otázky podľa špecifik konkrétnej lokality a konkrétnej situácie rómskej komunity v danej lokalite. Možnosť doplniť ďalšie otázky, ktoré vyplynuli z rozhovoru).*

Hodnotenie aktivít pre lokalitu a pre MRK

1. Aké typy projektov a aktivít v prospech MRK sa v lokalite realizovali a ako boli tieto projekty prijaté?
2. Ako sa zdôvodňovala nutnosť realizovania projektov v prospech MRK a aké boli protiargumenty?
3. Čo hodnotíte ako Váš najväčší úspech z hľadiska práce a pomoci pre MRK?
4. Aké projekty a aktivity by podľa Vás najviac potrebovala rómska komunita v tejto lokalite?
5. Aké aktivity alebo projekty zamerané na MRK sa v lokalite nepodarilo zrealizovať? Aké boli hlavné dôvody nezrealizovania týchto projektov a aktivít?
6. Odkiaľ lokalita čerpala väčšinu zdrojov pre aktivity v prospech rómskej komunity?
7. Čo myslíte, keby prišla ponuka na realizovanie nejakého projektu v prospech Rómov, ako by zareagoval v tejto lokalite starosta/tka, resp. primátor/ka, poslanci, miestni aktivisti, majoritné obyvateľstvo? (možnosť uviesť príklady projektov - bývanie, kanalizácia, sociálna práca...)
8. *... DOPLŇUJÚCE OTÁZKY Doplniť ďalšie otázky a odpovede, ktoré vyplynuli z rozhovoru.*

Spolupráca na lokálnej úrovni

1. Spolupracujete s inými aktérmi v lokalite pri riešení záležitostí rómskej komunity?
2. Ako hodnotíte účasť iných miestnych aktérov (konkretizovať podľa zistení o lokalite) vo Vašej lokalite pri riešení záležitostí rómskej komunity? (*konkretizovať aktéra - pýtať sa konkrétne na starostu, miestnych poslancov, vzdelanejších Rómov, vajdu,...*)
3. Mali ste niekedy konflikty či nezhody s lokálnymi aktérmi z hľadiska riešenia záležitostí MRK? V čom, aké, s kým...?

4. Participujú Rómovia pri riadení a správe obecných/mestských záležitostí ? Ak áno, v čom konkrétne?...
5. Ako dokážete ohodnotiť možnosti rómskych žien a mužov participovať na správe obecných/mestských záležitostí?
6. Čo zvyšuje šancu príslušníkom MRK participovať na správe obecných/mestských záležitostí?
7. Myslíte si, že problémy vyskytujúce sa v MRK sú spôsobené chudobou týchto obyvateľov alebo ich etnickými špecifikami tejto skupiny? T. j. ide primárne o problematiku z hľadiska etnika alebo podobné problémy sa dotýkajú aj iných komún s nízkymi príjmami vo Vašom okolí?
8. ... *DOPLŇUJÚCE OTÁZKY*

Perspektívy a odporúčania

1. Myslíte si, že je potrebné realizovať projekty a aktivity so zameraním na podporu MRK, alebo takto nastavené aktivity nie sú potrebné či prospešné? Aké sú podľa Vás dôvody pre jeden alebo druhý názor?
2. Je podľa Vás správne poskytovať Rómom špeciálnu sociálnu starostlivosť z titulu príslušnosti k rómskej etnicite?
3. Vidíte pozitíva v multikultúrnom prostredí Vašej lokality alebo nie? Ak áno - aké vidíte pozitíva? Ak nie, prečo?
4. Vnímate vo Vašej lokalite integráciu Rómov do majoritnej spoločnosti? T. j. menia príslušníci MRK svoje správanie a zvyky smerom k väčšinovej populácii?
5. Čo vidíte vo všeobecnosti ako problém pri realizácii opatrení v prospech rómskej menšiny? Aké boli alebo sú bariéry pri realizácii problémov zameraných na MRK?
6. Čo by ste odporúčali do budúcnosti - ako postupovať pri uvádzaných problémoch? Návrhy a odporúčania riešení.
7. Prípadný váš komentár na záver - na čo sme v rozhovore zabudli, čo by ste chceli doplniť?